

MYKOLO ROMERIO INIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
PRIVATINĖS TEISĖS INSTITUTAS

ERIKA ŠUTJEVIENĖ
(MEDIACIJOS IŠTĖSTINĖS STUDIJOS)

VAIKO INTERESŲ UŽTIKRINIMAS ŠEIMOS MEDIACIJOJE

Magistro baigiamasis darbas

Vadovė -

Doc. dr. Agnė Tvaronavičienė

Vilnius, 2017

TURINYS

ĮVADAS	3
SANTRUMPŲ SĄRAŠAS	9
1. VAIKO INTERESAI IR POREIKIS JUOS UŽTIKRINTI.....	10
1.1. Vaiko interesų samprata ir turinys	10
1.2. Vaiko interesų įgyvendinimo problematika civilinėje teisėje	16
2. VAIKO INTERESAI IR JŲ RAIŠKA ŠEIMOS MEDIACIJOJE	20
2.1. Šeimos mediacijos samprata ir ypatingi bruožai	20
2.2. Šeimos mediacijos taikymo ypatumai ir patirtis užsienio valstybėse.....	23
2.3. Vaiko interesų užtikrinimo būdai mediacijos proceso metu.....	28
2.4. Vaiko dalyvavimas mediacijoje: poreikis ir tikslingumas	34
2.5. Mediatoriaus žinių ir gebėjimų svarba	39
2.6. Šeimos mediacijos plėtra Lietuvoje, pagrindinės naujovės ir jos poveikis vaiko interesų užtikrinimui.....	44
3. VAIKO INTERESŲ UŽTIKRINIMO VERTINIMAS ŠEIMOS MEDIACIJOJE LIETUVOJE	49
3.1. Tyrimo metodika ir organizavimas.....	49
3.2. Ekspertų apklausos analizė ir apibendrinimas	51
IŠVADOS	55
PASIŪLYMAI	57
LITERATŪRA	59
ANOTACIJA.....	64
ANNOTATION.....	65
SANTRAUKA	66
SUMMARY	67
PRIEDAI	68
PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ.....	96

IVADAS

Tiriama problema. Vaikystė – tai asmenybės psichinių, dvasinių ir fizinių galių formavimosi laikotarpis. Tai svarbiausias ir labiausiai pažeidžiamas laikotarpis kiekvieno žmogaus gyvenime, todėl vaikystės aplinkoje mes visi esame svarbūs, kuriame, gyvename ir žaidžiame kartu¹. Vaikas yra priklausomas nuo suaugusiųjų, jų sąmoningumo ir supratimo apie vaiko teises ir jų tinkamą užtikrinimą.

Vaiko teisių pripažinimą, kaip vieną iš svarbiausių vertybių, liudija valstybių susitarimai tiek tarptautinėje, tiek regioninėje politikoje. Lietuvos įstatymų leidėjas, vaiko interesus, kaip visuotinai pripažįstamą ir nepaneigiamą vertybę, patvirtino 1992 metais Lietuvai pasirašius ir 1995 metais ratifikavus Jungtinių tautų 1989 metų vaiko teisių konvenciją (toliau tekste Konvencija). Vis dėlto, Konvencijos 3 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta siekiamybė, kad „imantis bet kokių vaiką liečiančių veiksmų, nesvarbu, ar tai darytų valstybinės ar privačios įstaigos, užsiimančios socialiniu aprūpinimu, teismai, administracijos ar įstatymų leidimo organai, svarbiausia - vaiko interesai“², *de facto* neatspindi vaiko interesų įgyvendinimo tiek formalioje, tiek neformalioje praktikoje bei sukelia neigiamas pasekmes vaikui.

Mokslinėje literatūroje galima rasti nuomonę, kad valstybių įsipareigojimas užtikrinti vaiko interesus yra tik deklaratyvus pobūdžio. Šią nuomonę patvirtina G. Sagatys nurodydamas, kad „didžiausias pavojus kyla, kai nacionaliniai teismai, nurodydami, kad vaiko gyvenamosios vietos nustatymas su vienu iš tėvų labiau atitiks vaiko interesus, arba tik nurodydami, kad sprendimas priimamas atsižvelgiant į vaiko interesus, nenurodo konkretaus vaiko intereso turinio“³.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierius (toliau tekste Kontrolierius), tirdamas 2015 metų Vaiko teisių apsaugos skyrių (toliau tekste VTAS) veiklą, konstatavo, kad nepateikiami argumentuoti siūlymai, koks ginčo sprendimo būdas geriausiai atitiktų vaiko interesus⁴.

Taigi, valstybės ir savivaldybės institucijų, kurių tikslas yra užtikrinti vaiko teises, veikla nėra visapusiškai rezultatyvi ir efektyvi, išryškėja neatsakingas požiūris ne tik į teisės aktuose institucijoms pavestas funkcijas ir jų praktinį įgyvendinimą, bet ir į vaiko interesų identifikavimą, įgyvendinimą.

¹ „Vaikystės samprata psichologijoje“, žiūrėta 2017 balandžio 11 d., <http://gid.lt/pedagogika/vaikystes-samprata-psichologijoje>.

² „Vaiko teisių konvencija“, TAR, 1989 lapkričio 20 d., <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.48A4910C899F>

³ Gediminas Sagatys, Vaiko teisė į šeimos ryšius: Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos įgyvendinimas Lietuvoje (Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2006), 150.

⁴ Lietuvos Respublikos vaiko teisių kontrolierius. Vaiko teisių apsaugos skyrių veiklos trūkumų, nustatytų vaiko teisių apsaugos kontrolierių įstaigoje atliekamų tyrimų metu, apžvalga 2015-11-18, Nr. 5-68, 30 psl.

A. Dervinytė – Bongarzoni ir N. Gutauskienė, nagrinėjusios vaiko interesų užtikrinimo psichologinius aspektus nurodė, kad konfliktiškų, komplikuočių šeimos bylų metu nepakankamai atsižvelgiama į vaiko interesus, o tai sukelia daug vaiko psichologinių problemų⁵. Tai dar viena ir labai svarbi problema, kadangi tik laimingas vaikas užaugs geru žmogumi, puoselės šeimos vertybes ir jaus atsakomybę savo vaikui (-ams) ir jo gerovei.

Darbo aktualumas. Tirti ir analizuoti vaiko interesų užtikrinimo problematiką aktualu ne tik dėl praktinio pritaikomumo aspektų, psichologinių vaikui žalą darančių faktorių, bet ir dėl tiriamos situacijos, turinčios tiesioginį poveikį vaikui, t. y. šeimos ginčų ir santuokos nutraukimo dažnumo. Pagal Lietuvos statistikos departamento duomenis 2016 m. Lietuvoje užregistruotos 21 347 santuokos ir 8 879 ištuokos. Išsituokusių porų, turinčių 0–17 metų amžiaus bendrų vaikų, skaičius 5 061⁶. Santuokos nutraukimo tradiciniu teisiniu būdu mastas, teismo proceso, iš esmės neužtikrinančio vaiko interesų, eiga skatina analizuoti alternatyvius šeimos ginčų sprendimo būdus, tikėtina, geriau užtikrinsiančius vaiko interesų identifikavimą bei įgyvendinimą.

N. Kaminskienė, nurodydama, kad mūsų šalyje yra labai stiprios bylinėjimosi teisme tradicijos, vis dėlto teigia, kad per pastarąjį dešimtmetį Lietuvoje buvo pasiūlyta taikyti, giriama, bandoma, vystoma, kritikuoja, formuluojama įstatymų lygmeniu ir tokiu būdu į Lietuvos teisės sistemą nuosekliai įdiegiama mediacija. Pagal autorę, mediacija yra viena populiariausių pasaulyje alternatyvaus ginčų sprendimo procedūra⁷. J. Sondaitė, nagrinėdama užsienio šalių patirtį šeimos mediacijos srityje, nurodė, kad „šeimos ginčų atveju, tai priimtinesnis ir suprantamesnis ginčų sprendimo būdas, kuris leidžia geriau nei tradicinės teisinės procedūros patenkinti abiejų ginčo šalių ir jų vaikų interesus“⁸.

Akivaizdu, kad tiek Lietuvos, tiek užsienio valstybės nekvestionuoja mediacijos naudos ir visuotinai sutaria, kad tai yra efektyviausias ginčų sprendimo būdas, tačiau Lietuvoje vis dar susiduriama su mediacijos įgyvendinimo problema, ypač siekiant spręsti specifinius šeimos ginčus.

Nagrinėjant mediacijos taikymo galimybes siekiant užtikrinti vaiko interesus, aktualu aptarti valstybės politikoje įsivyraujančią poziciją dėl mediacijos privalomumo šeimai skiriantis, kuomet šeimoje auga vaikai. Tokia pozicija aiškiai išdėstyta Taikinamojo tarpininkavimo (mediacijos) sistemos plėtos koncepcijoje, kurios 64 punkte nustatyta, kad atsižvelgiant į tai, kad šeimos ginčiuose yra ypač aktualus ne tik ginčo išsprendimas, bet ir taikos tarp ginčo šalių atkūrimas, ypač ginčiuose dėl vaikų interesų, siūloma ypatingą dėmesį skirti taikinamojo

⁵ Asta Dervinytė–Bongarzoni, Nomedė Gutauskienė, „Vaiko psichologinės gerovės užtikrinimo sunkumai konfliktiškų šeimų bylose“, *Sveikatos mokslai*, 2014, 24 tomas, Nr. 1, p. :48.

⁶ Lietuvos statistikos departamentas, žiūrėta 2017 balandžio 8 d., <http://osp.stat.gov.lt/web/guest/statistiniu-rodikliu-analize?portletFormName=visualization&hash=e80a97b6-1950-4720-9447-ebf8dc08f2a8>

⁷ Natalija Kaminskienė ir kt., *Mediacija: vadovėlis* (Vilnius, 2013), 205.

⁸ Jolanta Sondaitė, „Šeimos mediacija: užsienio šalių patirtis“, *Socialinis darbas* (2006) Nr. 5(2):24.

tarpininkavimo (mediacijos) plėtrai būtent šeimos ginčiuose ir nustatyti privalomą ginčo teisena nagrinėjamų šeimos ginčų taikinamąjį tarpininkavimą (mediaciją)⁹.

Septynioliktojoje Lietuvos Respublikos Vyriausybės programoje, siekiant kurti šeimai palankią aplinką ir išlaikyti šeimos stabilumą, nustatyta, kad valstybė užtikrins ne tik mediacijos paslaugų prieinamumą šeimai skiriantis, bet ir mediacijos privalomumą, kai šeima, kuri skiriasi, turi vaikų¹⁰.

Atsižvelgiant į aiškiai išdėstytą valstybės nuomonę dėl mediacijos kaip šeimos ginčų sprendimo būdo, atsiranda poreikis nustatyti ir įvertinti mediatoriaus pasirengimą ir profesionalumą spręsti šeimos ginčus mediacijos būdu bei jo kompetencijos įtaką proceso efektyvumui užtikrinant vaiko interesus, kadangi mediacija pati savaime neužtikrins vaiko interesų apsaugos. Vertinant vaiko interesų užtikrinimą šeimos mediacijoje, akivaizdu, kad mediatoriai Lietuvoje dar nėra pasirengę darbui su vaiku, teisinė reglamentacija dar nėra tiksli, trūksta mediatorių specializacijos, psichologinės pagalbos tėvams ir pačių tėvų suvokimo, kad vaikas nėra jų nuosavybė, o toks pat žmogus kaip ir jie, norintis augti laimingoje ir darnioje šeimoje.

Anot profesorės J. Kiršienės, kuri analizavo ir tyrė Lietuvos teisininkų profesinę kultūrą, jų emocinio ir socialinio intelekto svarbą teikiant teisinės paslaugas, Lietuvos teisinėje aplinkoje dažniausiai diskutuojama apie teisės taisykles ir jų įgyvendinimą, tačiau, žinia, net ir pačių pažangiausių taisyklių įgyvendinimo kokybė priklauso nuo tų, kurie jas taiko¹¹.

Visi šie kylantys klausimai inspiruoja analizuoti ir atskleisti vaiko interesų užtikrinimo veiksmingumą taikant šeimos mediaciją.

Mokslinis naujumas ir tiriamos problemos ištyrimo lygis. Vaiko interesų užtikrinimo šeimos mediacijoje naujumą stipriai pagrindžia būtent šios temos ganėtinai menkas ištirtumas Lietuvoje. Mokslinėje literatūroje nedaug dėmesio skirta šeimos ginčų mediacijai kaip specifiniam alternatyviam ginčų sprendimo būdui bei pasigendama tarpdisciplininio požiūrio į šeimos ginčų mediaciją.

Mediacijos taikymą ir perspektyvas Lietuvoje nuodugniai nagrinėjo N. Kaminskienė ir kiti autoriai¹², apie teisminės ir neteisminės šeimos ginčų mediacijos galimybes rašė – S. Zaksaitė, Z. Garalevičius¹³. Doc. dr. J. Sondaitė, išsamiai nagrinėjo šeimos mediaciją, analizavo užsienio

⁹Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2015 m. rugsėjo 17 d., įsakymas dėl taikinamojo tarpininkavimo (mediacijos) sistemos plėtros koncepcijos patvirtinimo Nr. 1R-268, TAR, <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalActPrint?documentId=b84a2a305d3b11e589fccd6fa118e11c>

¹⁰Septynioliktosios Lietuvos Respublikos Vyriausybės programa, patvirtinta Lietuvos Respublikos Seimo 2016 m. gruodžio 13 d. nutarimu Nr. XIII-82 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos“, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/886c7282c12811e682539852a4b72dd4?positionInSearchResults=0&searchMod elUUID=6c155dc7-bff2-4360-b513-63857e93c1db>.

¹¹ Julija Kiršienė, „Trimatė teisininko profesijos krizės problema“, *Jurisprudencija* 2015, 22(2) :192.

¹² Natalija Kaminskienė, *supra* note 7.

¹³ Salomėja Zaksaitė ir Zigmantas Garalevičius, „Teisminės ir neteisminės šeimos ginčų mediacijos galimybės“, *Teisės problemos* (2009) Nr. 4 (66):72.

valstybių patirtį šeimos mediacijoje¹⁴. Apie mediaciją, kaip ikiteisminį šeiminių ginčų nagrinėjimo būdą Rusijoje ir užsienio valstybėse rašė D. V. Kolesnikova¹⁵. Apie specialistų - psichologų ir psichiatrų dalyvavimą teisiniuose ginčiuose, susijusiuose su vaikais, užsienio praktikoje rašė F. S. Safuanov, N. K. Charitonova ir O. A. Rusakovskaja¹⁶. N. V. Kliujeva straipsnyje „Mediacija sutuoktinių, turinčių nepilnamečių vaikų, konfliktuose“¹⁷ analizavo šeimos mediaciją, mediatorių elgesį, konflikto struktūrą.

Problemas, susijusias su vaiko intereso samprata bei turinio nustatymu, vaiko teisinį subjektiškumą, vaiko interesų įgyvendinimo teisinės problemas Lietuvoje įvairiais aspektais yra nagrinėję – J. Stripeikienė¹⁸, B. Kairienė¹⁹, G. Sagatys²⁰, V. Ž. Jonynienė²¹, konfliktų valdymo perspektyvą taikinamojoje veikloje - J. Lakis²², todėl moksliniame darbe tikslingai pasinaudota minėtų autorių mintimis. Analizuojant šeimos mediacijos dalyvių ypatumus naudotasi šeimos mediatorės Dž. Winestone „geriausios išeities paieškos“ idėja, kad taikinamojo tarpininkavimo proceso metu turi būti paisoma vaiko nuomonės ir vaikas turi būti įtraukiamas į procesą²³, R. Birnbaum pateikta literatūros apžvalga apie vaiko įtraukimą į mediaciją, vaiko nuomonę²⁴.

Šeimos mediacijos veiksmingumas, užtikrinant vaiko interesus nėra nagrinėtas Lietuvoje, todėl kyla būtinybė, žinant, kad greitai laiku, tėvai, kurie turi nepilnamečių vaikų bus įpareigojami privalomai mediacijai prieš sprendžiant ginčą teismo keliu, išnagrinėti, ar šeimos mediacija yra veiksmingas procesas vaiko interesų apsaugai ir su kokiais iššūkiais teks susidurti šeimos mediatoriams savo darbe.

Darbo reikšmė. Išnagrinėjus tiriamą problemą pagal mokslininkų teorines įžvalgas, samprotavimus, remiantis jų atliktais tyrimais vaiko interesų klausimu ir apklausus ekspertus Lietuvoje, kurie tiesiogiai susiję su vaiko interesų užtikrinimu, darbo autorius pateikė išvadas ir pasiūlymus dėl tinkamiausių būdų šeimos mediacijoje užtikrinant vaiko interesus, dėl vaiko

¹⁴ Jolanta Sondaitė, *supra note* 8, p. 24-28.

¹⁵ Д.В. Колесникова, “Медиация как способ досудебного урегулирования споров в семейных правоотношениях в Российской Федерации и за рубежом,” *žiūrėta* 2016 lapkričio 18 d., <https://moluch.ru/conf/law/archive/180/9749/>.

¹⁶ F.S. Safuanov ir kt., “Зарубежная практика участия специалистов- психологов и психiatров в судieбных спорах о детях,” *žiūrėta* 2016 lapkričio 18 d., <http://www.center-bereg.ru/d938.html>.

¹⁷ N.V. Kliujeva, “Mediacija v situacii konflikta mieždu suprugami, imiejuščiami niesovieršienolietnich dietiej,” *“Sierija filosofija, psichologija, pedagogika,”* (2016), T.26, vip.2.

¹⁸ Janina Stripeikienė, “Vaiko, kaip savarankiško teisės subjekto, problema,” *“Jurisprudencija,”* 2003, t.42(34);12-17.

¹⁹ Brigita Kairienė, “Vaiko teisinis statusas: įgyvendinimo problemos,” *“Socialinių mokslų studijos,”* 2012, 4(4), p. 1443-1455.

²⁰ Gediminas Sagatys, *supra note* 3.

²¹ V. Živilė Jonynienė, “Vaiko teisių įgyvendinimo Lietuvoje aktualijos,” *“Acta Paedagogica Vilnensia,”* 2005, ISSN 1392-5016.

²² Juozas Lakis, “Taikinamosios veiklos idėjos, patyrimas ir plėtotės perspektyvos,” *“Jurisprudencija,”* 2001, t.21(13);171-182.

²³ Jennifer Winestone, “Best interests and little voices: child participation in the family mediation dialogue,” *žiūrėta* 2015 gruodžio 3 d., <http://www.mediate.com/articles/WinestoneJ3.cfm>

²⁴ Rachel Birnbaum, Ph.D., RSW, “The voice of the child in separation/divorce mediation and other alternative dispute resolution processes: a literature review,” “represented by the Minister of Justice and Attorney General of Canada, 2009.

dalyvavimo tikslingumo ir poreikio, dėl mediatorių kompetencijos ir gebėjimų svarbos vaiko interesų apsaugai. Pateiktos darbe išvados ir pasiūlymai galėtų būti akstinu tirti šeimos mediacijos veiksmingumą užtikrinant vaiko interesus Lietuvoje, bei teisės aktų leidėjams tobulinti vaiko interesų užtikrinimo sritį šeimos mediacijoje. Darbe pateikta ekspertų įžvalgų analize galėtų pasinaudoti teisėjai mediatoriai, mediatoriai, vaiko teisių specialistai, psichologai ir kiti asmenys, susiję su vaiko interesais.

Probleminis klausimas. Ar šeimos mediacija yra veiksmingas procesas užtikrinant vaiko interesus?

Tyrimo objektas. Vaiko interesų užtikrinimas šeimos mediacijoje.

Tyrimo tikslas. Išanalizuoti vaiko interesų užtikrinimo šeimos mediacijoje galimybes ir iššūkius.

Tyrimo uždaviniai. Tyrimui įgyvendinti iškelti tokie uždaviniai:

1. Išanalizuoti užsienio ir nacionalinėje doktrinoje pateiktas vaiko interesų ir šeimos mediacijos sampratas.
2. Atskleisti vaiko interesų užtikrinimo sprendžiant šeimos ginčus, būdus ir problematiką.
3. Atskleisti šeimos mediatoriaus veiklos siekiant užtikrinti vaiko interesus specifiką.
4. Ištirti šeimos mediacijos proceso galimybes užtikrinti vaiko interesus.

Tyrimo metodika.

Magistriniame darbe buvo naudojami teoriniai metodai: naudojant literatūros analizės ir apibendrinimo metodus ištirtas vaiko interesų užtikrinimo procesas šeimos mediacijos kontekste, proceso bruožai ir savybės. Lyginamuoju metodu išanalizuota vaiko interesų užtikrinimo šeimos mediacijoje instituto padėtis užsienio valstybėse ir Lietuvoje. Ekspertų apklausos metodas (atvira anketa) naudotas kaip vienas esminių, padėjusių atskleisti šeimos mediacijos įgyvendinimo problematiką, įvertinti jos veiksmingumą siekiant užtikrinti vaiko interesus. Tyrimo metu apklausti specialistai, tiesiogiai susiję su vaiko interesų užtikrinimu, t. y. teisėjai mediatoriai, mediatoriai, psichologai, sociologai, vaiko teisių specialistai, advokatai. Dokumentų analizės metodu ištirtas vaiko teisių, mediacijos teisinis reguliavimas.

Tyrimo struktūra.

Magistrinį darbą sudaro įvadas, trys skyriai su poskyriais, išvados ir pasiūlymai. Pirmajame skyriuje apžvelgiami vaiko interesai ir jų užtikrinimo problematika civilinėje teisėje. Antrame skyriuje tiriami vaiko interesai ir jų užtikrinimas šeimos mediacijoje, atskleidžiant šeimos mediacijos svarbiausius bruožus, ypatumus, taikymo galimybes ir patirtį pažangiose užsienio valstybėse. Tiriami vaiko interesų apsaugos būdai ir vaiko dalyvavimo tikslingumas šeimos mediacijoje, taip pat mediatoriaus gebėjimų ir kompetencijos svarba užtikrinant vaiko interesus.

Taip pat paliečiama šeimos mediacijos plėtra Lietuvoje, kuri turi tiesioginę įtaką geresniam vaiko interesų užtikrinimui. Trečiasis skyrius skirtas atskleisti ekspertų nuomonei ir darbo praktikai užtikrinant vaiko interesus, tikslu tobulinti esamą šeimos mediacijos reguliavimą Lietuvoje. Darbo išvados ir pasiūlymai suformuoti remiantis pirmame ir trečiame skyriuose atlikta analize.

Ginamasis teiginys. Šeimos mediacija yra veiksmingas procesas užtikrinant vaiko interesus.

SANTRUMPŲ SĄRAŠAS

Konvencija - Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija
LAT - Lietuvos Aukščiausiasis Teismas
VTAS – Valstybinė vaiko teisių apsaugos skyriai
ES - Europos Sąjunga
LR – Lietuvos Respublika
LR CK - Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas
VTAT – vaiko teisių apsaugos tarnybos
JAV – Jungtinės Amerikos Valstijos
FRA – Europos Sąjungos pagrindinių teisių agentūra
LR CPK – Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas
Įstatymas – Lietuvos Respublikos civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatymas
AGS – Alternatyvūs ginčų sprendimo būdai
Mediacijos įstatymo projektas - Lietuvos Respublikos įstatymo X - 1702 pakeitimo įstatymu projektas
Sąrašas – LR teismo mediatorių sąrašas

1. VAIKO INTERESAI IR POREIKIS JUOS UŽTIKRINTI

1.1. Vaiko interesų samprata ir turinys

Prieš pradėdant analizuoti vaiko interesų užtikrinimo šeimos mediacijoje temą, privalu išsiaiškinti kas yra vaiko interesai, kaip amžiams bėgant kito vaiko statusas ir kodėl vaikui yra skiriamas ypatingas dėmesys.

Nagrinėjant vaiko, kaip savarankiško visuomeninių santykių subjekto statuso raidą, matyti, kad vaiko padėtis yra neatsiejama nuo tėvų teisių. Iki XX amžiaus pabaigos vaiko interesai buvo vertinami finansiniu ir vieno iš tėvų turimos padėties visuomenėje aspektais, pvz., vertinant, kuris iš tėvų yra finansiškai pajėgus išlaikyti savo vaiką ar tiesiog teismams atsižvelgiant į visuomenėje vyrausias feminizmo apraiškas²⁵. 1970 m. buvo priimtas įstatymas, kuriame buvo nustatytas „Geriausio vaiko interesų“ standartas, pagal kurį, bet koks sprendimas susijęs su vaiku, buvo priimamas atsižvelgiant į konkretaus vaiko poreikius ir interesus ir į tai, kuris iš tėvų geriau sugebės juo pasirūpinti, o ne į tėvų lytį ar jų teises. Teisininkai susikoncentravo į vaiką ir jis tapo pagrindine šalimi procese²⁶. V. Ž. Jonynienė XX amžių apibūdina, kaip vaiko padėties visuomenėje kaitos amžių. Ilgą laiką vaikai visuomenėje buvo traktuojami kaip mažuma, ne pagrindinė ir neatstovaujanti visuomenei grupė. XX amžiaus pradžioje vaikai neturėjo jokių teisių – jie buvo visiškai priklausomi nuo suaugusiųjų²⁷.

1989 metais priėmus Jungtinių Tautų vaiko teisių konvenciją (toliau tekste – Konvencija) vaikas buvo pripažintas savarankišku subjektu, lygiateisiu santykių dalyviu, tačiau vaiko padėties pasikeitimas neišsprendė vaiko interesų užtikrinimo problematikos.

Panašią poziciją yra išdėsciusi B. Kairienė, nurodžiusi, kad vaiko padėties pasikeitimas iš pasyvios į aktyvią sukėlė praktinio vaiko teisių ir interesų įgyvendinimo problemas nustatant vaiko interesų turinį, išsiaiškinant takoskyrą tarp vaiko poreikių ir interesų, derinant atskirų asmenų – tėvų ir vaiko, kelių vaikų, vaiko ir šeimos, interesus, teikiant pagalbą tėvams įgyvendinti teises ir pareigas²⁸. Autorė akcentavo sprendimo poveikio vaikui svarbą ne tik šiuo metu, bet ir ateityje²⁹ bei pabrėžė, kad įgyvendinti vaiko teises galima tik per kitų asmenų – visų pirma tėvų teises ir pareigas, kad pagrindinė institucija, kuri savo struktūra ir funkcionavimu gali geriausiai užtikrinti vaiko teisių įgyvendinimą, yra šeima³⁰. Autorė, nagrinėdama vaiko interesų

²⁵ F.S. Safuanov ir kt., *supra* note 16.

²⁶ *Ibid.*

²⁷ V. Živilė Jonynienė, *supra* note 21, p. 130.

²⁸ Brigita Kairienė, *supra* note 19, p. 1443-1443.

²⁹ Brigita Kairienė, „Vaiko interesų įgyvendinimas santuokos nutraukimo proceso metu“, *Mokslo darbai, Socialinis darbas*, 2010 m, Nr. 9(1), p. 100.

³⁰ Brigita Kairienė, „Vaiko teisių įgyvendinimo ypatumai šeimoje“, *Socialinis darbas (2007) Nr. 6(2)*, p. 43-44.

įgyvendinimo santuokos nutraukimo proceso metu ypatumus, nurodė, kad šeimos ar atskirų šeimos narių interesų įgyvendinimas gali nesutapti su vaiko interesų įgyvendinimu arba tam prieštarauti. Tėvai įgyvendindami teisę nutraukti santuoką, pažeidžia vaiko teisę nebūti išskirtam su abiem tėvais, o kartais – ir teisę išsaugoti šeimos ryšius, o tai dažniausiai prieštarauja vaiko interesui augti geriausiai jo augimo ir tobulėjimo sąlygas atitinkančioje aplinkoje – savo tėvų šeimoje³¹. G. Sagatys mano, jog specifinė vaiko padėtis visuomenėje lemia būtinybę aiškiai nustatyti vaiko interesus, jų turinį ir sukurti teises vaiko teisių įgyvendinimo prielaidas, nes šie klausimai yra tiesiogiai susiję su vaiko, kaip teisės subjekto, problema³².

Mokslinės literatūros analizė rodo, nors ir deklaruojama, kad vaikas yra aktyvus ir pilnavertis teisinių santykių dalyvis, jo interesai yra neatsiejami nuo tėvų valdžios įgyvendinimo. Manytina, kad keičiantis vaiko padėčiai visuomenėje, atitinkamai turėtų keistis požiūris į tėvų teises bei pareigas vaiko atžvilgiu.

Lietuvoje, kaip ir daugelyje kitų pasaulio valstybių, vaiko teisės ir teisėti interesai, jų prioritetiškumas bei vaiko gerovės užtikrinimo mechanizmas yra įtvirtintas nacionaliniu lygiu. 1992 metais Lietuva pasirašė ir 1995 metais ratifikavo Jungtinių Tautų vaiko teisių konvenciją³³. G. Sagatys įsitikinęs, jog ši Konvencija padarė didžiausią įtaką šiuolaikinei vaiko teisių koncepcijai, o tėvų ir globėjų pareigos dabar įvardijamos ne kaip vaiko teisių įgyvendinimas, o jų įgyvendinimo užtikrinimas³⁴.

Konvencijos 3 straipsnyje įtvirtintas vaiko interesų viršenybės principas nustatant, kad imantis bet kokių vaiką liečiančių veiksmų, nesvarbu, ar tai darytų valstybinės ar privačios įstaigos, užsiimančios socialiniu aprūpinimu, teismai, administracijos ar įstatymų leidimo organai, svarbiausia – vaiko interesai³⁵. Pagrindinė sudedamoji svarbiausių vaiko interesų apibrėžimo dalis yra visų Konvencijos normų suma, nors ir neišvengiamai bendra bei neišsami, reiškia, jog svarbiausi vaiko interesai yra šie: gauti išsilavinimą, išsaugoti šeimos ryšius, žinoti savo tėvus ir būti jų globojamam, būti išklausytam sprendžiant su juo susijusius klausimus, būti gerbiamam kaip asmenybei³⁶. Kadangi, Konvencijoje vaiko interesų samprata yra įtvirtinta plačiąja prasme, Valstybės pasirašiusios Konvenciją turi įpareigojimą ne tik, detalizuoti vaiko interesus, bet ir numatyti konkrečias vaiko interesų užtikrinimo priemones nacionalinėje teisėje.

Visos Europos Sąjungos (toliau tekste – ES) valstybės narės privalo užtikrinti, kad atliekant visus veiksmus, susijusius su vaikais, pirmiausia būtų vadovaujama vaiko interesais, o

³¹ Brigita Kairienė, *supra* note 29 p. 99.

³² Gediminas Sagatys, *supra* note 3, p. 33.

³³ „Jungtinių tautų vaiko teisių konvencija“, žiūrėta 2016 lapkričio 18d., TAR, <https://www.e-tar.lt/portal/legalAct.html?documentId=TAR.48A4910C899F>

³⁴ Gediminas Sagatys, *op. cit.*, p. 34.

³⁵ UNICEF (Jungtinių Tautų vaikų fondas). Jungtinių tautų Vaiko teisių konvencijos įgyvendinimo vadovas. 2002, p. 29

³⁶ *Vaikų teisės. Nuostatų įgyvendinimas* (Vilnius : 2002), p. 31.

tai ypač svarbu tais atvejais, kai vaikai dalyvauja civiliniuose teismo procesuose. Kuo labiau teisingumo sistemos atitiks vaiko interesus, tuo geriau bus užtikrinama vaikų apsauga, jų dalyvavimas bus prasmingesnis, ir teisingumo sistemos taps veiksmingesnės³⁷. Dauguma ES valstybių narių yra įtvirtinusios vaiko interesų sąvoką norminėje sistemoje, tačiau ji yra sudėtinga ir pernelyg neapibrėžta, todėl gali būti aiškinama įvairiai, gali būti sudaromos sąlygos manipuliacijai, subjektyvumui ir sprendimams, kuriais vaiko teisės praktiškai nebus ginamos. Konvencijoje nėra nustatyta teisių hierarchija ir jokia teisė negali būti pažeidžiama prisidengiant nepalankiu vaiko interesų sąvokos aiškinimu³⁸.

Jungtinių Tautų Vaiko teisių komitetas nurodo, jog suaugusiojo asmens sprendimas, kaip geriausiai apginti vaiko interesus, negali būti viršesnis už Konvencijoje nustatytą prievolę gerbti visas vaiko teises ir nurodo elementus, į kuriuos reikia atsižvelgti vertinant poveikį vaiko interesams, t. y. vaiko teisė pareikšti nuomonę dėl kiekvieno jam įtakos turinčio klausimo, vaiko tapatybė, šeiminės aplinkos išlaikymas ir santykių išsaugojimas, vaiko priežiūra, apsauga ir saugumas, padėties pažeidžiamumas, teisė į sveikatą ir teisė į mokslą³⁹.

Įvertinus tarptautinėje politikoje vyraujančią nuomonę, nekvestionuojama, kad vaiko interesai pripažįstami kaip viena iš svarbiausių vertybių, tačiau kiekviena valstybė siekdama įvykdyti priimtus įsipareigojimus susiduria su vaiko interesų įgyvendinimo problemomis.

D. Kabašinskaitė teigia, jog Konvencijos 3-iaame straipsnyje pristatoma „palankiausio intereso“ sąvoka, kuri reikalauja, jog valstybė įsipareigotų matyti vaiką iš jo perspektyvos, nes visuomenėje vyrauja supratimas, kad vaikai turi būti apsaugoti tėvų, mokytojų, socialinių darbuotojų ar kitų specialistų, kurie yra suaugusieji, galintys nuspręsti apie vaikui palankiausius interesus. Ji pabrėžia, jog Konvencija išryškina postūmį nuo sprendimų darymo „dėl“ vaiko prie sprendimų darymo „su“ vaiku ir, jog tai yra pirmas tarptautinės teisės dokumentas, kuris suteikia vaikams žmogaus teises ir pripažįsta juos autonomiškais individais⁴⁰, todėl užtikrinant vaiko interesų viršenybės principą yra aktualu įvertinti kaip šis principas išreikštas Lietuvos teisės sistemoje.

Pirmas, svarbus žingsnis, praktiškai ginant vaiką kaip savarankišką teisės subjektą Lietuvoje, buvo žengtas priėmus Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymą, kuriame įtvirtintos pagrindinės vaiko teisės ir laisvės⁴¹. Vienas pagrindinių įstatymų, nustatančių

³⁷ „Vaiko interesus atitinkantis teisingumas. Specialistų patirtis ir nuomonės“, Europos Sąjungos Pagrindinių teisių agentūra, p. 1, žiūrėta 2017 vasario 20 d., http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-2015-child-friendly-justice-professionals-summary_lt.pdf

³⁸ *Ibid.*

³⁹ *Ibid.*

⁴⁰ Dalė Kabašinskaitė, „Vaikystės sociologija, vaikų teisės ir vaikų politika“, *Filosofija, sociologija*. 2002. Nr. 3, p. 46.

⁴¹ „Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas“, žiūrėta 2017 vasario 20 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.26397>

šeimos narių teises ir pareigas, yra Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (toliau tekste – LR CK), kurio trečiosios knygos nuostatos reglamentuoja įvairius su šeimos santykiais susijusius klausimus, tarp jų vaikų teises ir pareigas ir jų užtikrinimą⁴². Atlikus teisės aktų analizę matyti, kad Lietuvos teisės sistemoje yra detalizuotas vaiko interesų viršenybės principas, sukurtas vaiko interesų užtikrinimo mechanizmas, nustatant vaiko teises, jas įgyvendinančius subjektus, vaiko aktyvų vaidmenį sprendžiant su juo susijusius klausimus.

2002 m. birželio 21 d., buvo priimtas LAT Senato nutarimas Nr. 35 „Dėl įstatymų taikymo teismų praktikoje, nustatant nepilnamečių vaikų gyvenamąją vietą, tėvams gyvenant skyrium“, kuriame yra nurodyta, kad teismas, nustatydamas kiekvieno iš tėvų galimybes ir pastangas užtikrinti teisės normose įtvirtintų pagrindinių vaiko teisių ir pareigų įgyvendinimą, turi:

- 1) įvertinti tėvo (motinos) galimybes sudaryti sąlygas vaikui sveikai vystytis, atsižvelgdamas į tai, kad vystymasis apima fizinį, protinį, dvasinį, moralinį, psichinį ir socialinį vystymąsi;

- 2) įvertinti tėvo (motinos) gyvenamąją vietą, t. y. ji yra užsienio valstybėje ar Lietuvoje, bei tėvo (motinos) veiksmus ir galimybes, sudarant sąlygas bendrauti su kitu iš tėvų ir giminėmis;

- 3) įvertinti, ar tėvas (motina), įgyvendindamas tėvų valdžią vaiko atžvilgiu, nepiktnaudžiauja šia savo teise, nenaudoja tokių būdų, kurie pažeistų vaiko asmens orumą, teisę į asmeninį gyvenimą, asmens neliečiamybę;

- 4) įvertinti, kaip tėvas (motina) užtikrina vaikui teisę laisvai reikšti savo pažiūras ir nuomonę visais su juo susijusiais klausimais;

- 5) įvertinti, ar tėvai, rūpindamiesi religiniu vaiko auklėjimu, atsižvelgia į vaiko pažiūras šiuo klausimu, vaiko dvasinius, moralinius ir kitokius įsitikinimus, taip pat į tai, ar religinės bendruomenės, kuriai priklauso vaikas, apeigos, mokymas ir skleidžiamas gyvenimo būdas neprieštarauja vaiko teisėms ir interesams;

- 6) įvertinti, kaip tėvas (motina) užtikrintų vaiko teisės į mokslą įgyvendinimą, atsižvelgiant į tai, kad šios teisės užtikrinimas yra viena iš pagrindinių sąlygų, lemiančių tinkamą tėvų teisių ir pareigų atlikimą;

- 7) tuo atveju, kai yra sprendžiamas ginčas dėl negalios vaiko gyvenamosios vietos nustatymo, atsižvelgiant į tai, kad negalios vaikas turi lygias teises su sveikais vaikais aktyviai gyventi, vystytis, įgyti išsimokslinimą, atitinkantį jo fizines, protines galias ir pageidavimus, dirbti jam tinkamą darbą, dalyvauti kūrybinėje bei visuomeninėje veikloje, teismas turi įvertinti kiek-

⁴² „Lietuvos Respublikos civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. Civilinis kodeksas,“ žiūrėta 2017 vasario 20 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.107687/iWbNZgHGuj>

vieno iš tėvų požiūrį, galimybę ir gebėjimą rūpintis negalios vaiko sveikata ir lavinimu, tėvų pareigų negalios vaikui vykdymą. Vaiko interesus labiausiai atitiks tėvo (motinos) galėjimas užtikrinti negalios vaiko teisę gyventi visavertį gyvenimą;

8) įvertinti tėvo (motinos) sąlygas ir sugebėjimus užtikrinti vaiko teisės į poilsį ir laisvalaikį realizavimą, įvertinant tėvų požiūrius į šią vaiko teisę ir jos įgyvendinimą;

9) įvertinti tėvo (motinos) galimybes užtikrinti tinkamą vaiko teisės dirbti realizavimą, atsižvelgiant į tai, kad vaikas turi teisę dirbti, priklausomai nuo jo amžiaus, sveikatos, bendrojo išsilavinimo ir profesinio pasirengimo. Tėvai yra atsakingi ir turi rūpintis dirbančio vaiko teisių įgyvendinimu, mokslo ir darbo derinimu iki 16 metų, jei vaikas pageidauja, ir pasirinkto mokslo baigimu;

10) įvertinti tėvo (motinos) galimybes užtikrinti vaikui saugią socialinę aplinką, atsižvelgiant į tai, kad įgyvendindami šią vaiko teisę tėvai ir kiti asmenys privalo apsaugoti vaiką nuo neigiamos socialinės aplinkos, t. y. nuo fizinio ar psichinio smurto demonstravimo, seksualinio išnaudojimo, jų įtraukimo į nusikalstamą ar kitą neteisėtą veiklą, ugdyti vaikui nuostatas prieš alkoholinių gėrimų vartojimą, rūkymą, draudžiant vaikui dirbti darbą, susijusį su tabako ar alkoholinių gėrimų gaminimu arba realizavimu, apsaugant vaiką nuo neteisėtų narkotinių ar kitų nuodingųjų priemonių bei medžiagų vartojimo, gaminimo ir platinimo;

11) įvertinti kiekvieno iš tėvų galimybę sudaryti tokias gyvenimo sąlygas, kokių reikia vaiko fiziniam, protiniam, doroviniam ir socialiniam vystymuisi, atsižvelgiant į tai, kad tėvui, su kuriuo nenustatyta vaiko gyvenamoji vieta, lieka pareiga išlaikyti savo vaiką⁴³.

LAT pateikti kriterijai, sudaro realią galimybę teismams įgyvendinti, įstatymu jiems skirtą, aktyvų vaidmenį šeimos bylose. Kriterijai išsiskiria metodiniu pobūdžiu, įtvirtinančiu vaiko interesų užtikrinimo gaires, sukuriant sąlygas teismui neapsiriboti precedentais šeimos bylose, o kiekvienu konkrečiu atveju atsižvelgti į konkretų vaiką, šeimos ginčo specifiką ir vykdyti vaiko interesus atitinkantį teisingumą.

LAT taip pat nurodė, kad vadovavimasis šiais kriterijais nulemia vaiko vystymosi raidą ir jo tapimą išsilavinusia, sveika, aukštų moralinių savybių, tvirta asmenybe, todėl teismas savo iniciatyva kiekvienoje byloje turi nustatyti konkretaus vaiko interesus⁴⁴.

Teismų praktika kinta kiekvienu atveju užtikrinant vaiko interesus, nes vaiko interesai kinta jam augant. Todėl, teismų praktiką reikėtų naudoti labai saikingai ir atsargiai. Kiekvienas šeimos ginčas yra individualus, ypač kai su ginču yra susiję vaiko interesai, todėl ir kiekvienas

⁴³ „Lietuvos aukščiausiojo teismo teisėjų senato 2002 m. birželio 21 d. nutarimas Nr. 35,“ žiūrėta 2017 vasario 20 d., http://www.infolex.lt/lat_web_test/4_tpbiuleteniai/senos/nutartis.aspx?id=26320

⁴⁴ „Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba prie socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, rekomendacija dėl vaiko teisių apsaugos skyrių teismui teikiamų išvadų“, 2012 metų birželio 18 d., http://www.vaikoteises.lt/lt/informacija_skyriams/metodines_rekomendacijas/

priimtas teismo sprendimas turėtų būti savitas ir išlaikyti tęstinumą, kad tie interesai būtų ne tik atskleisti, nustatyti, bet ir įgyvendinami. Tas mažai tikėtina bylinėjantis teisme, todėl kad, teisme kaip bebūtų vyrauja teisė, teisės normos, o ne psichologiniai faktoriai. Tai patvirtina ir B. Kairienė, kuri nurodo, jog vaiko interesų turinys kiekvienu konkrečiu atveju skiriasi bei kinta, todėl jį apibrėžti sudėtinga, nes vaiko interesų turinį lemia aplinka ir konkretūs vaiko asmeniniai bruožai: lytis, amžius, sveikata, būdo ypatumai, pomėgiai, norai, gabumai. Autorė taip pat nurodė, kad vaiko interesai – tai pirmiausia įstatymuose numatytos vaiko teisės ir galimybė šias teises įgyvendinti esant konkrečiai situacijai⁴⁵.

G. Sagatys taip pat nurodo, kad vaiko interesus nulemia vaiko fizinis, emocinis, protinis nesubrendimas, todėl vaiko teisės gali būti praplėstos arba apribotos, vaikai gali turėti tokių teisių, kurios nebūdingos suaugusiems, pvz., teisę būti apsaugotam nuo prievartos ir nepriežiūros, teisę, kad juo būtų pasirūpinta, teisę žaisti, teisę išsaugoti savo identišumą, teisę sveikai vystytis⁴⁶. G. Sagatys pabrėžia, kad vaiko interesų samprata ir elementai ateityje gali keistis, dėl to būtina nuolatinė teismų praktikoje taikomų vaiko interesų turinio nustatymo schemų patikra⁴⁷.

Siekiant nustatyti vaiko interesus, aiškių teisinių kriterijų poreikį akcentuoja ES Pagrindinių teisių agentūra nurodydama, kad teisinėse nuostatose reikėtų numatyti būtinybę į sprendimus įtraukti paaiškinimą, kaip tame sprendime įgyvendinama konkreti teisė, t. y. kas, kaip manoma, geriausiai atitinka vaiko interesus, kokiais kriterijais tai pagrįsta ir koks vaiko interesų svaris kitų aspektų atžvilgiu⁴⁸.

F. S. Safuanov ir kt. pateikia tokį geriausių vaiko interesų apibrėžimą – geriausi vaiko interesai - tai visa tai, kas labiau atitinka geresnį vaiko vystymąsi, tačiau praktikoje ši sąvoka teismuose gali būti suprantama skirtingai, pradedant finansiniu stabilumu, baigiant vaiko tarpusavio santykių su tėvais, ypatumais⁴⁹.

Nagrinėjant vaiko interesų sampratą nustatyta, kad vaikas yra savarankiškas ir pilnateisis visuomeninių santykių dalyvis, tačiau nors ir yra aktyvus teisės subjektas, turintis teises ir pareigas, dėl savo specifiškumo neatsiejamas nuo kitų asmenų, įstatymų įpareigotų, užtikrinti jo interesus. Tiek nacionalinėje, tiek tarptautinėje teisėje yra įtvirtintos vaiko teisės, iš kurių išplaukia vaiko interesai, tačiau kaip vaiko interesai turi būti ginami ir nustatomi kiekvienoje konkrečioje situacijoje nėra apibrėžiama. Vaiko interesų viršenybės principą detalizuoja ne tik Lietuvos įstatymų leidėjo priimti teisės aktai, bet ir teismų formuojama praktika, kurioje atskleidžiamas

⁴⁵ Brigita Kairienė, *supra* note 29 p.101.

⁴⁶ Gediminas Sagatys, *supra* note 3, p. 39.

⁴⁷ *Ibid*, p. 151.

⁴⁸ „Vaiko interesus atitinkantis teisingumas. Specialistų patirtis ir nuomonės,“ Europos Sąjungos Pagrindinių teisių agentūra, p. 13, žiūrėta 2017 m. vasario 20 d., http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-2015-child-friendly-justice-professionals-summary_lt.pdf

⁴⁹ F.S. Safuanov ir kt., „Zarubežnaja praktika učastija specialistov- psichologov i psichiatrov v sudiebnich sporach o dietiach,“ žiūrėta 2016 lapkričio 18 d., <http://www.center-bereg.ru/d938.html>

vaiko interesų turinys, akcentuojant konkretaus vaiko išskirtinumą ir būtinybę, ne tik nustatyti vaiko interesus, bet ir vykdyti interesų įgyvendinimo peržiūrą dėl jų kaitos. Įvertinus vaiko interesų užtikrinimo poreikį, kyla būtinybė ieškoti kitų ginčų sprendimo būdų, kurie galėtų tinkamai atskleisti ir užtikrinti vaiko interesus.

1.2. Vaiko interesų įgyvendinimo problematika civilinėje teisėje

Atsižvelgiant į tai, kad vaiko teisės ir interesai yra pripažinti kaip viena iš svarbiausių vertybių, tikslinga atskleisti, kaip vyksta vaiko interesų užtikrinimas teismo proceso metu, su kokiomis problemomis susiduria teisėjai, vaiko teisių apsaugos specialistai, siekiant išvengti klaidų mediacijos procese.

Europos Sąjungos pagrindinių teisių agentūra (toliau tekste - FRA) atliko faktinės medžiagos tyrimą, kaip priemonę pasitelkdama apklausą, 10-yje ES valstybių narių – Bulgarijoje, Estijoje, Ispanijoje, Jungtinėje Karalystėje, Kroatijoje, Lenkijoje, Prancūzijoje, Rumunijoje, Suomijoje ir Vokietijoje. Šios šalys buvo atrinktos taip, kad atspindėtų su vaikų dalyvavimu įgyvendinant teisingumą susijusią teismų sistemų ir praktikos įvairovę⁵⁰. Buvo domimasi civiliniuose teismo procesuose dalyvavusių specialistų patirtimi, įžvalgomis ir nuomonėmis, taip pat patirtimi vaikų, kurie tokiuose procesuose dalyvavo kaip liudytojai ar šalys ir nagrinėjami 570-ies teisėjų, prokurorų, advokatų, teismo darbuotojų, psichologų, socialinių darbuotojų, kurie kasdien bendrauja su teismo procesuose dalyvaujančiais vaikais, atsakymai.

FRA, bendradarbiaudama su Europos Komisija, nustatė vaiko interesų užtikrinimo problematiką ir nurodė, kad vaiko branda nėra tinkamai įvertinama, kad vaikas nėra tinkamai informuojamas apie jo vaidmenį teismo procese, galimybe pasinaudoti apsaugos priemonėmis, todėl nesuvokia teismo proceso esmės, teismo aplinka vaiką baugina, akcentavo aiškių ir nuoseklių standartų ir jų sisteminės įgyvendinimo stebėsenos trūkumą⁵¹.

Įvertinus FRA pateiktas rekomendacijas, t. y. užtikrinti vaiko teisę būti išklausytam ir išreikšti savo nuomonę, sukurti saugią ir draugišką aplinką, taikyti tinkamus vaiko nuomonės išklausymo metodus, bei sukurti subjektų, turinčių tinkamai užtikrinti vaiko interesus (teisės specialistų, vaiko teisių apsaugos, socialinės priežiūros specialistų, psichologų, specializuotų civilinių bylų teismų), sistemą⁵², matyti, kad žmogiškieji ir turimi materialiniai ištekliai nėra pakankami suteikti kvalifikuotą paramą vaikui teismo proceso metu.

⁵⁰ „Vaiko interesus atitinkantis teisingumas. Specialistų patirtis ir nuomonės,“ Europos Sąjungos Pagrindinių teisių agentūra, p. 2, žiūrėta 2017 vasario 20 d., http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-2015-child-friendly-justice-professionals-summary_lt.pdf

⁵¹ *Ibid.*

⁵² *Ibid.*

Analizuojant vaiko interesų užtikrinimo problematiką teismo proceso metu, FRA nustačius teismo proceso trūkumus, išskirtina viena aktualiausių FRA pateiktų rekomendacijų - dažniau svarstyti galimybę vietoj bylos nagrinėjimo teisme pasinaudoti tarpininko paslaugomis⁵³.

Vaikų interesų įgyvendinimo problematiką taip pat analizavo Europos Tarybos Ministrų komitetas, nurodydamas, kad turėtų būti skatinama taikyti alternatyvias teismo procesui procedūras, kaip antai tarpininkavimą⁵⁴. Taip pat Europos Tarybos Ministrų komitetas nurodė, kad nors esama nemažai tarptautinio, Europos ir nacionalinio lygmens teisinių dokumentų, tiek teisėje, tiek praktikoje tebėra spragų, ir vyriausybės bei su vaikais dirbantys specialistai prašo rekomendacijų veiksmingam jų standartų įgyvendinimui užtikrinti⁵⁵.

Itin svarbus A. Dervinytės - Bongarzoni ir N. Gutauskienės atliktas tyrimas, kurio tikslas buvo išnagrinėti, kaip teismo procese atsižvelgiama į vaiko psichinės sveikatos ir raidos poreikius santuokos nutraukimo procese ir kompleksinis psichiatrinis – psichologinis vertinimas, kurio metu buvo nustatyti vaiko įvairaus laipsnio psichologiniai sunkumai ir besiformuojanti psichopatologija, o tai rodo jo patiriamą psichologinį traumavimą⁵⁶.

Santuokos nutraukimo bylose sutuoktiniams atstovauja ir jų interesus gina advokatai, vaikui – vaiko teisių apsaugos tarnybų (toliau tekste - VTAT) atstovas. Be to, įstatymų leidėjas teismui suteikia aktyvų vaidmenį, susijusį su specialių žinių naudojimu, siekiant nustatyti ir įvertinti vaiko interesų turinį. Kadangi teismo uždavinys yra ginti vaiko interesus, teisėjas turi ne tik išmanyti ir teisingai taikyti materialines ir procesines teisės normas, bet ir turėti specialių žinių, susijusių su vaiko psichologija, psichiatrija bei gebėti jas pritaikyti nagrinėdamas konkretų šeimos ginčą.

V. Ž. Jonynienė išskyrė esmines vaiko teisių apsaugos tarnybų veiklos problemas: tarnybų specialistų teisinių gebėjimų, užtikrinant tinkamą ir kvalifikuotą vaiko teisių ir teisėtų interesų apsaugą, stoka, nepakankama kvalifikacija atstovaujant vaikui teisme, viešojo administravimo gebėjimų stoka, socialinių partnerių, galinčių laiku suteikti kvalifikuotą pagalbą šeimai ir vaikui, trūkumas, menka materialinė techninė bazė, žmogiškųjų išteklių tarnybose stoka⁵⁷.

2015 m. gruodžio 9 dieną, Vilniaus miesto apylinkės teisme, vyko jautri ir labai aktuali apskritojo stalo diskusija „Vaiko nuomonės išklausymas šeimos bylose“, kurioje dalyvavo teisėjai, VšĮ „Paramos vaikams centras“ atstovai, advokatai, vaiko teisių specialistai ir šio darbo autorius.

⁵³ „Vaiko interesus atitinkantis teisingumas. Specialistų patirtis ir nuomonės,“ Europos Sąjungos Pagrindinių teisių agentūra, p. 4, žiūrėta 2017 vasario 20 d., http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-2015-child-friendly-justice-professionals-summary_lt.pdf

⁵⁴ „Europos Tarybos Ministrų komiteto gairės dėl vaiko interesus atitinkančio teisingumo,“ 2010m., p. 25.

⁵⁵ *Ibid*, p. 37.

⁵⁶ Asta Dervinytė-Bongarzoni, Nomedė Gutauskienė, *supra* note 5, p. 42-47.

⁵⁷ V. Živilė Jonynienė, *supra* note 21, p. 132-133.

Šeimos bylų teisėjas diskusijoje akcentavo saugios aplinkos vaikui sukūrimą ir išskyrė pagrindines problemas šeimos bylose, nurodė, kad dėl didelio bylos dalyvių skaičiaus saugią aplinką vaikui užtikrinti gali būti sudėtinga, taip pat pasitaiko atvejų, kai bylos šalys naudojami vaiku savo interesams, formuoja jo nuomonę, o tai atpažinti yra labai sunku. Apskritoj stalo diskusijos metu iškelta vaiko pasiruošimo teismo procesui problema – vaikui informaciją apie teismo proceso esmę pateikia tėvai, suinteresuoti bylos baigtimi asmenys, bei pateiktas pasiūlymas, atitinkantis aukščiau pateiktas FRA rekomendacijas, kad vaiką apie jo vaidmenį teismo procese, proceso eigą, elgesį turėtų informuoti nešališkas žmogus, t. y. vaiko teisių apsaugos specialistas. Teismui nusprendus, kad vaiko nuomonės išklausymas yra būtinas, vaikas bet koku atveju patiria stresą, nes teisėjas klausinėja apie šeimos santykius. Kitas teisėjas pastebėjo, kad kartais vaikus, ypač paauglius, būna sunku prakalbinti, ir tokiais atvejais teismui yra labai reikalinga psichologo pagalba, tačiau šių specialistų skaičius nėra pakankamas. Psichologas ir Vilniaus miesto VTAS atstovas vieningai pasisakė, kad vaiko nuomonę geriausia išklausti nedalyvaujant tėvams. Tiesa, tėvai dažnai nesutinka, kad vaikas vienas bendrautų su specialistu, atitinkamai daro įtaką vaiko nuomonei, nurodo, ką jam sakyti teismo posėdžio metu. Psichologas pastebėjo, kad procese dalyvaujant dideliame žmonių skaičiui, vaikams sudėtinga susikaupti ir atsakyti į jiems pateiktus klausimus⁵⁸. Diskusijoje buvo išgirsti teisėjų, advokatų nuogaštavimai, jog jiems trūksta žinių apie vaiko nuomonės išklausymą, kaip apsaugoti vaiką nuo dvigubo apklausimo, kas galėtų būti tas asmuo, kuris padeda vaikui ateiti į teismą, kokio amžiaus vaikas turi būti išklausomas, ar išklausant vaiką jis turi būti vienas, ar su tėvais, ar atstovu, todėl buvo paprašyta diskusijoje dalyvaujančių psichologų paruošti metodinę medžiagą dėl bendravimo su vaiku tvarkos. Akivaizdu, kad teisės specialistams, dalyvaujantiems sprendžiant šeimos ginčus, trūksta psichologinių žinių, Lietuvoje nėra standartizuotos metodikos, kaip vaiką įtraukti į teismo procesą ir išgirsti jo nuomonę.

Apibendrinus įvairių autorių ir specialistų nuomones bei rekomendacijas vaiko interesų užtikrinimo klausimu, akivaizdu, kad teismo proceso metu vaikai patiria stresą, psichologinius sunkumus, teismo dalyviams trūksta bazinių vaikų ir šeimos psichologijos žinių, egzistuoja specialistų teisinių gebėjimų ir kompetencijos stoka, nėra parengtos metodikos tėvų gebėjimams vertinti užtikrinant vaiko poreikius, o teisėjams išklausant vaiko nuomonę, todėl sprendimai dažnai priimami neatsižvelgiant į vaiko interesus. Nors ES pagrindinių teisių agentūra yra paruošus specialistų rekomendacijas dėl vaiko interesus atitinkančio teisingumo įgyvendinimo, Jungtinių Tautų vaiko teisių komitetas paruošęs gaires dėl vaiko interesus atitinkančio teisingumo, kuriuose yra nustatyti teismo proceso trūkumai bei pateiktos rekomendacijos, Lietuvoje yra skiriama

⁵⁸ Guoda Paužaitė, „Teisme – diskusija apie vaiko nuomonės išklausymą šeimos bylose“, Lietuvos teismai, teismų sistemos naujienos, 2015 gruodžio 11 d., <http://www.teismai.lt/lt/naujienos/teismu-sistemos-naujienos/teisme-diskusija-apie-vaiko-nuomones-isklausyma-seimos-bylose/3038>

nepakankamai dėmesio pažeidžiamiausios visuomenės grupės, vaikų interesų užtikrinimui. Kiekvienai problemai spręsti yra alternatyva, kuri gali suteikti teigiamą rezultatą, t. y. alternatyva teismui – šeimos mediacija.

2. VAIKO INTERESAI IR JŲ RAIŠKA ŠEIMOS MEDIACIJOJE

2.1. Šeimos mediacijos samprata ir ypatingi bruožai

Konfliktai šeimoje yra labai sudėtingi, emocionalūs, ypač kai šeimoje yra vaikas. Daugelis šeimų savo konfliktus sprendžia teismuose ir niekas neabejoja, jog teismas neišspręs jų konflikto, tačiau, ar šeimos nariai bus laimingi po konflikto išsprendimo teisme, abejotina. Teisme, tėvai turintys nepilnametį vaiką, sprendžia savo konfliktą ir jiems svarbu apginti savo tiesas, deklaruojant, jog jie atsižvelgia į vaiko interesus. Teismas priima galutinį sprendimą, tuo įtvirtindamas teisinę taiką tarp šeimos narių, tačiau ar šeimos nariai jaučia tą taiką savo širdyse, taipogi kelia abejonių. Iki teismo, teismo metu ir po teismo, vaikai patiria daug neigiamų emocijų, jaučia tėvų ir artimųjų nerimą, jausmų nuslėpimą ir tam tikrais atvejais manipuliaciją juo pačiu. Teismo metu šalys susikoncentruoja tik į save, rungtiasi, pykstasi, o vaikas dažniausiai lieka pats vienas su savimi, su savo mintimis, išgyvenimais, neatskleistais lūkesčiais ir baimėmis, kas bus po to.

Pastaruoju metu vis labiau suprantama, kad tradicinė rungtimosi sistema neatitinka vaiko ir šeimos poreikių. Užsienio valstybėse jau seniai yra vystomas kitoks požiūris, kuris mažina priklausomybę nuo rungtimosi proceso, susijusio su tėvų ir vaiko santykiais po skyrybų ir / arba skyrybų metu⁵⁹. Tai patvirtina ir R. Simaitis, tačiau jis išvelgia kitas priežastis, anot jo, Lietuvoje ir užsienyje sparčiai didėjant bylinėjimosi mastams, plintant nuomonei apie teisingumo vykdymo sistemos krizę, vis didesnę reikšmę įgyja ne tik teisinės (formaliosios), bet ir socialinės (materialiosios) taikos tarp ginčo šalių atkūrimas⁶⁰. F. Petrauskas, teigia, jog teisėto, nešališko ir teisingo teismo sprendimo tikslas yra sukurti teisinę taiką, kuri lemia tai, kad vėliau nebeegzistuoja joks teisinis pagrindas kuriai nors iš šalių kelti savo reikalavimus, tačiau teisinės taikos sukūrimas daugeliu atveju užkerta kelią šalių tarpusavio santykių tolesnei plėtotei, šalys lieka priešišškai nusiteikusios viena kitos atžvilgiu. Pagal F. Petrauską, valstybiniai teismai negali garantuoti socialinės realybės ir konflikto kompleksiskumo, teismo procesas dažniausiai nutraukia tiesioginį ryšį tarp šalių, o tai labai aktualu šeimos ginčiuose, pvz., skyrybų bylose, juk būtų geriau, kai pačios konflikto šalys perima iniciatyvą į savo rankas ir bando išspręsti ginčą panaudojant alternatyvius ginčo sprendimo būdus. F. Petrauskas sutinka, jog daugeliu atveju teismai yra reikalingi ir nepakeičiami, tačiau alternatyvus ginčų sprendimas yra siektinas dėl savo konkretumo,

⁵⁹ Rachel Birnbaum, *supra* note 24, p. 20.

⁶⁰ Rimantas Simaitis, "Teisminis sutaikymas, "Teisė (2004, t.52), p. 92

paprastumo, greitumo, efektyvumo, ekonomiškumo tose srityse, kuriose vadovaujamasi dispozityvumo principu⁶¹.

Be abejo, siekiamybė atkurti socialinę taiką bei alternatyvių šeimos ginčų sprendimo būdų paieška skatina atskleisti vaiko interesų raišką šeimos mediacijoje, apibrėžti, kas yra šeimos mediacija, kuo ji yra ypatinga ir svarbi sprendžiant šeimos konfliktus.

Šiuo metu nėra vieno bendro ir aiškiai apibrėžto šeimos mediacijos termino, tačiau siekiant pateikti šeimos mediacijos sampratą tikslinga apžvelgti teisinėje sistemoje ir mokslinėje literatūroje pateikiamus mediacijos apibrėžimus. Kadangi šeimos sąvoka Lietuvoje sukelia daug diskusijų, darbo autorius vadovausis tradicine šeimos samprata, ir šeimos mediacijos sampratą atskleis, siejant ją ne su šeimos sąvoka, o su ginčo šalimis, t. y. ginčo šalimis, kurios turi nepilnamečių vaikų ir nesugeba priimti visiems tinkamo sprendimo.

Lietuvos Respublikos civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatymo 2 str. 3 d. nustatyta, kad „mediacija - civilinių ginčų sprendimo procedūra, kurios metu vienas ar keli civilinių ginčų taikinimo tarpininkai (mediatoriai) padeda civilinio ginčo šalims taikiai spręsti ginčą“⁶².

N. Kaminskienė, D. Račelytė, A. Tvaronavičienė ir kiti autoriai, mediaciją apibūdina kaip alternatyvą teismui, savanorišką konfidencialaus pobūdžio ginčų sprendimo procedūrą, kurioje vienas ar keli tretieji nepriklausomi nešališki asmenys – mediatorius arba mediatoriai – padeda besiginčijantiems pasiekti priimtina ginčo sprendimą⁶³ ir įvardija, kad mediacija yra vienas iš veiksmingiausių ir tinkamiausių šeimos ginčų sprendimo būdų⁶⁴. J. Lakio nuomone, mediacija – tai šalių pakviesto, nešališko tarpininko vedamas derybų procesas, kuriame jis yra atsakingas už taikinimo eigą, skatina dalyvių derėjimąsi, veda juos susitarimo link⁶⁵. J. Sondaitė pabrėžia, jog mediacija, tai į interesus nukreiptas konflikto sprendimo procesas, kurio metu neutrali ir nešališka trečioji šalis (mediatorius, tarpininkas) skatina ir padeda konfliktuojančioms šalims pasiekti abi šalis patenkinančius sprendimus⁶⁶.

N. Kaminskienė ir kt. išskyrė ryškiausius mediacijos bruožus, kurie darbo autoriaus nuomone yra itin aktualūs šeimos mediacijai: šalių savanoriškumas dalyvauti mediacijos procedūroje, ginčo šalių procedūrinė lygybė, mediacija yra siekiama sukurti ginčo sprendimo variantų paieškai palankias bei saugias sąlygas, mediacija yra nukreipta į ginčo šalių tikruosius

⁶¹ Feliksas Petrauskas, „Alternatyvaus ginčų nagrinėjimo raida, teisinė padėtis ir reglamentavimas“, *Jurisprudencija* 2011, 18(2), p. 632.

⁶² „LR Civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatymas“, žiūrėta 2017 vasario 21 d., <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.27B041C4CCDE/AtWuZPRSlb>

⁶³ Natalija Kaminskienė ir kt., *supra* note 7, p. 7.

⁶⁴ *Ibid.*, p. 305.

⁶⁵ Juozas Lakis, „Konfliktų valdymas viešajame sektoriuje: teisės ir organizacinės problemos“, *Jurisprudencija*, 2002, t. 33(25), p. 17.

⁶⁶ Jolanta Sondaitė, *supra* note 8, p. 25.

interesus, mediacijai būdinga – malšinti konfliktą, o svarbiausia, kad mediacija yra nukreipta į ateitį⁶⁷.

N. Kaminskienė, D. Račelytė ir kiti autoriai taip pat pabrėžia, kad šeimos ginčų ypatumas yra žmonių emocinis ryšys, ginčo sprendimo proceso nukreipimas į ateitį yra svarbus šeimos mediacijos bruožas. Tai ypač svarbu, kai į šeimos ginčą įtrauktas vaikas, o vaiko priežiūra bus šeimos ginčo šalis ateityje jungianti grandis⁶⁸. N. Kaminskienė ir kt. nurodydami, kad mediacija, kuri yra labiausiai paplitusi sprendžiant šeimos ginčus, ypač skyrybų atvejus, ginčus dėl skyrium gyvenančių tėvų, artimųjų giminaičių bendravimo su vaikais, ginčus dėl vaikų išlaikymo, įvaikinimo procese kylančius ginčus, konfliktus dėl smurto šeimoje⁶⁹, stipriai skiriasi ne tik nuo kitų, tiek teisminių, tiek ir neteisminių ginčų sprendimo būdų, bet ir nuo kitų mediacijos rūšių. Joje labai svarbų vaidmenį vaidina jausmai ir emocijos bei nemažas stresas, kurį šalys patiria dėl savo ginčo ir jo įtakos pačių gyvenimui, o ypač jų vaikams⁷⁰.

J. Sondaitė, nagrinėdama šeimos mediaciją psichologiniu aspektu, išskyrė šiuos šeimos mediacijos pranašumus: mediatorius moko konstruktyvių, bendradarbiavimu pagrįstų ginčų sprendimo įgūdžių, skatina tėvus gilintis į vaikų poreikius ir apriboja psichologinę žalą vaikų ir tėvų santykiams, kuri dažnai neišvengiama bylinėjimosi procese, nes konfliktuojančios šalys dažnai siekia diskredituoti viena kitą tam, kad įgytų geresnę derybinę poziciją, didina tikimybę, kad šalys laikysis priimtų sprendimų, susijusių su jų vaiku⁷¹.

J. Sondaitė taip pat nurodė, kad konfliktuojančios šalys energiją nukreipia į tarpusavio kovą ir koncentruojasi į pretenzijas⁷², todėl dažniausiai nėra pajėgios suprasti ir įsijausti į savo vaikų poreikius. Šeimos mediatorius gali aptarti su tėvais ir pakviesti į mediacijos sesiją vaikus, išsiaiškinti jų poreikius, ryšius su kiekvienu iš tėvų. Ta informacija leidžia geriau padėti tėvams priimti tokius susitarimus, kurie atspindėtų visų šeimos narių prioritetus, tikslus ir poreikius⁷³. Minėta autorė dar pateikia labai svarbų šeimos mediacijos bruožą, jog ši procedūra nėra orientuota į kaltę ir nesiekia nustatyti, kuris iš sutuoktinių yra kaltas, o kuris yra nekalta auka ir nusipelno užuojautos, paramos, alimentų, didesnės šeimos turto dalies ir nuosavybės, vaikų globos⁷⁴.

Psichologijos mokslų daktarė, profesorė N. V. Kliujeva, šeimos mediaciją apibūdina, kaip procesą, kuriame nepriklausomas trečias asmuo, padeda šeiminio konflikto dalyviams (dažniausiai poroms, kurios skiriasi ar ruošiasi skirtis) pagerinti abiejų tarpusavio santykius ir priimti priimtina abiem šalims sprendimą, susijusį su vaikais, bei nurodo, kad mediacija darbe su besiskiriančiomis

⁶⁷ Natalija Kaminskienė ir kt., *supra* note 7, p. 7-12.

⁶⁸ *Ibid.*, p. 306.

⁶⁹ *Ibid.*, p. 19.

⁷⁰ *Ibid.*, p. 312.

⁷¹ Jolanta Sondaitė, *supra* note 8, p. 24.

⁷² *Ibid.*, p. 25.

⁷³ *Ibid.*, p. 26-27.

⁷⁴ Jolanta Sondaitė, *op. cit.*, p. 27.

poromis, kurios turi nepilnamečių vaikų yra artimesnė neteisminiam ginčų nagrinėjimui⁷⁵. Taip pat ji išskiria priežastis, kurios trukdo įdiegti mediaciją į besiskiriančių porų darbą: sutuoktinių neryžtingumas, abejonės (privalumai teikiami teismui), daugelio psichologų neišmanymas mediacijos technologijos, pasipriešinimas mediacijai kaip naujai, inovatyviai technologijai, tėvų orientacija į manipuliacijos ir jėgos elgesio strategiją konflikto metu⁷⁶.

S. Zaksaitė ir Z. Garalevičius taip pat skiria dėmesį vaiko interesams šeimos mediacijoje ir jų nuomone šis privalumas yra būdingas tiek teisminei, tiek neteisminei mediacijai, tačiau anot jų, lengvinamojo stiliaus (neteisminė) mediacija rekomenduotina tais atvejais, kai ginčas susijęs su subjektyviais tarpusavio santykiais, savigarba, mano, kad neformalus ir nevertinantis neteisminės mediacijos proceso pobūdis labiau apsaugo vaiko interesus. S. Zaksaitė ir Z. Garalevičius pabrėžė, kad neteisminė mediacija skatina tėvus gilintis į vaikų poreikius ir apriboja psichologinę žalą, kuri vaikų ir tėvų santykiams, kuri dažnai neišvengiama teismo proceso metu, nes konfliktuojančios šalys siekia diskredituoti viena kitą tam, kad įgytų palankesnę derybinę poziciją⁷⁷.

Apibendrinus mokslinėje literatūroje pateiktas nuomones, matyti, kad šeimos mediacija, kaip alternatyva teismui, užtikrina savanorišką ginčo sprendimo variantų paiešką palankiomis bei saugiomis sąlygomis, atkuriant emocinį ryšį, įsijaučiant į vaiko poreikius ir nukreipiant procesą į ginčo šalių, tarp jų ir vaiko tikruosius interesus. Daugelio mokslininkų pateikti mediacijos ypatingi bruožai ir privalumai patvirtina, jog šeimos mediacija yra ypatinga ir vienas iš veiksmingiausių bei tinkamiausių šeimos ginčų sprendimo būdų, norint, kad vaikai ir jų tėvai mūsų valstybėje pagaliau įgautų daugiau ramybės, supratimo, atjautos, atsakomybės ir kitų būtinų žmogaus ir vaiko gyvenimui vertybių.

2.2. Šeimos mediacijos taikymo ypatumai ir patirtis užsienio valstybėse

Atsižvelgiant į tai, kad šeimos ginčų pagrindas yra emocinio ir gana uždaro pobūdžio, liečiančio daugelį besiformuojančių vaiko gyvenimo sričių, turinčių įtaką vaiko ateičiai ir jo gerovei, aktualu aptarti mediacijos taikymo ypatumus sprendžiant šeimos ginčus.

N. Kaminskienė ir kiti autoriai nagrinėdami mediacijos taikymo kriterijus, nurodė, kad mediacija labiausiai tinkama taikyti, kai ginčo šalims yra svarbūs ne tiek teisiniai reikalavimai ir pretenzijos, susijusios su praeitimi, kiek ilgalaikiai reikšmingi ateities santykiai siekiant juos išsaugoti (santykiai po skyrybų, kai sutuoktiniai turi nepilnamečių vaikų), ginčo šalių tarpusavio

⁷⁵ N.V. Kliujeva, *supra* note 17, p. 86.

⁷⁶ *Ibid.*, p. 80.

⁷⁷ Salomėja Zaksaitė, Zigmas Garalevičius, *supra* note 13, p. 89.

santykiams stiprią įtaką daro emociniai konflikto veiksniai, ginčo šalys siekia išsaugoti informaciją dėl tarp jų kilusio ginčo priežasčių, aplinkybių, taip pat išlaikyti konfidencialų paties ginčo kilimo faktą, yra poreikis priimti ginčo sprendimą, kuris išspręstų konfliktą kompleksiskai, t. y. paliestų ne tik teisinius ginčo aspektus, bet ir pvz.: etinius, moralinius, ekonominius, kad būtų galima ginčą išspręsti, reikalingas kūrybingas požiūris į konfliktą ir į jo sprendimo variantus⁷⁸. Akivaizdu, kad taikant šeimos mediaciją dominuoja psichologinių faktorių ypatumai mažinant skiriamą dėmesį teisės ir fakto argumentams.

Tiek bendrosios, tiek kontinentinės teisės tradicijos valstybėse pastebimas vis aktyvesnis teisės mokslininkų ir praktikuojančių teisininkų susidomėjimas mediacija, jos galimybėmis⁷⁹. Per pastaruosius trisdešimt penkerius metus šeimos mediacija tapo neatsiejama teisingumo sistemų šeimos teisės srityje dalimi beveik visoje Europoje, Šiaurės ir Pietų Amerikoje, Afrikoje, Azijoje bei Australijoje⁸⁰. Vakarų šalyse, ypač JAV, plačiai praktikuojamas specializuotas tarpininkavimas sprendžiant šeimos konfliktus⁸¹.

Šeimos mediacija pirmiausia pradėta taikyti JAV ir Kanadoje. Sprendžiant įvairius šeimoje kylančius konfliktus ji yra naudojama labai dažnai. Šeimos mediacijos keliu yra sprendžiami įvairūs turtiniai ir neturtiniai konfliktai, skyrybų metu iškylantys klausimai, kaip vaikų priežiūra ir bendravimas su jais, šeimos turto dalybos, vaikų išlaikymas⁸². Privalomos mediacijos idėja kilo JAV, kur daugelyje valstijų šeimos mediacija yra privaloma ir teisėjas gali paskirti mediaciją, jeigu sprendžiamas vaikų globos ir lankymo klausimas, tačiau didesnio populiarumo sulaukė būtent neteisminė mediacija. Kitose valstijose mediacija yra savanoriška ir teismai tik suteikia informaciją apie galimybę ją pasirinkti. JAV šeimos mediacija egzistuoja ir kaip privati mokama paslauga, kurią teikia privatūs Šeimos mediacijos centrai, ir kaip valstybės apmokama paslauga, kurią teikia teisminės skyrybų mediacijos programos⁸³. Taigi, teismui inicijavus mediacijos taikymą, mediacijos paslaugas teikia privatūs subjektai. JAV šeimos mediacijos populiarumas yra pagrįstas jos efektyvumu, t. y. Šiaurės Amerikoje nuo 55 % iki 80 % šeimos mediacijų baigiama susitarimu, nuo 69 % iki 90 % dalyvių yra patenkinti pasiektu rezultatu ir pačia procedūra⁸⁴. Akivaizdu, kad JAV įvertinus šeimos mediacijos efektyvumą, šeimos ginčų sprendimas gali būti traktuojamas ne tik kaip galimybė spręsti ginčą teismo proceso metu, bet ir kaip specializuota, kompleksinė pagalba šeimai iki teismo.

⁷⁸ Natalija Kaminskienė ir kt., *supra* note 7, p. 17-18.

⁷⁹ Tadas Milašius, "Mediacija kaip alternatyvus ginčų sprendimo būdas," *Teisė* 2007, p. 44.

⁸⁰ Natalija Kaminskienė ir kt., *op.cit.*, p. 306.

⁸¹ Juozas Lakis, *supra* note 65, p. 18.

⁸² Salomėja Zaksaitė ir Zigmars Garalevičius, *supra* note 13, p. 71.

⁸³ Jolanta Sondaitė, *supra* note 8, p. 26.

⁸⁴ S.I. Kalašnikova, "Mediacija v sferie graždanskoj jurisdikciji," Maskva, Berlynas, 2011, p. 184.

Ypatingą dėmesį reikėtų atkreipti į mediacijos taikymo ypatumus Austrijoje. J. Sondaitė analizuodama Austrijos patirtį taikant šeimos mediaciją nurodė, kad šeimos mediacija yra savanoriška ir valstybės teikiama paslauga. Klientai, kurie kreipiasi dėl šeimos mediacijos, turi sumokėti tam tikro dydžio nustatytą mokestį. Tuo atveju, jei šeima gauna labai mažas pajamas, ji gali teikti prašymą mokesčiui sumažinti⁸⁵. Autoriaus nuomone, valstybės vykdoma politika šeimos mediacijos srityje gali būti laikoma geru ir siektinu pavyzdžiu, kadangi valstybė įsipareigoja teikti sutaikinimo paslaugą ir norintiems šeimos ginčus spręsti taikiai, atsižvelgdama į šalių finansinę padėtį, sudaro sąlygas šia paslauga pasinaudoti. Dar viena išskirtina šeimos mediacijos ypatybė – šeimos ginčams spręsti yra taikoma mišri mediacijos rūšis – komediacija. J. Sondaitė nurodė, kad komediacijoje medijuoja du asmenys, t. y. teisininkas (advokatas, notaras) ir psichologas (psichoterapeutas arba žmogus, kuris turi išsilavinimą šeiminių konfliktų srityje), pageidautina kad jie būtų skirtingų lyčių. Be bazinio išsilavinimo, jie turi būti baigę specialius mediacijos mokymus⁸⁶.

Austrijoje, siekiant įdiegti mediaciją šeimos ginčiuose, vykdomo vienerių metų trukmės projekto metu, ginčo šalims buvo sudaryta galimybė naudotis dviejų mediatorių, turinčių teisinį ir psichologijos išsilavinimus, paslaugomis. Įgyvendinus projektą buvo nustatyta, kad daugiau negu pusėje bylų su mediacija tarp šalių buvo pasiektas (dalinis) susitarimas, bendravimas tarp buvusių sutuoktinių buvo pagerintas dėl mediatorių intervencijos⁸⁷.

Dr. Hans – Dieter Will ir kt., nagrinėdami komediacijos ypatumus taip pat pripažįsta dviejų mediacijos procese dalyvaujančių mediatorių bendradarbiavimo naudą, ne tik dėl galimybės vienas kitam padėti, papildyti, keistis nuomonėmis, bet ir ginčo šalims būti pavyzdžiu, kaip reikia bendrauti tarpusavyje⁸⁸.

Vokietijoje egzistuoja teisminė ir privati mediacija, tačiau dar egzistuoja ir įvairūs tarpiniai variantai, t. y. vieša neteisminė mediacija, kuri yra finansuojama valstybės ir vyksta teisinių centrų patalpose. Privaloma teisminė mediacija šeimos ginčiuose nėra taikoma⁸⁹. Privačią neteisminę mediaciją organizuoja Šeimos ginčų mediatorių asociacija bei Mediatorių susivienijimas. Neteisminės mediacijos procesas yra gana operatyvus⁹⁰.

Didžioji Britanija yra labiausiai pažengusi į priekį mediacijos taikymo srityje Europoje, nes egzistuoja šeimos proceso protokolai ir taisyklės mediacijoje, kurie bus įtvirtinti Vaikų ir

⁸⁵ Jolanta Sondaitė, *supra* note 8, p. 26.

⁸⁶ *Ibid.*

⁸⁷ C.Mattl and A.Prokop-Zischka, "Mediation in Austria, in: Global trends in mediation," N.Alexander, Cologne: Otto Schmidt Verlag, 2003, p.6.

⁸⁸ Dr. Hans – Dieter Will ir kt., "Mediacijos vadovas socialiniams pedagogams," 2015, p. 42, žiūrėta 2017 vasario 7 d., <http://www.ppi.lt/dokumentai/Mediacija%20LT%20-%2003-2.pdf>

⁸⁹ Salomėja Zaksaitė ir Zigmantas Garalevičius, *supra* note 13, p. 74-76.

⁹⁰ *Ibid.*, p. 84-85.

šeimų įstatyme⁹¹. Didžiosios Britanijos patirtis yra išskirtinė tuo, kad Šeimos teisės įstatymas numato privaloma tvarka informuoti apie mediaciją tuos, kurie nori pradėti skyrybų procesą, be to, įstatymas reikalauja pageidaujantiems teisinės pagalbos pirmiausia sudalyvauti susitikime su mediatoriumi tam, kad sužinotų apie mediaciją ir apsvarstytų jos galimybę ir tinkamumą⁹². Akivaizdu, kad Didžiojoje Britanijoje įtvirtintas informavimo apie šeimos mediaciją imperatyvas, sudarė sąlygas padidinti visuomenės informuotumą apie mediacijos teikiamą naudą. Be to, kaip J. Sondaitė nurodė, Didžiojoje Britanijoje šeimos mediaciją atlieka privatūs centrai, tačiau įstatymas užtikrina, kad asmenys, kurie kreipdamiesi teisinės pagalbos pageidauja šeimos mediacijos, gautų valstybinį finansavimą (privatūs šeimos mediacijos centrai subsidijuojami valstybės)⁹³. Didžiojoje Britanijoje siekiama suderinti tarpininkavimo sprendžiant šeimos ginčus standartus. Šiuo tikslu yra įsteigta specializuota, mediatorius vienijanti Tarpininkavimo šeimos ginčiuose taryba (*Family Mediation Council, FMC*), kurios tikslas palaikyti ryšius su vyriausybe⁹⁴.

Airija, priešingai nei kitos valstybės, stengiasi teisininkų veiklą šeimos mediacijoje susilpninti, nustatydamą privalomus apmokymus mediatoriams vaiko teisių apsaugos srityje, vaiko interesų užtikrinimą išskiria kaip svarbiausią šeimos mediacijos tikslą⁹⁵. Šeimos mediacija yra valstybės teikiama ir finansuojama paslauga bei teikiama susituokusioms ir nesusituokusioms poroms⁹⁶. Valstybė aktyviai remia mediacijos vystymąsi⁹⁷.

Australijoje šeimos ginčų sistema yra reglamentuota 1975 m. priimtame Šeimos įstatyme. Šeimos ginčiuose yra naudojama mediacija ir taikinimas, kuriuos organizuoja akredituoti praktikuojantys specialistai šeimos ginčų sprendime. Yra sukurti šeimos santykių centrai, kurių tikslas yra sumažinti šeimos teismų krūvį, suteikti sutuoktiniams galimybę pasirinkti ginčo sprendimo būdą. Visi šie centrai yra finansuojami iš valstybės biudžeto. Nuo 2007 m. kreipimasis į specialistus šeiminių ginčų srityje sutuoktiniams po skyrybų dėl vaiko auklėjimo tvarkos tapo privalomu (išskyrus ginčus dėl smurto, žiauraus elgesio su vaikais, vaiko pagrobimo ir t.t.)⁹⁸.

Šeimos mediacija plačiai paplitusi Šiaurės Europoje, pvz., Suomijoje yra priimtas Santuokos įstatymas, kuriame vienas iš skyrių skirtas mediacijai. Prioritetiniu konfliktų sprendimo būdu nurodomos derybos ir susitarimo priėmimas. Kai kyla konfliktas, šalys turi teisę kreiptis į

⁹¹ Сергей Ташевский, “Большой диалог о семейной медиации,” žiūrėta 2016 lapkričio 18 d., <http://vogazeta.ru/ivo/info/14517.html>.

⁹² Jolanta Sondaitė, *supra* note 8, p. 25.

⁹³ *Ibid.*, p. 26.

⁹⁴ „Tarpininkavimas valstybėse narėse - Anglija ir Velsas“, žiūrėta 2017 vasario 7 d., https://e-justice.europa.eu/content_mediation_in_member_states-64-ew-maximizeMS-lt.do?member=1

⁹⁵ Сергей Ташевский, “Большой диалог о семейной медиации,” žiūrėta 2016 lapkričio 18 d., <http://vogazeta.ru/ivo/info/14517.html>

⁹⁶ Jolanta Sondaitė, *op.cit.*, p. 26.

⁹⁷ Darja Vasiljevna Kolesnikova, *supra* note 15, p. 2-3.

⁹⁸ *Ibid.*

mediatorių, kurio pagrindinis uždavinys yra šalims suteikti konfidencialumą ir dialogą, paremtą pasitikėjimu atsižvelgiant į visų ginčo šalių interesus⁹⁹.

Islandija - valstybė, aktyviai taikanti šeimos mediacijos paslaugą kaip alternatyvą teismui. Šioje šalyje siekis, kad besiskiriantys tėvai dėl vaiko globos ar gyvenamosios vietos susitarų taikiai, nuo 2013 m. yra reglamentuotas ir įstatymais. Pirmasis žingsnis – pradėtos skyrybos, antrasis – teisininko konsultacija. Nepavykus susitarti, siunčiama į mediaciją. Ir tik po to, jei per 12 mėnesių abi pusės neatranda bendro sprendimo, pradedamas teismo procesas. Jau nuo pirmojo susitikimo su teisininku, pradedama kalbėti apie vaiko poreikius. Islandų apsisprendimas įdiegti mediaciją pagrįstas ne tik akivaizdžia psichologine nauda vaikui bei visai šeimai, bet ir ekonominiais skaičiavimais. Islandijoje šeimos mediacija gali taikyti socialiniai darbuotojai, psichologai, mokytojai, teisininkai, kurie yra baigę specialius mokymus ir atitinka tam tikrus kriterijus: turi aukštąjį išsilavinimą ir mažiausiai dvejų metų darbo patirtį su šeimomis. Vaiko teisių problematika ir jos veiksniai – tai ištirta ir gerai žinoma sritis Islandijoje. Įvairūs specialistai, dirbantys vaiko gerovės ir teisių gynimo srityje, turi panašią sampratą apie vaiko gerovę palaikančius ir trikdančius veiksnius. Įstatyminė šalies bazė taip pat padeda ginti vaiko prigimtines teises. Platų pagalbos prieinamumą šalyje padeda užtikrinti ne tik išvystytas tarpinstitucinis bendradarbiavimas, bet ir socialinė politika. Nemokamą psichologinę pagalbą gali gauti be išimties visos Islandijos šeimos¹⁰⁰.

Aukščiau aptarti užsienio šalių praktikos pavyzdžiai patvirtina, kad mediacija užsienio šalyse yra labiausiai paplitusi, itin skatinama valstybių, nes pasižymi lankstumu, gali būti taikoma skirtingomis formomis (teisminė ir neteisminė, privaloma ir neprivaloma). Šeimos mediacija teikiama kaip mokama valstybės ar privati paslauga, kita vertus yra numatyti šios paslaugos kompensavimo mechanizmai. Vis dėlto svarbiausiu pavyzdžiu laikytina valstybių vykdoma politika, kai mediacijos pagrindiniu tikslu tampa vaiko interesų užtikrinimas į mediacijos procesą įtraukiant ne tik teises žinias, bet ir specialųjį pasirengimą turinčius mediatorius.

S. I. Kalašnikova, nagrinėdama užsienio valstybių patirtį yra pastebėjusi aiškią šeimos mediacijos institucionalizavimo ir integracijos į skirtingų jurisdikcinių vienetų veiklą tendenciją, nurodžiusi, kad dažniausiai šeimos mediacija reglamentuojama atskirai nuo kitų mediacijos stilių specializuotais įstatymais ir pabrėžiama jos svarba kaip pagrindinio etapo šeiminių ginčų srityje¹⁰¹.

Apibendrinus tai kas išdėstyta, matyti, kad siekiant užtikrinti vaiko interesus, mediacija neturėtų būti suvokiama pernelyg formalizuotai, kadangi šeimos ginčų išsprendimas yra daugiau

⁹⁹ Darja Vasiljevna Kolesnikova, *supra* note 15, p. 3.

¹⁰⁰ „Išpūdžiai iš Islandijos: įkvepiantis požiūris į vaiko teises ir lygiavertės tėvystės kultūra,“ žiūrėta 2016 lapkričio 17., <http://www.ssinstitut.lt/apsaugokvaikyste/index.php?mact=News,cntnt01,detail,0&cntnt01articleid=2&cntnt01returnid=26>

¹⁰¹ S. I. Kalašnikova, *supra* note 84, p. 179.

susijęs su specialių žinių ir pasirengimo reikalaujančiu pagalbos teikimu šeimai. Kita vertus, siekiant išpopuliarinti mediaciją, tikslinga šalių ginče dalyvaujantiems asmenims nustatyti privalomą šalių informavimą apie galimybę jų ginčą išspręsti mediacijos būdu. Įvertinus darbe jau aptartas neigiamas pasekmes, kurias vaikai patiria teismo proceso metu, tikėtina, kad vaiko interesai būtų labiau užtikrinti taikant neteisminę mediaciją, kadangi ji yra labiau orientuota į ginčo šalių interesus, iš dalies eliminuojant teisės normų prioritetą.

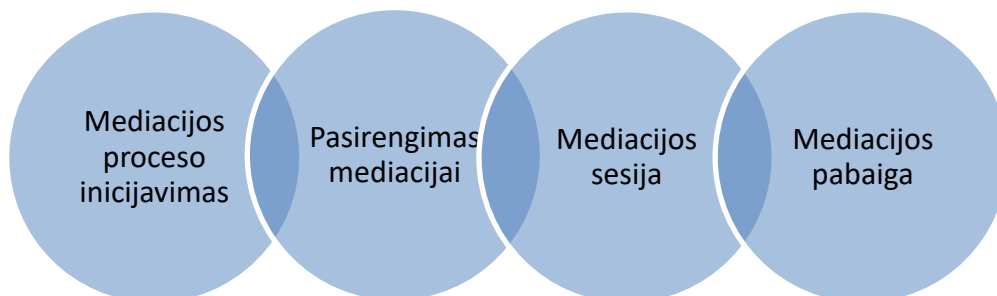
2.3. Vaiko interesų užtikrinimo būdai mediacijos proceso metu

Mokslinėje literatūroje vaiko interesų užtikrinimo būdai nėra apibrėžti. Kadangi vaiko poreikiai tampriai siejasi su jo interesais, tai vaiko interesų užtikrinimo būdus galima susieti su vaiko poreikių vertinimo būdais. Visų pirma, siekiant įvertinti vaiko poreikius, būtina atlikti kompleksinę informacijos apie ginčo šalis, įskaitant ir vaiką, analizę. Nagrinėjant vaiko interesų užtikrinimo būdus yra itin svarbu užtikrinti vaiko dalyvavimą šeimos mediacijoje, t. y. užtikrinti vaikui galimybę būti aktyviu dalyviu, išreikšti savo nuomonę ir netgi daryti įtaką priimamiems sprendimams (tiesiogiai arba netiesiogiai). Literatūroje yra išskiriami tokie poreikių vertinimo būdai, kaip: medicininis, psichologinis, socialinis, ugdymo bei šeimos (aplinkos) vertinimas, todėl akivaizdu, kad identifikuojant vaiko interesus, šiame procese turi dalyvauti ne tik jo šeima, artimieji, bet ir bendradarbiauti skirtingų sričių specialistai: socialiniai pedagogai, socialiniai darbuotojai, mokytojai, medikai, teisėsaugos pareigūnai ir kt.¹⁰². Kiekvienas iš nurodytų specialistų savo veikloje taiko įvairius metodus, pvz., socialinis pedagogas taiko dokumentų analizės, stebėjimo (vaiko elgesio, emocijų pokyčių, renkama informacija apie vaiko elgesį, charakterio bruožus, poreikius, interesus ir pan.), pokalbio su vaiku (saugios pokalbio aplinkos užtikrinimas, draugiškų, bendradarbiavimo santykių su vaiku užmezgimas, nuoširdus domėjimasis vaiko išsakytomis mintimis, informacijos konfidencialumo užtikrinimas), eksperimentą, testą (K. Rodžerso ir R. Daimondo paauglių socialinės-psichologinės adaptacijos diagnostikos testas, vaikų socialinio-pedagoginio apleistumo testas), žaidimą (padeda vaikui atsipalaiduoti, nusiraminti, pažinti save ir kitus žmones, įgyti pasitikėjimo savimi, išreikšti teigiamas ir neigiamas emocijas, požiūrius, lavinti socialinius įgūdžius), piešimą (gali padėti atskleisti, kokią vietą vaiko asmenybės struktūroje užima šeima, šeimos narių santykius, kaip tuos santykius interpretuoja pats vaikas, kokie šeimos narių tarpusavio santykiai kelia nerimą vaikui, vaiko padėtį šeimoje), išsiskyrimą

¹⁰² Vaiko poreikių vertinimas. Bendra Lietuvos Respublikos, Europos ekonominės erdvės ir Norvegijos finansinių mechanizmų parama pagal subsidijų schemą „Nevyriausybinių organizacijų sektoriaus stiprinimas Lietuvoje“, žiūrėta 2017 balandžio 8 d., <https://mail.google.com/mail/u/0/#inbox/15b349c91bf02301?projector=1>

raštu (gali būti taikomas, kuomet vaikui sunku kalbėti, jis jaučia gėdą ar tiesiog nenori kalbėti), vaiko elgesio, veiklos rezultatų analizę, interviu su šeima ir kt.¹⁰³.

Atskleisti vaiko interesų apsaugos būdus šeimos mediacijoje galima per mediacijos etapus ir stadijas. N. Kaminskienė ir kt. vadovėlyje „Mediacija“ nurodo keturis mediacijos etapus¹⁰⁴:

Mediaciją galima inicijuoti keliais būdais. Visų pirma, mediacijos procesą savo nuožiūra ir bendru sutarimu gali inicijuoti abi ginčo šalys, viena iš ginčo šalių, tretieji asmenys, ne ginčo šalys, pvz., teisėjas¹⁰⁵. Vaiko interesų užtikrinimui labai svarbu, jog abu tėvai, sąmoningai ir vieningai nuspręstų, jog geriausiai jie išspręs savo ginčą ir užtikrins judviejų vaiko(-ų) interesus, jeigu jie abu nuspręs kreiptis į mediatorių. Tai rodo, didelį tėvų geranoriškumą ir supratimą, jog tik judviejų bendra, vieninga veikla, galima pasiekti geriausius rezultatus, kurie patenkins kiekvienos ginčo šalies, tarp jų ir vaiko, poreikius ir interesus. Manytina, kad tėvų vieningas apsisprendimas inicijuoti mediaciją yra vienas iš būdų, užtikrinančių vaiko interesus. Kai mediacijos procesą inicijuoja viena ginčo šalis, yra pavojus, jog kita ginčo šalis nesutiks atvykti į mediaciją, norėdama parodyti savo poziciją, savo pranašumą ar tiesiog nežinodama, jog yra inicijuojamas mediacijos procesas, tačiau teigiamas rezultatas čia jau priklausys nuo mediatoriaus gebėjimų ir kompetencijos, kaip jis sugebės užmegzti ryšį su savo valios dar neišreiškusia ar priešingą valią išreiškusia, šalimi. Kai mediaciją inicijuoja kiti asmenys, ne ginčo šalys, gali kilti keblumų, kadangi kaip ir pranyksta savanoriškumo elementas, tačiau yra pastebima tokia tendencija Lietuvoje, jog dažnai patys žmonės nenori ar negeba priimti sprendimus savarankiškai, todėl jiems reikia paskatinimo iš šalies.

Darbe jau anksčiau buvo aptarta vaiko neinformavimo, atitinkamai įtakojančio ir vaiko nesupratimą apie proceso esmę, problema, taigi kitas vaiko interesų užtikrinimo būdas yra vaiko informavimas apie mediaciją, jos esmę, eigą ir reikšmę šeimai. Kai ginčo šalys, šiuo atveju tėvai, nusprendžia kreiptis į mediatorių, apie tai turi informuoti savo vaiką, aišku, jeigu vaikas yra

¹⁰³ Vaiko poreikių vertinimas. Bendra Lietuvos Respublikos, Europos ekonominės erdvės ir Norvegijos finansinių mechanizmų parama pagal subsidijų schemą „Nevyriausybinių organizacijų sektoriaus stiprinimas Lietuvoje“, žiūrėta 2017 balandžio 8 d., <https://mail.google.com/mail/u/0/#inbox/15b349c91bf02301?projector=1>

¹⁰⁴ Natalija Kaminskienė ir kt., *supra* note 7, p. 101.

¹⁰⁵ *Ibid.*, p. 103.

pakankamai brandus suvokti, tai, ką tėvai jam nori pasakyti. Pranešti žinią vaikui reikia jam suprantama kalba. Vaikui yra daug smagiau išgirsti žinią iš tėvų, jog jie kreipiasi į kitą asmenį, kuris jiems padės rasti patį geriausią sprendimą jiems visiems, o ne tai, kad tėvai pykdamiesi pareiškia, jog jų ginčo išsprendimui yra galimas tik teismas ir kitaip net negali būti arba išvis neinformuoja vaiko.

Antrasis mediacijos etapas yra pasirengimas mediacijai, kurio metu mediatorius ir ginčo šalys rengiasi mediacijai. Tuo tikslu gali būti organizuojamas išankstinis susitikimas, kurio metu: mediatorius susipažįsta su ginčo šalimis¹⁰⁶ (tikėtina, jog šiame susitikime tikrai dar nedalyvaus vaikas, dėl kurio kyla ginčas ar susijęs su jo interesais, todėl šiame etape tikslinga būtų, jog tėvai į susitikimą atsineštų savo šeimos nuotraukas, vaiko nuotrauką, o gal net filmuotą medžiagą, kad galėtų pristatyti visą šeimos sudėtį. Nuotraukų žiūrėjimas arba tiesiog jų buvimas prieš akis, kuriose dažniausiai visi yra laimingi ir patenkinti, gali padaryti didelę teigiamą įtaką vaiko tėvų mąstymui ir tai savaime jau gali pakreipti tėvų interesų pozicijas gera, bendra linkme jų pačių ir vaiko naudai - aut. pastaba), rekomenduojama ginčo šalims pasiruošti pirmuosius trumpus pasisakymus¹⁰⁷ (ruošdami pasisakymus, tėvai labai gerai apgalvos ką turi parašyti, kadangi kiekvienam bus svarbu pateikti savo nuomonę ir ją apginti, tuo labiau girdint kitam, jų šeimai svetimam asmeniui. Čia galima paprašyti ginčo šalių kitam susitikimui atnešti vaiko pieštus piešinius, kuriuose jis vaizduoja save ar savo šeimą – aut. pastaba), nustatoma, kas dalyvaus mediacijos sesijoje ir koks bus dalyvaujančių asmenų vaidmuo¹⁰⁸ (štai čia jau reiktų tėvų paklausti nuomonės dėl vaiko dalyvavimo šeimos mediacijoje, ar jie pageidauja, kad vaikas dalyvautų tiesiogiai, ar netiesiogiai, o gal šalys pateiks pakankamai svarius argumentus dėl vaiko nedalyvavimo šeimos mediacijoje, na bent jau pirmuose susitikimuose. Čia ir mediatoriaus labai svarbi kompetencija, nes jau šiame etape, mediatorius turėtų susidaryti preliminarą nuomonę apie vaiko įtraukimo į mediacijos procesą būdus arba nuspręsti, ar jis tikrai yra pasiruošęs dirbti su vaikui, galbūt reikalinga psichologo konsultacija, gal reiktų organizuoti komediaciją, individualų susitikimą su vaiku – aut. pastaba). Šioje stadijoje išryškėja trečiasis vaiko interesų užtikrinimo būdas – specialistų įtraukimas siekiant kompleksiškai įvertinti vaiko interesus, žinoma, sudarant sąlygas jam dalyvauti mediacijoje.

Trečiasis etapas - mediacijos sesija, kuri susideda iš mediatoriaus įvado į mediaciją, šalių pasisakymų, interesų įvardijimo ir klausimų, problemų nustatymo, privačių susitikimų su šalimis, bendros diskusijos ir sprendimo priėmimo¹⁰⁹. Aptarsime plačiau kiekvieną stadiją, kadangi ir čia išryškėja daug vaiko interesų užtikrinimo būdų, net jam vis dar tiesiogiai nedalyvaujant šeimos

¹⁰⁶ Natalija Kaminskienė ir kt., *supra* note 7, p. 105.

¹⁰⁷ *Ibid.*

¹⁰⁸ *Ibid.*

¹⁰⁹ Natalija Kaminskienė ir kt., *supra* note 7, p. 105.

mediacijos procese. N. Kaminskienė ir kt., nurodė, kad įvade į mediaciją yra atskleidžiamas mediacijos proceso patrauklumas, naudingumas, neformalumas ir lankstumas, nes mediatorius viską paaiškina apie mediacijos procesą. Atskleidžiamas mediacijos proceso konfidencialumas, savanoriškumas, proceso esmė ir tikslas, mediatoriaus vaidmuo ir jo patirtis, kompetencija. Šalių pasisakymų tikslas yra suteikti šalims galimybę papasakoti istoriją iš savo perspektyvos ir būti išklausytoms¹¹⁰. Manytina, kad įvado į mediaciją metu pateikiama mediacijos nauda ginčo šalis skatina rinktis neformalų, o svarbiausia, nesukeliantį vaikui neigiamų pasekmių ginčų sprendimo būdą. Šalių ar jų atstovų pasisakymų metu labai svarbus yra mediatoriaus atliekamas darbas, t. y. kaip jis sugeba įsiklausyti, išgirsti, akcentuoti svarbiausius momentus ir tai puiki proga stebėti ginčo šalis, pvz., stebint jų verbalinę ir neverbalinę kalbą, ypač, kai paliečiama vaiko tema. Kaip N. Kaminskienė ir kt. nurodė, kad interesų įvardijimas ir klausimų, problemų nustatymas padeda mediatoriui atskleisti ginčo šalių interesus, tuo pačiu tai padeda ir mediatoriui suprasti, kas yra svarbu ir nukreipti šalių interesus į ateitį, o ne į praeitį¹¹¹. Ginčo šalys labai dažnai yra įsitikinusios, jog jų interesai yra skirtingi, tačiau, labai dažnai, elementariausiai surašius ant lentos ginčo šalių interesus, yra pamatoma daug bendrų interesų, kas šalis nustebina, suglumina, o kartu ir aišku suteikia galimybę tartis. Šiame etape turėtų išryškėti ir pagrindiniai vaiko interesai, todėl, jeigu mediatorius mato, jog vaiko interesų pateikimas iš abiejų ginčo šalių kategoriškai skiriasi, tikslinga būtų pagalvoti apie vaiko dalyvavimą mediacijoje arba kitų šeimos narių dalyvavimą, pvz.: brolių, seserų, senelių. Kitų asmenų, įskaitant ir vaiko dalyvavimas gali pasireikšti organizuojant individualius susitikimus, pvz., kad ir žaidimų kambaryje, pokalbį telefonu, socialinių tinklų pagalba, ar pačio vaiko atvykimą į mediatoriaus biurą, jeigu vaiko amžius ir branda leidžia, pokalbyje nedalyvaujant tėvams. Susitikimas su vaiku turi įvykti tik tada, kada mediatorius atsakys sau į daugelį klausimų, pvz.: ar jis pasirengęs išklausyti vaiką, ar turi pakankamos kompetencijos ir žinių kaip tai atlikti, koks jo susitikimo su vaiku tikslas ir į daugelį kitų klausimų. Jeigu mediatorius supranta, kad neturi pakankamai įgūdžių darbui su vaiku, tada jis gali pasitelkti į pagalbą psichologą, kuris padės mediatoriui atskleisti vaiko interesus. Šioje mediacijos stadijoje gali būti išskiriami specialistų, artimų vaikui asmenų įtraukimo bei vaiko dalyvavimo mediacijoje interesų užtikrinimo būdai.

Mediacijos pabaiga – šis etapas yra veiksmingas ir sėkmingas tik tada, kai yra įgyvendinamas mediacijos tikslas – taikus sprendimo priėmimas¹¹². Tai, kad tėvai atkūrė emocinį ryšį, patys priėmė sprendimą ir atgavo socialinę ir teisinę taiką, parodo vaiko interesų užtikrinimą šeimos mediacijoje. Sprendimų vykdymas tokiu atveju irgi nesukelia jokių neigiamų ar

¹¹⁰ *Ibid.*, p. 109.

¹¹¹ *Ibid.*, p. 110.

¹¹² Natalija Kaminskienė ir kt., *supra* note 7, p. 112.

priverstinių pasekmių, o tai įrodo vaiko interesų užtikrinimo tęstinumą. Tėvai noriai vykdo jų pačių priimtą sprendimą, o ne primestą iš šalies ir nustatytą kito asmens. Šioje stadijoje taikaus sprendimo priėmimą būtų galima įvardinti taip pat kaip vieną iš vaiko interesų užtikrinimo būdų.

Vienas iš naujų vaiko interesų užtikrinimo būdų Lietuvoje yra kompleksinės pagalbos teikimas šeimai. Kompleksinė pagalba šeimai - „vienos ar kelių rūšių paslaugos, skirtos šeimai įgalinti, t. y. šeimą palaikančioms ir pozityvią jos raidą užtikrinančioms socialinėms, psichologinėms, saugumo galimybėms stiprinti“¹¹³. Visuomenėje aktyviai diskutuojama, kad šeimai ir asmeniui sudaromos sąlygos gauti kompleksiskai teikiamas paslaugas, užtikrinant paslaugų prieinamumą kuo arčiau gyvenamosios vietos, siekiant įgalinti šeimą sėkmingai funkcionuoti, konstruktyviai spręsti kylančias problemas bei derinti šeimos ir darbo įsipareigojimus. Teikiant šias paslaugas tikimasi padėti šeimoms išvengti tokių situacijų, kurios galėtų kelti grėsmę vaikų gerovei ir šeimų stabilumui. Paslaugos šeimai teikiamos kiekvienoje savivaldybėje bendruomeniniuose šeimų namuose, kurių funkcijas atlieka veikiančios savivaldybės įstaigos ar nevyriausybinės organizacijos. Toks pagalbos teikimo modelis ne tik padės sunkumus išgyvenančioms šeimoms, bet ir veiks prevenciškai, nes laiku suteikta reikiama pagalba šeimai gali užbėgti už akių vaikų netekimui tėvų globos, šeimos iširimui¹¹⁴.

Kompleksinėje pagalboje atsispindi vienas iš labai svarbių vaiko interesų užtikrinimui, principų, t. y. tarpinstitucinis bendradarbiavimas (savivaldybės biudžetinės įstaigos, viešosios įstaigos, nevyriausybinės organizacijos), šeimos gauna tokių paslaugų paketą, kaip: pozityvios tėvystės mokymai, psichosocialinė pagalba, šeimos įgūdžių ugdymo ir sociokultūrinės paslaugos, mediacijos paslaugos, vaikų priežiūros paslaugos, pavėžėjimo paslauga¹¹⁵.

Tarpinstitucinis bendradarbiavimas neapsiriboja vien kompleksine pagalba šeimai. Lietuvoje veikia daug viešųjų įstaigų ir nevyriausybinių organizacijų. Norėtusi paminėti tokias, kaip VĮ Šeimos santykių institutas¹¹⁶ ir VŠĮ biuras „Pactum“¹¹⁷. Šiose nevyriausybinėse organizacijose yra suteikiamos labai įvairios paslaugos, tokios kaip: šeimos mediacija, šeimos psichoterapija, psichologo konsultavimas, socialinio darbuotojo konsultavimas, jungtinė šeimos mediacija, organizuojami mokymai ir seminarai, prevencinė veikla ir kt.

¹¹³ „Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas dėl kompleksiskai teikiamų paslaugų šeimai 2016-2020 m. veiksmų plano patvirtinimo 2016 kovo 10 d., Nr. A1-133“, <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/7cf92540e6b511e5ba46c884bbd2b4fd>.

¹¹⁴ „Žadama teikti kompleksinę pagalbą šeimoms, patiriančioms krizes“, *Bernardinai.lt*, lapkričio 25, 2015, <http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2015-11-24-zadama-teikti-kompleksine-pagalba-seimoms-patiriantioms-krizes/137690>.

¹¹⁵ „Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas dėl kompleksiskai teikiamų paslaugų šeimai 2016-2020 m. veiksmų plano patvirtinimo 2016 kovo 10 d., Nr. A1-133“, <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/7cf92540e6b511e5ba46c884bbd2b4fd>.

¹¹⁶ <http://www.ssinstitut.lt/lt/visiems/paslaugos/seimos-mediacija/>

¹¹⁷ <http://www.pactum.lt/M-s-paslaugos/>

Mediacijos tikslas kompleksinėje pagalba – užtikrinti vaiko interesus dirbant su vaikų tėvais, padedant jiems suprasti, kas svarbu jų vaikui, atskleisti tėvų ir vaikų interesus, ir aišku, taikiai išspręsti visas, šeimą ištikusias problemas.

Tačiau reikėtų nepamiršti apie tai, jog vaiko interesų užtikrinime turėtų dalyvauti kuo mažiau pašalinių šeimai asmenų. Vaiko nuomonė, interesai turėtų būti atskleidžiami stengiantis, jog mediacijos procese dalyvautų vienas asmuo, kuris atliktų esminį darbą, o atskleistus interesus užtikrintų tėvai ar kiti šeimos nariai. Dėl psichologo pagalbos jau išsiaiškinome ir yra akivaizdu, kad šeimos ginčiuose ji yra būtina, na nebent mediatorius turi pats pakankamai psichologinių ir vaiko brandos žinių, arba medijuoja du mediatoriai – vienas teisininkas, kitas psichologas.

F. S. Safuanov nagrinėdama vaiko interesų užtikrinimo būdus išskiria JAV praktikos pavyzdį. JAV priimant sprendimą susijusį su vaiko interesais egzistuoja du faktoriai, kuriais vadovaujasi teismai: dėmesys vaikui ir ekspertų rekomendacijos. Kaip ir buvo darbe akcentuota psichologinių žinių svarba, JAV ekspertais yra psichiatrai ir psichologai, kurių nuomonė atsispindi teismų sprendimuose, pagrindinis eksperto tikslas yra nustatyti geriausius vaiko interesus. Eksperto vaidmuo pasižymi aktyviu, tęstiniu dalyvavimu sprendžiant šeimos, kurioje auga vaikas, ginčą: jis veda individualius pokalbius su vaiku, informuoja vaiką apie susitikimo tikslą, vėliau organizuoja bendrą sesiją su tėvais ir stebi vaiko reakciją į tėvų elgesį. Įvertinus ekspertui keliamus reikalavimus matyti, kad ekspertas turi būti susipažinęs ne tik su teisės aktais, teismo procesu, bet ir nuolat kelti kvalifikaciją skyrybų ir globos klausimais, turėti tvirtą psichologinių žinių pagrindą. F.S. Safuanov pateikė itin reikšmingą tezę, kad „sėkmingas ekspertas gali apjungti psichologiją ir teisę vardan vaiko gerovės“, bei nurodė, kad psichologų, psichiatrių ar psichoterapeutų dalyvavimas ginčų sprendime, kuriuose yra paliečiami vaiko interesai yra plačiai naudojamas tiek teisminiame, tiek ikiteisminiame nagrinėjime. Egzistuoja įvairios formos tokio dalyvavimo, pvz.: švietimo programos, tarpininkavimas, teismo ekspertizė. Tokių specialistų darbas yra nukreiptas į tai, jog tėvai patys priimtų sprendimus, kuriuose bus atsižvelgta į vaiko interesus iki teismo¹¹⁸.

Apibendrinant galima teigti, kad visas problemas galima išspręsti bendromis tėvų ir specialistų pastangomis šiais vaiko interesų užtikrinimo būdais: pačių tėvų indėlis į taikų ginčo sprendimą ir to sprendimo geranoriškas vykdymas, valstybinių institucijų veikla, paremta bendradarbiavimu (teismo mediatoriai, teismo psichologai, vaiko teisių specialistai, vaiko teisių kontrolieriaus institucija), vaiko, kaip ginčo šalies, tiesioginis ar netiesioginis dalyvavimas mediacijoje ir ginčo sprendime, kitų šeimos narių dalyvavimas mediacijos procese (broliai, seserys, seneliai), mediatoriaus – eksperto darbas (mediatoriaus gebėjimas, žinios, asmeninės savybės, bendravimo įgūdžiai, proceso valdymo kompetencija), nevyriausybinių organizacijų,

¹¹⁸ F.S. Safuanov ir kt., “ Zarubežnaja praktika učastija specialistov- psicologov i psichiatrov v sudiebnich sporach o dietiach,” žiūrėta 2016 lapkričio 18., <http://www.center-bereg.ru/d938.html>

viešųjų, savivaldybių įstaigų veikla teikiant kompleksinę pagalbą šeimai. Autoriaus manymu, vienas iš esminių vaiko interesų užtikrinimo būdų šeimos mediacijoje yra takaus sprendimo priėmimas.

2.4. Vaiko dalyvavimas mediacijoje: poreikis ir tikslingumas

Lietuvoje yra daug ir garsiai kalbama apie vaikus, jų gerovę ir interesų užtikrinimą, tačiau daugelis tėvų vis dar nesugeba tinkamai pasirūpinti savo vaikais, suprasti, jog vaikas nėra jų nuosavybė. Skiriantis ar besiruošiant skirtis, tėvų konfliktas tampa jiems svarbiausiu, esminiu, pamirštant patį pažeidžiamiausią, negalintį apginti savo teisių šeimos narį, t. y. jų pačių vaiką. Visuotinai pripažinta, kad vaiko teises ir interesus turi užtikrinti pirmiausia tėvai, tačiau kai tėvai nevykdo savo tiesioginių pareigų, vaiko teises ir interesus užtikrina Valstybė.

Lietuvos Respublikos LR CK ir Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso (toliau tekste - LR CPK) normos užtikrina galimybę vaikui nepriklausomai nuo jo amžiaus teisme išdėstyti savo nuomonę: LR CK 3.164 str. 1 d., 3.174 str. 2 d., 3.177 str.,¹¹⁹ taip pat LR CPK 380 str. 1 d., 2d.,¹²⁰ nustatyta, kad kai sprendžiamas bet kuris su vaiku susijęs klausimas, vaikas, sugebantis suformuluoti savo pažiūras, turi būti išklausytas tiesiogiai, o jei tai neįmanoma, – per atstovą. Priimant sprendimą turi būti atsižvelgta į vaiko nuomonę, jei tai neprieštarauja paties vaiko interesams. Teismas, nagrinėdamas ginčus dėl vaikų, privalo išklausti vaiką ir išsiaiškinti vaiko norus. Vaiko nuomonė gali būti išreikšta žodžiu, raštu arba kitais vaiko pasirinktais būdais. Vaiko, kuriam yra suėję keturiolika metų, pareiškimas apie sutikimą ar nesutikimą su ieškiniu turi būti išreikštas raštu arba įrašomas į teismo posėdžio protokolą ir vaiko pasirašomas. Taigi vaikas gali dalyvauti, kai teisme sprendžiami klausimai, susiję su jo interesais. Kita vertus, teismas gali išklausti vaiką per atstovą, jeigu tiesiogiai tai padaryti neįmanoma (pvz., kai vaiko išklausymas teismo posėdyje prieštarautų vaiko interesams dėl jo sveikatos būklės, jautrumo ar kt. priežasčių). Vaiko interesai gali būti išsiaiškinami pasitelkiant vaiko auklėtoją, kt. pedagogus, valstybinę vaiko teisių apsaugos instituciją ir pan. Taip yra atskleidžiami vaiko interesai nagrinėjant bylą civiline tvarka, tačiau reiktų dar nepamiršti teisminės medicijos.

Teisminė mediacija yra taikoma visuose Lietuvos bendrosios kompetencijos teismuose. Ji vykdoma vadovaujantis LR CPK, LR civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatymu (toliau tekste – Įstatymas), teisminės medicijos taisyklėmis ir Europos mediatorių elgesio kodeksu. Pagal teisminės medicijos taisykles: ginčo šalys dalyvauja pačios, taip pat gali dalyvauti

¹¹⁹ „Lietuvos Respublikos civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. Civilinis kodeksas“, žiūrėta 2017 vasario 20 d., <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.8A39C83848CB/XmJgBJJPg>

¹²⁰ *Ibid.*

jų atstovai. Ginčo šalių prašymu arba susitarimu, teismo mediatoriaus sprendimu teisminės mediacijos metu gali dalyvauti ir kiti civilinėje byloje dalyvaujantys ar nedalyvaujantys asmenys, kurių dalyvavimas galėtų padėti išspręsti ginčą, teismo mediatorius turi siekti išsiaiškinti ginčo šalių interesus, gali išklaudyti ginčo šalis atskirai, jeigu nusprendžia, kad tai bus naudinga ginčo šalių taikiam susitarimui pasiekti. Teisės aktų analizė leidžia daryti išvadą, kad tiek nagrinėjant civilinę bylą, tiek nagrinėjant bylą teisminės mediacijos būdu, vaiko įtraukimas į procesą, jo tikslingumas, vaiko nuomonės išklausymo būdai, amžiaus rodiklių, brandos ir kitų psichologinių faktorių vertinimas, nėra reglamentuoti. Nesant aišrios metodikos dėl vaiko įtraukimo į mediaciją, sukuriamos sąlygos formuoti skirtingą praktiką, todėl kyla vaiko interesų užtikrinimo teismuose problema. Aišku, gali būti pasitelktas į pagalbą psichologas, tačiau teismuose psichologų trūksta, o vaiko teisių apsaugos tarnybų specialistai neturi tam nei psichologinių žinių, nei laiko tai tinkamai atlikti. Tuo labiau, kad yra pastebima bloga praktika, kai iš pradžių vaikas atskleidžia savo nuomonę vaiko teisių apsaugos specialistui, o teismui suabejojus ar kilus kažkokiems neaiškumams dėl pateiktos išvados, kviečiamas teismo psichologas. Tokiu atveju, vaikas, kurio dalyvavimas teismo procese sukelia jam neigiamas pasekmes, yra apklausiamas pakartotinai, net trijų asmenų, o tam tikrais atvejais ir daugiau, tačiau tik vienas psichologas gali žinoti kaip prakalbinti vaiką arba nuspręsti, kad vaiko nuomonės atskleisti neįmanoma dėl jo brandos.

Apie vaiko įtraukimą į mediaciją rašė amerikiečių mediatorė Dž. Winestone, kuri vaiko įtraukimą į mediaciją nurodė kaip šio proceso privalumą. Dž. Winestone nurodo, jog šeimos mediacijos proceso tikslas – užtikrinti šalims galimybę apsispręsti ir kurti savo ateitį, tačiau čia sprendžiama ne tik šalių ateitis, kadangi gyvenimas skyrium ir santuokos nutraukimas daro didelį poveikį vaikų gyvenimui ir šeimos dinamikai. Dž. Winestone vaiko interesų doktriną nurodė kaip pagrindinį principą, kuriuo reikia vadovautis priimant sprendimus dėl vaikų. Praktikuojanti mediatorė taip pat nurodė, kad kiekvienu atveju sudėtinga nuspręsti, kas yra geriausia vaikui, ir tai yra netikslus ir neapibrėžtas dalykas, o apgalvotos pastangos siekiant išsiaiškinti visas aplinkybes gali padėti priimti sprendimą. Vieną iš tokių pastangų nurodė įsiklausymą į vaiko nuomonę proceso metu, gerbiant vaiko savarankiškumą ir suteikiant jam galimybę oriai išdėstyti savo asmeninį ir išskirtinį požiūrį. Susiklosčius tinkamoms aplinkybėms, mediatoriai turėtų įtraukti vaiko nuomonę į procesą ir paraginti tėvus pasinaudoti vaiko dalyvavimo procese teikiama nauda¹²¹. Pasak nurodytos autorės, vaiko interesų doktrina siekiama sudaryti geriausias sąlygas vaikui, lyginant atitinkamas kiekvieno iš tėvų sudaromas sąlygas vaikui, įskaitant tėvų ir vaiko bei brolių ir seserų bendravimą, prisitaikymą prie tėvų namų, psichikos ir fizinę sveikatą lemiančius

¹²¹ Jennifer Winestone, "Best interests and little voices: child participation in the family mediation dialogue", žiūrėta 2015 gruodžio 3 d., p. 6, <http://www.mediate.com/articles/WinestoneJ3.cfm>

veiksnius ir vaiko norus, tačiau autorė taip pat nustatė šios doktrinos vieną esminių trūkumų – šis tariamai teisingas ir į vaiką orientuotas požiūris taip pat yra neapibrėžtas, netolygus ir skatina dviejų globaliai pasirengusių tėvų priešišumą, vaikas atsiduria nesutarimų kūryje, o nepagrįstais standartais pasikliaujantys tėvai gali būti skatinami bylinėtis sprendžiant tarpusavio ginčus, užuot taikius kitus ginčų sprendimo būdus¹²².

Dž. Winestone akcentavo vaiko nuomonės paisyimą, kaip sėkmingos mediacijos garantiją. Ji nurodė, kad sprendimo, kada ir kaip įtraukti vaikus į taikinamojo tarpininkavimo procesą, negalima priimti neapgalvotai, o vaiko nuomonės įtraukimas turi atitikti pagrindinius apsisprendimo, savanoriškumo, nešališkumo, konfidencialumo ir saugumo principus, ir reikia siekti, kad tai nepakenktų proceso autonomiškumui¹²³. Autorė analizuodama vaiko, kaip dalyvio sprendžiant šeimos ginčus statuso kaitą, nurodė, kad anksčiau vaikai nedalyvaudavo priimant sprendimus tėvams pradėjus gyventi skyrium, nes remtasi prielaida, kad vaikai nėra „teisiškai ir psichologiškai pajėgūs“ dalyvauti priimant sprendimus ir, kad vaikams nedalyvaujant sprendimų priėmimo procese, jie bus kažkiek apsaugoti nuo sąmyšio, susijusio su santuokos nutraukimu, tačiau ne vien dėl šių priežasčių vaikai nebūdavo įtraukiami į pokalbius dėl tėvų gyvenimo skyrium. Autorė kritikuoja visuomenėje vis dar tebeegzistuojančius posakius „tėvas / motina žino, kas geriausia“¹²⁴. Akivaizdu, kad ši mediatorė yra vaiko įtraukimo į mediacijos procesą šalininkė.

Dž. Winestone analizuodama vaiko įtraukimo problematiką į mediacijos procesą taip pat nurodė, kad yra ir kitokių nuomonių dėl vaikų dalyvavimo mediacijos procese nepritarant vaikų dalyvavimui nei viename etape ir priešingai, teigiant, kad vaikų dalyvavimas visada yra naudingas. Mediatorė, nagrinėdama vaiko dalyvavimą mediacijoje, nurodė, kad praktiškai sprendimas, ar įtraukti vaikus į mediacijos procesą, priklauso nuo daugybės asmeninių, profesinių veiksnių ir aplinkybių bei pabrėžė mediatoriaus turimų žinių svarbą šiuo klausimu, t. y. mediatoriai dažniau įtraukia vaikus į procesą, jei jie patys turi dalykinių žinių (pvz., apie vaikų raidos etapus), yra baigę profesinį mokymą apie pokalbio metodus ir jaučiai jaučiasi dirbdami su vaikais. Analizuodama Šeimos taikinamojo ir skyrybų tarpininkavimo praktikos pavyzdinius standartus, autorė nurodė, kad išskyrus ypatingus atvejus, vaikai neturėtų dalyvauti taikinamojo tarpininkavimo procese be abiejų tėvų ir teismo paskirto vaikų atstovo sutikimo, tarpininkas turėtų informuoti visus suinteresuotus asmenis apie galimus vaikų dalyvavimo būdus (tai gali būti asmeninis dalyvavimas, pokalbis su psichikos sveikatos specialistu, tarpininko pokalbis su vaiku ir pokalbio atpasakojimas tėvams arba vaiko kalbos vaizdo įrašas) ir aptarti su dalyviais kiekvieno dalyvavimo būdo

¹²² *Ibid.*

¹²³ *Ibid.*

¹²⁴ *Ibid.*

sąnaudas ir naudą¹²⁵. Matyti, kad vaiko įtraukimui į mediaciją ypatingą reikšmę turi ne tik tėvai, teisėti vaiko atstovai, bet ir atitinkamos specializacijos asmuo.

Įvertinus Šeimos taikinamojo ir skyrybų tarpininkavimo praktikos pavyzdiniuose standartuose pateiktus vaiko įtraukimo į procesą metodus, tokius kaip pradinis tarpininko pokalbis su vaiku siekiant išsiaiškinti vaiko nuomonę, rūpesčius, jausmus ir kam jis aiškiai arba numanomai teikia pirmenybę, nepriklausomo vaikų gydytojo arba vertintojo pakvietimas pasikalbėti su vaiku ir paskui pateikti ataskaitą proceso dalyviams ir tarpininkui, periodinis įtraukimas arba įtraukimas konkrečiu klausimu siekiant išsiaiškinti, kam vaikas teikia pirmenybę ir koks yra jo požiūris, įtraukimas priimant sprendimus, vaiką laikant lygiaverčiu dalyviu sprendimų priėmimo procese, įtraukimas į konsultacijas, vykstančias priėmus sprendimus, bet dar neturint galutinių susitarimų matyti, kad vaikas yra laikomas aktyviu, lygiaverčiu mediacijos dalyviu, darančiu tiesioginę įtaką galimiems sprendimams, t. y. praktikoje yra tiesiogiai užtikrinamas vaiko dalyvavimas procese¹²⁶.

Kita vertus, įtraukiant vaikus į procesą, dėl galimos įtampos, nerimo vaikui gali būti padaroma žala. Dž. Winestone nurodo, kad tokios aplinkybės susiklosto tais atvejais, kai tėvai nesusitaria, kaip geriausiai apsaugoti vaiko interesus, vaikas nėra subrendęs prasmingai dalyvauti procese, vienas iš tėvų arba abu tėvai nesutinka įtraukti vaiko į procesą¹²⁷.

Vaiko apsisprendimą ir savanoriškumą dalyvauti mediacijos procese analizavo ir D. Saposnek ir J. Kelly. Jų nuomone, vaikai dalyvauja mediacijos procese pasirinkdami laiko praleidimo būdą su vienu iš tėvų ar tiesiog išreiškia norą bendrauti su mediatoriumi. Toliau autoriai nurodė, kad vaikų dalyvavimas mediacijos procese netikslingas, kai abu tėvai sutaria dėl vaiko poreikių ir gali drauge sudaryti abipusį, vaiko poreikius atitinkantį auklėjimo planą, iš dalies atitinkantį taikaus sprendimo priėmimo esmę mediacijoje, įvertinus vaiko brandą, kai vaikai savo emocijomis ir elgesiu aiškiai išreiškia nenorą susitikti su mediatoriumi, o svarbiausia, kai vaikais manipuliuoja vienas iš tėvų¹²⁸.

Vaiko įtraukimo į mediacijos procesą analizė taip pat leidžia atskleisti vieno iš vaiko interesų užtikrinimo būdų – vaiko dalyvavimo mediacijoje, neigiamus aspektus, t. y. grėsmę patirti stresą dėl priverstinio įtraukimo į procesą, kišimosi į vaiko aplinką žalą, manipuliaciją vaiku, kita vertus, atspindi požiūrį į vaiką, kaip savarankišką teisės subjektą. Šios abejonės, skatina susimąstyti, ar praktiškai įmanoma prisiderinti prie vaiko, kad būtų užtikrintas vaiko interesų viršenybės principas.

¹²⁵ Jennifer Winestone, "Best interests and little voices: child participation in the family mediation dialogue," žiūrėta 2015 gruodžio 3 d., p. 4, <http://www.mediate.com/articles/WinestoneJ3.cfm>.

¹²⁶ *Ibid.*

¹²⁷ *Ibid.*

¹²⁸ Rachel Birnbaum, *supra* note, p. 15.

J. Kelly ir D. Saposnek nagrinėdami vaikų įtraukimą į mediacijos procesą neanalizuoja žalos vaikui atsiradimo galimybės ir nurodo, kad vaikai gali būti įtraukti bet kurioje mediacijos proceso stadijoje, pavyzdžiui, tam, kad susidarytų nuomonę ir geriau suprastų situaciją, mediatorius gali apklausti vaiką proceso pradžioje ir pristatyti surinktą informaciją tėvams, gali prašyti atvesti vaiką į mediacijos sesijas, kai manoma, kad jis suteiks klausimui daugiau aiškumo, gali klausti vaiko nuomonės ir tada, kai jau yra sutarta dėl tėvų auklėjimo plano, siekdamas nustatyti, ar reikės kokių nors papildomų pakeitimų, arba gali prašyti atvesti vaiką į paskutinę mediacijos sesiją tam, kad jį informuotų apie tarp tėvų sudarytą susitarimą. J. Kelly dar ir aprašo kitus vaiko dalyvavimo skyrybų ir/ arba ištuokos procese būdus, priklausomai nuo vaiko amžiaus, emocinių ir kognityvinių gebėjimų, o būtent nuo vaiko įtraukimo į šeimos vidaus diskusijas (pvz., tėvai kalbasi tiesiogiai su vaikais) iki formalesnių diskusijų (pvz., kalbėjimo su teisėju)¹²⁹. Šie autoriai iš esmės vaiko įtraukimą į šeimos ginčų sprendimą, analizuoja mediatoriaus pasirengimo bendrauti su vaiku aspektu.

Autoriai nurodė, kad sprendimą įtraukti vaiką į taikinamojo tarpininkavimo procesą reikėtų priimti pačioje proceso pradžioje, nes vaiko dalyvavimui būtina gerai pasirengti. Pasak jų, pirmiausia mediatorius turi tinkamai supažindinti tėvus su procesu ir pasakyti, ko galima tikėtis, pavyzdžiui, tarpininkas su tėvais turėtų aptarti visus galimus pokalbio su vaiku rezultatus ir paskui paprašyti kiekvieno iš tėvų įsivaizduoti, kaip jie reaguotų į kiekvieną atvejį. Pagrindinis vaiko paruošimo vaidmuo tenka tėvams, jie turi tinkamai parengti vaiką mediacijai. Vis dėlto mediatorius turėtų patarti tėvams, kaip tinkamai paruošti vaiką pokalbiui su mediatoriumi. Autoriai taip pat akcentavo saugios aplinkos sukūrimo bei vaiko pasitikėjimo įgijimo svarbą efektyviam pokalbiui. Žinoma, materialinės bazės, tokios kaip biuruose įrengti laukiamieji, pasirūpinant vaiko amžių atitinkančiomis knygomis, žaislais, spalvotais pieštukais ir kitomis priemonėmis, sukūrimas turėtų teigiamai paveikti vaiką, sukelti pasitikėjimo, saugumo jausmą¹³⁰. Vis dėlto abejotina, ar patrauklios aplinkos sukūrimas sudaro pakankamas sąlygas sukurti stiprų, atvirumą garantuojantį, mediatoriaus ir vaiko ryšį.

Apibendrinus, matyti, kad kiekvienu atveju poreikio vaikui dalyvauti mediacijoje įvertinimas, jo dalyvavimo tikslingumas priklauso nuo daugelio faktorių. Vienas iš esminių, vaiko įtraukimą nulemiančių aspektų yra tėvų pasiryžimas dalyvauti mediacijoje, jų tarpusavio bendradarbiavimas ir pozicijos vienas kito atžvilgiu, tėvų dėmesys vaikui, jų sąmoningumas. Žinoma, vaikas kaip savarankiškas subjektas, priklausomai nuo jo brandos, gebėjimo suvokti

¹²⁹ Rachel Birnbaum, Ph.D., RSW, "The voice of the child in separation/divorce mediation and other alternative dispute resolution processes: a literature review," represented by the Minister of Justice and Attorney General of Canada, 2009., p. 19.

¹³⁰ Jennifer Winestone, "Best interests and little voices: child participation in the family mediation dialogue," žiūrėta 2015 gruodžio 3 d., p. 5, <http://www.mediate.com/articles/WinestoneJ3.cfm>

proceso esmę ir paprasčiausio jo noro dalyvauti, taip pat daro įtaką priimant sprendimą dėl jo įtraukimo į mediacijos procesą. Vis dėlto, vaiko įtraukimą į mediaciją labiausiai sąlygoja mediatoriaus požiūris į vaiko dalyvavimo svarbą sprendžiant šeimos ginčus, jo kompetencija ir pasirengimas bendrauti su vaiku, juk pats mediatoriaus mąstymas ir apsisprendimas įtraukti vaiką į procesą, ar ne, jau rodo tai, kad pirmiausia yra atsižvelgiama ne į suaugusiųjų interesus, o į pačią pažeidžiamiausią ginčo šalį, vaiką.

2.5. Mediatoriaus žinių ir gebėjimų svarba

Autorius darbe ne vieną kartą pabrėžė mediatoriaus profesionalumo svarbą siekiant užtikrinti vaiko interesus. Mokslinėje literatūroje šeimos ginčų mediatorius yra laikomas ne tik asmeniu, išmanančiu mediacijos procesą, bet ir ekspertu, turinčiu psichologijos, vaiko teisių apsaugos žinių. Šią autoriaus nuomonę taip pat atspindi ir Dr. Hans – Dieter Will, nurodydamas, kad „Mediatorius sprendžiant konfliktą yra kaip saugus uostas ir kaip konfliktuojančias puses gelbėjantis inkaras“¹³¹.

1998 m. sausio 21 d. Europos tarybos ministrų komiteto buvo priimta rekomendacija valstybėms narėms dėl šeimos mediacijos Nr. R (89) 1. Analizuojant rekomendacijoje pateiktus šeimos mediacijos proceso vykdymo principus itin aktualūs vaiko interesų užtikrinimą tiesiogiai įtakojantys šeimos konsultavimo ir vaiko interesų viršenybės principai, t. y. mediatorius turi informuoti šalis apie tokias santuokinių arba šeimos problemų sprendimo priemones, kaip šeimos konsultavimas arba kitokios konsultavimo formos, mediatoriui turi būti ypač svarbūs vaiko interesai ir gerbūvis, jis turi skatinti tėvus atsižvelgti į vaiko poreikius ir priminti tėvams jų pirminę atsakomybę, susijusią su vaiko gerbūviu, informuoti vaiką bei konsultuotis su juo¹³².

Kita vertus, šioje rekomendacijoje nėra paminėtos labai svarbios mediatoriaus savybės, tokios kaip kompetencija, kadangi autoriaus manymu, tai yra svarbiausia užtikrinant vaiko interesus šeimos mediacijoje bei siekiant optimalaus visų ginčo šalių interesų įgyvendinimo. Europos mediatorių elgesio kodekse neatsitiktinai pirmas skyrius pradedamas nuo mediatoriaus kompetencijos, skyrimo ir atlyginimo bei jų paslaugų propagavimo. Europos mediatorių elgesio kodekso 1 straipsnio 1 dalis numato, kad mediatoriai turi būti kompetentingi ir gerai nusimanyti mediacijos procese, o reikšmingi veiksniai šiuo požiūriu turi apimti tinkamą mokymą ir nenutrūkstamą žinių bei praktinių mediacijos įgūdžių atnaujinimą, atsižvelgiant į bet kokius

¹³¹ Dr. Hans – Dieter Will ir kt., „Mediacijos vadovas socialiniams pedagogams“, 2015, žiūrėta 2017 vasario 7 d., <http://www.ppi.lt/dokumentai/Mediacija%20LT%20-%2003-2.pdf>

¹³² „Europos tarybos ministrų komiteto rekomendacija valstybėms narėms dėl šeimos mediacijos Nr. R (89) 1“, 1998, žiūrėta 2017 vasario 23 d., <https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=1153972&SecMode=1&DocId=450792&Usage=2>

reikšmingus standartus arba akreditavimo sistemas¹³³, o šio straipsnio 2 dalyje patikslinta, jog mediatorius turi įsitikinti savo išsilavinimu ir kompetencija vesti mediaciją prieš priimdamas paskyrimą ir, esant prašymui, atskleisti šalims informaciją apie savo išsilavinimą bei patirtį¹³⁴. Įvertinus Europos mediatorių elgesio kodekso nuostatas akivaizdu, kad mediatoriaus kompetencija yra siejama su mediacijos procesu bendrąja prasme, neišskiriant reikalavimo turėti specialių žinių apie vaiko psichologiją, specifinių juridinių žinių susijusių su vaiko teisių apsauga. Be to, mediatoriui yra nustatyta diskrecija teikti šalims informaciją apie savo turimą kompetenciją, apeliuojama tik į mediatoriaus sąmoningumą vertinant savo gebėjimus ir pasirengimą darbui su vaiku, priešingai Lietuvos teisės sistemoje yra nustatytas imperatyvas mediatoriui informuoti šalis apie savo kompetenciją (Įstatymo 4 str. 5 d.¹³⁵).

J. Juškaitė – Vizbarienė išskirdama pagrindines mediatoriaus pareigas, tokias kaip konfidencialumo, nešališkumo ir neutralumo, mediatoriaus kompetentingumo, taikinamojo tarpininkavimo procedūros metu atlikti teisėtus veiksmus, tinkamai parengti mediacijos dokumentus¹³⁶, nurodo, kad kiekvienas mediatorius be anksčiau aptartų pareigų, taip pat turi neginčijamą pareigą atitikti jam keliamus reikalavimus ir nesiimti bylų, kuriose jo žinios gali būti nepakankamos. Minėta autorė pabrėžia specialių žinių reikšmę šeimos ginčų efektyviam sprendimui, akcentuoja psichologines žinias, eliminuoja teisinio išsilavinimo svarbą šeimos mediacijoje. Autorė taip pat apeliuoja į mediatoriaus sąmoningumą nurodydama, kad mediatoriui imtis bylos, neturint reikalingų įgūdžių ir kvalifikacijos, laikytina ne tik neatsakingu, bet ir nesąžiningu veiksmu proceso šalių atžvilgiu, nes neretai mediacijos procedūrai organizuoti mediatoriui yra reikalingos specifinės žinios konkretaus ginčo sprendimui¹³⁷. Kaip saugiklį gauti profesionalią mediacijos paslaugą, J. Juškaitė – Vizbarienė išskiria šalių teisę tartis, vertinti joms priimtinas mediatoriaus kompetencijos ribas, kadangi mediacijos procesas pasižymi aiškiu dispozityvumu¹³⁸.

N. Kaminskienė taip pat pabrėžia galimybę pasirinkti mediatorių atsižvelgiant į jo turimas žinias bei patirtį. Ji nurodo, kad mediatoriaus priimtinumas gali būti vertinamas pagal tai, ar jis turi gebėjimų taikyti teisės normas, ar tiesiog jis yra tos srities, kurioje kilo ginčas, specialistas. Pasak autorės, konkrečią sritį išmanančio mediatoriaus pagalba gali būti veiksmingesnė už teisės normų išmanymą bei gebėjimą jas tinkamai taikyti. Ji numato, kad šalys taipogi gali derinti kelių

¹³³ „Europos mediatorių elgesio kodeksas“, žiūrėta 2017 vasario 7 d., <http://www.tm.lt/dok/Europos-mediatoriu-elgesio-kodeksas-LT.pdf>

¹³⁴ *Ibid.*

¹³⁵ „LR Civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatymas“, žiūrėta 2017 vasario 20 d., TAR, <https://www.etar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.27B041C4CCDE/AtWuZPRS1b>

¹³⁶ Jomilė Juškaitė – Vizbarienė, „Ar mediatoriui kyla civilinė atsakomybė už ydingą vadovavimą mediacijos procesui?“, *Teisės apžvalga*, Nr. 1 (11), 2014, p. 114.

¹³⁷ *Ibid.*

¹³⁸ *Ibid.*, p. 124.

kompetentingų asmenų, nagrinėjančių ginčą, žinias ir įgūdžius, t. y. konkrečiam ginčui spręsti pasinaudoti ne tik srities, kurioje kilo ginčas specialisto, psichologo, profesionalaus derybininko, bet kartu ir teisininko profesionalo pagalba arba ginčui spręsti pasirinkti asmenį, turintį ir tam tikros srities specialiųjų žinių, ir teisinį išsilavinimą¹³⁹.

J. Lakis pateikia kitokią nuomonę apie tarpininko asmenybę, teigdamas, kad tarpininku gali būti asmuo, kuris turi gyvenimo patirties ir išminties¹⁴⁰, o kitame straipsnyje nurodo, jog taikinamajam tarpininkavimui reikia daug gerai apmokytų, pasižyminčių tam tikromis asmenybinėmis ir moralinėmis savybėmis specialistų¹⁴¹. Šiai nuomonei pritaria N. Kaminskienė, D. Račelytė ir eilė kitų autorių, teigdami, jog mediacijos ateitis priklauso nuo mediatorių parengimo ir darbo kokybės, kuri turėtų būti labiau kontroliuojama¹⁴², o kertinėmis mediatoriaus darbo atramomis turėtų būti žinios, gebėjimai ir asmeninės savybės. Autoriai nagrinėdami mediatoriaus asmenines savybes (kantrybė, išklausymas, kuklumas, viltis ir optimizmas, ryžtingumas ir tvirtumas, kūrybiškas mąstymas) kartu pripažįsta, jog nėra visuotinai priimto aiškaus ir griežto reglamentavimo, ką turi žinoti ir gebėti mediatorius¹⁴³. Visa tai, leidžia daryti išvadą, kad mediatoriai neturėtų apsiriboti bendromis visiems mediatoriams svarbiomis žiniomis, gebėjimais, o turėtų specializuotis, padėdami spręsti atitinkamos srities ginčus, pavyzdžiui, ginčus kilusius šeimoje ir susijusius su vaiko interesais.

J. Sondaitė ir A. Čechavičienė atliko tyrimą, kurio metu apklausė 6 teisėjus, kurie nurodė, jog mediatoriumi turi būti teisininkas - psichologas, siekiantis sužadinti gerąsias žmogaus savybes¹⁴⁴, o kitame straipsnyje, J. Sondaitė, apibendrindama tam tikrų užsienio šalių praktiką šeimos mediacijoje, nurodo, jog dažniausiai šeimos mediaciją atlieka psichinės sveikatos specialistai arba kiti profesionalai, turintys šeimos konfliktų ir ginčų sprendimo kvalifikaciją¹⁴⁵. Prof. Dr. J. Kiršienė teigia, jog Lietuvoje dominuojant teisininkų profesinio rungtimosi modeliui bei praktikuojančių teisininkų konkurencijai, ryškėja profesinių vertybių nuvertėjimo tendencijos. Teisininkai dažniau nei kitų profesijų atstovai kenčia nuo depresijos, priklausomybių ir kitų psichologinę įtampą liudijančių simptomų: nemigos, apetito praradimo ar persivalgymo, nerimo, socialinės atskirties, priešiško ar net paranojos, o siekdami numalšinti nerimą ir stresą piktnaudžiauja alkoholiu, vaistais ir narkotikais. Pasak autorės, rengiant teisininkus būtina daugiau

¹³⁹ Natalija Kaminskienė, "Alternatyvus ginčų sprendimas," *Jurisprudencija*, Mokslo darbai 2006, 9(87); p. 88.

¹⁴⁰ Juozas Lakis, "supra note 65, p. 18.

¹⁴¹ Juozas Lakis, "Taikinamojo tarpininkavimo Lietuvos viešajame sektoriuje būtinybė," *Viešoji politika ir administravimas*, 2010, Nr. 34, p. 68.

¹⁴² Natalija Kaminskienė ir kt., supra note 7, p. 113 (cituota iš: Goldberg, S. B.; Shaw, M. L. The past, present, and future of mediation as seen through the eyes of some of its founders. *Negotiation Journal*. 2010, Vol. 26, issue 2, p. 237-253.)

¹⁴³ *Ibid.*, p. 115.

¹⁴⁴ Jolanta Sondaitė, Aušra Čechavičienė, "Teisėjų, dalyvavusių ir nedalyvavusiųjų mediacijos apmokymo programose, požiūris į mediaciją," *Socialinis darbas*, 2008 m., Nr. 7(2), p. 105.

¹⁴⁵ Jolanta Sondaitė, supra note 8, p. 26.

dėmesio skirti ne vien specialiosioms kompetencijoms, bet ir emociniam bei socialiniam intelektui ugdyti¹⁴⁶. J. Kiršienės pateikta pozicija leidžia atskleisti mediatoriaus žmogiškojo faktoriaus įtaką šeimos mediacijos efektyvumui, kartu ir vaiko interesų užtikrinimui. Akivaizdu, kad teisininkai dėl savo profesijos ypatumų yra padidintos rizikos lauke. Ši aplinkybė verčia susimąstyti, ar teisminės mediacijos metu gali būti užtikrinti vaiko interesai, kuomet procesą medijuoja teisėjai ar teisėjų padėjėjai. Šią nuomonę patvirtina ir N. Kaminskienė, D. Račelytė ir kt. autoriai, teigdami, jog buvę teisėjai gali patirti nesėkmių mediacijoje dėl tarpasmeninių, įvertinimo ir proceso įgūdžių stokos, t. y. kantrybės ir tvirtumo stoka, nepakankamas pasirengimas ir problemų neišmanymas, pernelyg formalus vadovavimas procesui, netaktiškumas, nepakankama empatija, susireikšminimas¹⁴⁷.

S. Zaksaitė ir Z. Garalevičius, analizuodami teisminės ir neteisminės mediacijos galimybes, pateikia keletą užsienio šalių mediatorių rengimo pavyzdžių, susijusių su mediatoriaus specializacija. Jungtinėje Karalystėje mediatoriumi tampa baigus specialius kursus, nėra specialių išsilavinimo reikalavimų, tačiau iš kandidatų tikimasi patirties šeimos teisės ar psichoterapijos srityse. Vokietijoje, bendrieji išsilavinimo reikalavimai šeimos mediatoriui yra teisinis, sociopedagoginis arba psichologinis išsilavinimas¹⁴⁸.

Užsienio praktikoje galima atrasti ir kitokią poziciją dėl mediatoriaus išsilavinimui keliamų reikalavimų. Vienas iš mažiau formalizuotų pavyzdžių yra Anglijos ir Velso praktika. Šiose šalyse nėra nacionalinės tarpininkų civilinėse bylose mokymo įstaigos. Tarpininkai civilinėse bylose rengiami privačiajame sektoriuje, kuris nėra reguliuojamas. Profesijai būdinga savikontrolė, o narių rengimo klausimus sprendžia patys profesijos atstovai. Šeimos ginčų tarpininkai yra įgiję įvairų išsilavinimą, pavyzdžiui, teisės, medicinos ir socialinių paslaugų srityse. Nėra teisiškai reikalaujama, kad tarpininkai lankytų specialius mokymus. Tačiau įvairios narius jungiančios ar akreditaciją teikiančios organizacijos yra nustačiusios savo pasirengimo ir profesinius standartus, kurie apima mokymo reikalavimus¹⁴⁹.

Išskirtinė ir įdomi B. Maršo, vertinamo kaip labiausiai patyrusio mediatoriaus Didžiojoje Britanijoje nuomonė, kad mediatorius turi būti ekspertas, tačiau ne ekspertas konkrečios srities, pvz., bankininkas, finansininkas, o ekspertas mediacijos procese. B. Maršas pateikia puikų pavyzdį: mediacijos proceso metu buvo sprendžiami finansiniai klausimai, kuriame ekspertas - mediatorius nėra specialistas finansiniuose reikaluose. Mediacijos sesijos pabaigoje, paklausus ginčo šalių, ar mediatorius proceso metu kalbėjo, ar dalinosi kokiomis tai finansinėmis žiniomis,

¹⁴⁶ Julija Kiršienė, *supra* note 11, p. 191.

¹⁴⁷ Natalija Kaminskienė ir kt., *supra* note 7, p. 130.

¹⁴⁸ Salomėja Zaksaitė ir Zigmas Garalevičius, *supra* note 13, p. 99.

¹⁴⁹ „Tarpininkavimas valstybėse narėse - Anglija ir Velsas“, žiūrėta 2017 vasario 7 d., https://e-justice.europa.eu/content_mediation_in_member_states-64-ew-maximizeMS-lt.do?member=1

greičiausiai šalys atsakytų neigiamai, paklausus, ar mediatorius kalbėjo apie dalykus, susijusius su jo mediatoriaus kompetencija, ginčo šalys tikrai turėtų ką papasakoti. Pasak B. Maršo praktikoje kritinę reikšmę turi tik tai, kiek tu esi ekspertas pačioje mediacijoje¹⁵⁰. Nagrinėjant vaiko interesų užtikrinimą šeimos mediacijoje, darbo autorius nesutinka su B. Maršo nuomone, kadangi šeimos ginčiuose vyraujančios emocijos ir vaiko, kaip proceso dalyvio, specifika reikalauja turėti žinių apie šeimos konfliktus, sukeliančius neigiamas pasekmes vaikui.

Pritartina N. V. Kliujevos nuomonei, kad mediacija, darbe su besiskiriančiomis poromis, kurios turi nepilnamečių vaikų, artimesnė neteisminiam ginčų nagrinėjimui ir konfliktų sureguliuavimui, kurioje mediatorius turi išmanyti konflikto psichologijos elementus, tokius kaip: konflikto šalių psichologiniai požymiai, konflikto sąlygos, konflikto dalykas, konflikto šalių elgesys, konflikto atsiradimo priežastys¹⁵¹. Pagal N. V. Kliujevą, mediacijoje, kaip būde išspręsti skyrybų konfliktą, kai ginčo šalys turi nepilnamečių vaikų, visuose atvejuose nurodomas kreipimasis į psichologą – konsultantą, susitarimo perspektyva priklauso nuo ginčo šalių elgesio ir psichologo – konsultanto profesionalumo, kuris taiko mediaciją paruošiamojoje mediacijos sesijoje. N. V. Kliujeva akcentuoja, kad mediatoriaus profesionalumas turi būti aukšto lygio, kuris taip pat turi išmanyti konfliktologiją, bendravimo psichologiją, psichologines sutuoktinių konsultavimo ypatybes, šeimos jurisdikciją, mediatoriaus gebėjimų reikalavimus, t. y. autorė pabrėžia aukštą komunikacijos kompetenciją bei mediatoriaus geranoriškumą, taktiškumą, norą bendradarbiauti, gebėjimą padėti šalims priimti sprendimus¹⁵².

Apibendrinus mokslinėje literatūroje aptariamus reikalavimus mediatoriams, galima išskirti šias mediatoriaus žinių ir gebėjimų svarbias pozicijas: šalių galimybė gauti informaciją apie turimą mediatoriaus kompetenciją, įvertinti mediatoriaus žinias ir patirtį ir atitinkamai pasirinkti jiems priimtinausią variantą. Kita išskirtina pozicija, tai mediatoriaus išsilavinimo reikšmė efektyviam šeimos mediacijos procesui. Neginčytina, kad šeimos mediacijai itin svarbios mediatoriaus turimos teisinės žinios, tačiau tik šeimos ir vaiko psichologijos išmanymas garantuoja sėkmę procese. Aptariamu atveju galima išskirti mediatorių psichologą arba mediatorių teisininką, pasitelkiantį profesionalo, turinčio šeimos konfliktų ir ginčų sprendimo kvalifikaciją, pagalbą. Vis dėlto autoriaus nuomone, geriausiai vaiko interesus užtikrintų, mediatorius turintis kompleksines žinias, t. y. psichologijos ir teisės, tačiau visų svarbiausia, kad jis būtų mediacijos ekspertas.

¹⁵⁰ „Интервью с одним из опытейших медиаторов Великобритании,“ žiūrėta 2017 vasario 7 d., <http://conflictmanagement.ru/intervyu-s-odnim-iz-opyitneyshih-mediatorov-velikobritanii>

¹⁵¹ N.V. Kliujeva, *supra* note 17, p. 86.

¹⁵² *Ibid.*, p. 87.

2.6. Šeimos mediacijos plėtra Lietuvoje, pagrindinės naujovės ir jos poveikis vaiko interesų užtikrinimui

Mediacija į Lietuvos teisės sistemą pirmiausia žengė kaip teisminė mediacija, kadangi Lietuva priklauso civilinės teisės tradicijos valstybėms.

Teisminė mediacija Lietuvoje, skirtingai negu daugelyje kitų valstybių, yra taikoma išimtinai civilinių ginčų srityje, o pirmumas teikiamas ne praktikai, o teisiniam reguliavimui. Tai parodo, kad teisminė mediacija yra labiau paplitusi nei neteisminė mediacija. Kita vertus, mokslinėje literatūroje laikomasi pozicijos, kad neteisminė mediacija labiau užtikrina lankstumą, dinamiškumą sprendžiant ginčus, nes yra kur kas mažiau reglamentuota ir jai būdinga įvairi taikymo praktika¹⁵³. Mūsų šalyje yra labai stiprios bylinėjimosi teisme tradicijos, todėl natūralu, kad palankiausias būdas pristatyti ir skatinti mediaciją yra per teismus.

Šiuo metu, Lietuvoje civilinių ginčų taikinamąjį tarpininkavimą (mediaciją) reglamentuoja 2008 m. liepos 15 d. priimtas specialus Įstatymas, kuris nustato pagrindines civilinių ginčų mediacijos sąlygas ir jos taikymo teises pasekmes. Šis Įstatymas nėra ribotas, nes gali būti taikomas ne tik teisminei, bet ir neteisminei mediacijai. Taip pat jis nustato mediacijos pagrindus:

1) taikinimo tarpininkas (mediatorius) skiriamas ginčo šalių susitarimu ir mediatoriaus sutikimu (4 str.);

2) mediatorius privalo pateikti ginčo šalims informaciją apie savo išsilavinimą ir patirtį (5 str.), tačiau *šiuo metu teisės aktuose nėra įtvirtinti kvalifikacijos reikalavimai mediatoriams, kurie vykdytų neteisminę mediaciją, taip pat nėra nustatyta speciali mediatoriaus statuso suteikimo tvarka;*

3) teisė šalims susitarti dėl mediacijos pobūdžio ir tvarkos, nurodant pasirinktą taisyklių rinkinį arba bendru sutarimu nustatant atskiras taikinamojo tarpininkavimo taisykles (5 str.);

4) mediacija gali būti baigiama ginčo šalies rašytiniu pareiškimu dėl nesutikimo spręsti ginčą mediacijos būdu, mediatoriaus rašytiniu pareiškimu dėl mediacijos pabaigos, ginčo šalies rašytinio pareiškimu dėl pasitraukimo iš mediacijos pateikimu mediatoriui ir kitai ginčo šaliai, visų ginčo šalių rašytinio pareiškimu dėl mediacijos pabaigos pateikimu mediatoriui, taip pat ginčo šalių taikos sutarties sudarymu (9 str.);

5) mediacijos metu ginčo šalių sudaryta taikos sutartis ginčo šalims turi įstatymo galią (6 str. 2 d.);

¹⁵³ Natalija Kaminskienė ir kt., *supra* note 7, p. 250.

6) atlyginimo už mediaciją dydis ir jo tvarka nustatomi mediatoriaus ir ginčo šalių sutartyje, kitos neteisminės mediacijos proceso metu ginčo šalių patirtos išlaidos taip pat turėtų būti paskirstomos šalių susitarimu (4 str. 7 d.);

7) procesinės priemonės, kuriomis skatinama taikinamasis mediacija civiliniame procese : pradėjus mediaciją, ieškinio senaties terminai sustabdomi (8 str. 1 d.), civilinę bylą nagrinėjantis teismas gali pasiūlyti ginčo šalims bandyti ginčą spręsti mediacijos būdu ir jei ginčo šalys su tokiu pasiūlymu sutinka, teismas atideda bylos nagrinėjimą (3 str. 3 d.)¹⁵⁴.

Aukščiau nurodyto įstatymo nuostatų bei įstatymo pakeitimo projektų analizė leidžia daryti išvadą, kad įstatymų leidėjas, reglamentuodamas mediacijos procedūrą, pirmenybę teikia švelniam teisiniam reguliavimui ir akcentuoja mediaciją, kaip galimybę taikiai išspręsti privačius ginčus, šeimos ginčus išskirdamas tik kaip atskirą bylų kategoriją. Akivaizdu, kad įstatyminiu lygmeniu šeimos mediacija neišskiriama, atitinkamai ir nėra sprendžiami specifiniai klausimai, susiję su vaiko interesų užtikrinimo principu.

Įvertinus Lietuvos Respublikos civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatymo Nr. X-1702 pakeitimo įstatymo, Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 65, 80, 87, 93, 135, 142, 147, 177, 189, 225 ir 231 straipsnių pakeitimo ir Kodekso papildymo 231¹ ir 231² straipsniais įstatymo ir Lietuvos Respublikos valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymo Nr. VIII-1591 2, 6, 7, 9, 11, 14, 15, 23 straipsnių ir šeštojo skirsnio pakeitimo įstatymo projektus (toliau tekste – Įstatymų projektai) susidaro įspūdis, kad įstatymų leidėjas siekia vis dar tų pačių tikslų: skatinti mediacijos (taikinamojo tarpininkavimo) plėtrą civiliniuose ginčiuose, užtikrinti mediacijos paslaugų kokybę, skatinti taikų ginčų sprendimą, mažinti teismų darbo krūvį, taupyti privačių asmenų, valstybės biudžeto lėšas, skiriamas ginčų sprendimui teisme¹⁵⁵.

Kita vertus, nuodugni šių Įstatymų projektų analizė leidžia daryti išvadą, kad įstatymų leidėjas iš esmės keičia požiūrį į mediaciją, todėl aktualu paminėti, kai kurias siūlomas naujoves ir jų galimą poveikį vaiko interesų užtikrinimui šeimos mediacijoje.

Įstatymų projektuose nustatyta, kad mediacija, išskyrus teisėjų vykdomą teisminę mediaciją, yra profesinė veikla¹⁵⁶, o tai leidžia manyti, kad mediacija įgauna paslaugos pobūdį, suvokiama ne tik proceso aspektu.

¹⁵⁴ „Lietuvos Respublikos civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatymas,“ žiūrėta 2017 vasario 24 d., <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.27B041C4CCDE/AtWuZPRS1b>

¹⁵⁵ „Lietuvos Respublikos civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatymo Nr. X – 1702 pakeitimo įstatymo, Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 65, 80, 87, 93, 135, 142, 147, 177, 189, 225 ir 231 straipsnių pakeitimo ir kodekso papildymo 231¹ ir 231² straipsniais įstatymo ir Lietuvos Respublikos valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymo Nr. VIII-1591 2, 6, 7, 9, 11, 14, 15, 23 straipsnių ir šeštojo skirsnio pakeitimo įstatymų projektų aiškinamasis raštas,“ žiūrėta 2017 vasario 24 d., <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/68d77510224411e684adf059272c7587>

¹⁵⁶ „Lietuvos Respublikos civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatymo Nr. X – 1702 pakeitimo įstatymo, Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 65, 80, 87, 93, 135, 142, 147, 177, 189, 225 ir 231 straipsnių pakeitimo ir kodekso papildymo 231¹ ir 231² straipsniais įstatymo ir Lietuvos Respublikos valstybės garantuojamos teisinės

Įstatymų projektuose taip pat skirtas dėmesys mediatorių žinioms ir gebėjimams, pvz., siūloma reglamentuoti mediacijos paslaugų kokybę, kartu nustatant ir kvalifikacinius reikalavimus mediatoriams: mediacijos paslaugas gali teikti tik mediatorius, įrašytas į LR teismo mediatorių sąrašą, mediatorius privalo laikytis Europos mediatorių elgesio kodekso, būti nešališku, ginčo šalių prašymu pateikti informaciją apie savo išsilavinimą ir patirtį, siekiama reglamentuoti LR teismo mediatorių sąrašo sudarymą (toliau – Sąrašas), teisminės mediacijos civilinėse bylose srityje, siūloma integruoti teisminę mediaciją į bendrą mediacijos sistemą, asmenys, siekiantys būti įrašyti į Sąrašą, turėtų atitikti šiuos Įstatyme nustatytus kvalifikacinius reikalavimus: turėti aukštąjį universitetinį išsilavinimą, būti išklause ne trumpesnius kaip 40 valandų mokymus mediacijos tema ne anksčiau kaip prieš penkerius metus iki kreipimosi dėl įrašymo į Sąrašą dienos, išlaikyti mediatorių kvalifikacinį egzaminą, būti nepriekaištingos reputacijos (siūloma netaikyti teisėjams, turintiems penkerių metų teisėjo darbo patirtį, dėstytojams, turintiems socialinių mokslų daktaro laipsnį, kurie per paskutinius trejus metus iki kreipimosi dėl įrašymo į Sąrašą vedė mokymus mediacijos tema, kurių bendra trukmė ne mažiau kaip 100 akademinių valandų, advokatams ir notarams, turintiems 5 metų darbo patirtį, siūloma netaikyti reikalavimo išlaikyti mediatorių kvalifikacinį egzaminą), mediatorių kvalifikacinio egzamino metu tikrinamas pasirengimas teikti mediacijos paslaugas, gebėjimas teorines žinias ir įgūdžius taikyti praktiškai, taip pat mediatorių profesinės etikos žinios), mediatoriai, įrašyti į Sąrašą, turės nuolat kelti kvalifikaciją ir kas penkerius metus teikti Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnybai kvalifikacijos kėlimą įrodančius dokumentus¹⁵⁷.

Akivaizdu, kad ši naujovė atskleidžia valstybės požiūrį į mediatorių, kaip tiesiogiai proceso efektyvumą įtakojantį asmenį, todėl ir siūloma rinktis griežtesnį mediatoriui keliamų reikalavimų reglamentavimą. Tikėtina, kad įstatymų leidėjo reikalavimas mediatoriui būti ekspertu, sudarys daugiau galimybių, pasitelkiant kvalifikuotą mediatorių, užtikrinti vaiko interesus sprendžiant šeimos ginčus.

Įstatymų projektuose siūloma išlaikyti galiojantį teisinį reguliavimą dėl mediatorių skyrimo šalių susitarimu, taip pat siūloma papildomai reglamentuoti mediatorių skyrimo tvarką, kai mediatorius parenka Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnyba (sudaroma galimybė ginčo šalims, kreipiantis į Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnybą dėl mediatoriaus

pagalbos įstatymo Nr. VIII-1591 2, 6, 7, 9, 11, 14, 15, 23 straipsnių ir šeštojo skirsnio pakeitimo įstatymų projektų aiškinamasis raštas,“ žiūrėta 2017 vasario 24 d., p. 4

<https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/68d77510224411e684adf059272c7587>

¹⁵⁷ „Lietuvos Respublikos civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatymo Nr. X – 1702 pakeitimo įstatymo, Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 65, 80, 87, 93, 135, 142, 147, 177, 189, 225 ir 231 straipsnių pakeitimo ir kodekso papildymo 231¹ ir 231² straipsniais įstatymo ir Lietuvos Respublikos valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymo Nr. VIII-1591 2, 6, 7, 9, 11, 14, 15, 23 straipsnių ir šeštojo skirsnio pakeitimo įstatymų projektų aiškinamasis raštas,“ žiūrėta 2017 vasario 24 d., p. 5

<https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/68d77510224411e684adf059272c7587>

skyrimo, nurodyti konkretų mediatorių iš Sąrašo, kuris jų pageidavimu turėtų būti paskirtas. Vis dėlto, galutinį sprendimą dėl konkretaus mediatoriaus skyrimo, priimtų nurodyta tarnyba dėl galimų interesų konfliktų ir kt.)¹⁵⁸. Šią naujovę būtų galima vertinti kaip saugiklį patiems mediatoriams dėl nepagrįsto darbo krūvio bei anksčiau darbe aptartą šalių galimybę, įvertinus mediatoriaus kvalifikaciją bei turimą patirtį, pasirinkti asmenį padėsiantį spręsti ginčus, o tai ypač aktualu šeimos ginčų atveju.

Pats pagrindinis projekte mediacijos plėtros akcentas yra privalomos mediacijos nustatymas tam tikrų kategorijų civiliniuose ginčiuose, išskiriant šeimos ginčus.

Įstatymų projektų aiškinamajame rašte nurodyta, kad prieš kreipiantis į teismą su ieškiniu, siūloma nustatyti privalomąją tam tikrų kategorijų (ypač ginčiuose dėl vaikų interesų) civilinių ginčų mediaciją. Taip pat yra pabrėžiama vaikų interesų užtikrinimo svarba nagrinėjant šeimos ginčus. Vis dėlto, įstatymų projektuose nėra siūloma nustatyti privalomosios visų šeimos ginčų mediacijos dėl ypač didelio šeimos bylų skaičiaus, tačiau šią naujovę galima būtų vertinti kaip esminį žingsnį teisės aktų kuriamojoje veikloje, siekiant užtikrinti vaiko interesus šeimos mediacijoje.

Vaiko interesų užtikrinimui itin aktualus įstatymų projektuose pateikiamas siūlymas dėl mediatorių drausminės atsakomybės. Įstatymų projektų aiškinamajame rašte nurodyta, kad projektais siūloma įtvirtinti mediatorių drausminės atsakomybės institutą. Jeigu, Mediatorių veiklos vertinimo komisija nustatytų, kad mediatorius pažeidė teisės aktų, reglamentuojančių mediacijos paslaugų teikimą, reikalavimus, turėtų teisę pareikšti įspėjimą ar viešą įspėjimą, priimti sprendimą išbraukti iš mediatorių Sąrašo¹⁵⁹. Drausminės atsakomybės nustatymas gali būti vertinamas dvejopai: pozityviu ir negatyviu aspektais. Viena vertus, tai mediatoriaus įsipareigojimas garantuoti teikiamų paslaugų teisėtumą bei kokybę, kita vertus, tai gali būti suprantama, kaip pasirengimas atsakyti už savo netinkamai atliktas pareigas. Nagrinėjamu atveju atsakomybės institutas išreikštų valstybės požiūrį į vaiko interesų užtikrinimo svarbą.

Apibendrinus, galima teigti, kad teisėkūroje galima įžvelgti vaiko interesų užtikrinimo šeimos mediacijoje tendenciją. Akivaizdi, vieninga nuomonė dėl mediacijos naudos sprendžiant

¹⁵⁸ „Lietuvos Respublikos civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatymo Nr. X – 1702 pakeitimo įstatymo, Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 65, 80, 87, 93, 135, 142, 147, 177, 189, 225 ir 231 straipsnių pakeitimo ir kodekso papildymo 231¹ ir 231² straipsniais įstatymo ir Lietuvos Respublikos valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymo Nr. VIII-1591 2, 6, 7, 9, 11, 14, 15, 23 straipsnių ir šeštojo skirsnio pakeitimo įstatymų projektų aiškinamasis raštas,“ žiūrėta 2017 vasario 24 d., p. 5

<https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/68d77510224411e684adf059272c7587>

¹⁵⁹ „Lietuvos Respublikos civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatymo Nr. X – 1702 pakeitimo įstatymo, Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 65, 80, 87, 93, 135, 142, 147, 177, 189, 225 ir 231 straipsnių pakeitimo ir kodekso papildymo 231¹ ir 231² straipsniais įstatymo ir Lietuvos Respublikos valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymo Nr. VIII-1591 2, 6, 7, 9, 11, 14, 15, 23 straipsnių ir šeštojo skirsnio pakeitimo įstatymų projektų aiškinamasis raštas,“ žiūrėta 2017 vasario 24 d., p. 7

<https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/68d77510224411e684adf059272c7587>

privačius ginčus, sudaro palankias sąlygas kurti tvirtą šeimos mediacijos, kaip profesionalios šeimai, paslaugos pagrindą.

Įstatymų leidėjui priėmus siūlomas naujoves, pvz.: nustatant, kad mediacija yra profesinė veikla, nustatant privalomąją mediaciją šeimos ginčiuose, tikėtina bus sukurtos sąlygos mediacijai, įskaitant šeimos mediaciją, populiarinti ir skleisti, nes mediatorius bus suinteresuotas siūlyti ir suteikti savo paslaugas. Tuo atveju, jeigu būtų įstatymu reglamentuoti reikalavimai keliami mediatoriui, bei nustatyta jo drausminė atsakomybė, būtų užtikrinta mediacijos paslaugų kokybė šeimai, galbūt, netgi sėkmė šeimos mediacijos procese. Mediatoriaus suinteresuotumas įgyti specialių žinių, kelti kvalifikaciją, specializuotis tam tikrų kategorijų ginčiuose, užtikrintų profesionalios mediacijos paslaugos suteikimą šeimai sprendžiant ginčus, susijusius su jų vaikais. Tikėtina, jog po LR Seimo priimtų Įstatymo pakeitimų ir neteisminė mediacija bus taikoma plačiau, taps populiariesnė, o visa tai įtakos geresnį vaiko interesų užtikrinimą ir jų gerovę.

3. VAIKO INTERESŲ UŽTIKRINIMO VERTINIMAS ŠEIMOS MEDIACIJOJE LIETUVOJE

3.1. Tyrimo metodika ir organizavimas

Siekiant išsiaiškinti mediacijos proceso veiksmingumą užtikrinant vaiko interesus Lietuvoje, buvo atliktas kokybinis tyrimas. Kokybinis tyrimas buvo pasirinktas, kadangi tema yra nauja ir nebuvo nagrinėta. Tyrime atlikta ekspertų apklausa naudojant atvirų klausimų metodą, nes tiriamasis šiuo būdu gali reikšti savo nuomonę nevaržomai¹⁶⁰. Tyrimui buvo pasirinkti ekspertai, kadangi tai asmenys, geriausiai išmanantys nagrinėjamą problemą ir galintys pasakyti kompetentingus teiginius apie tiriamąjį objektą, jo požymius. Šiame magistrinio darbo tyrime buvo pasirinkti: teisėjas mediatorius, šeimos mediatorius, šeimos psichologas, sociologas, advokatai, vaiko teisių specialistas. Ekspertų apklausa vyko elektroniniu paštu. Ekspertų atrankos kriterijai buvo jų tiesioginis darbas su vaiko interesų užtikrinimu, darbo patirtis tiek mokslinėje, tiek praktinėje veikloje. Teorinėje šio darbo dalyje paaiškėjo, jog šeimos mediatoriui yra labai svarbios teisinės ir psichologinės žinios, todėl ir buvo pasirinkti ekspertai, kurie šias žinias turi.

Pateikta anketa ekspertams buvo sudaryta iš 7 klausimų (1 lentelė), kuriais buvo siekiama sužinoti ekspertų nuomonę, paremtą jų atliekama praktika, nagrinėjant šeiminius ginčus tarp šeimos narių, kurie turi nepilnamečių vaikų. Taip pat buvo siekiama išsiaiškinti, ar vaikas turi dalyvauti ir dalyvauja sprendžiant šiuos ginčus, kokius reikalavimus turi atitikti šeimos mediatorius, koks ginčų sprendimo būdas yra tinkamesnis užtikrinant vaiko interesus, kokios grėsmės kyla vaikui sprendžiant šeimos ginčus, koks mediacijos stilius labiausiai tinkamas užtikrinant vaiko interesus. Siunčiant anketą elektroniniu paštu ekspertams buvo trumpai aprašyta, kas rengia tyrimą, kokia tema, koku tikslu bei kam gauti atsakymai bus panaudoti. Ekspertų apklausa vyko 2017 m. kovo 7 - 27 dienomis. Iš viso buvo išsiųstos 12 anketų, gautos 8 anketos.

¹⁶⁰ Rimantas Tidikis, „Socialinių mokslų tyrimų metodologija“, Vilnius:Lietuvos teisės universitetas, 2003 m.

	KLAUSIMAI	ATSAKYMAI
1.	Kaip manote, ar šeimos ginčiuose, kai sprendžiami klausimai susiję su vaikų interesais, turėtų dalyvauti vaikai? Jeigu taip, tai kuris ginčo nagrinėjimo būdas Jūsų nuomone yra tinkamiausias vaiko interesų užtikrinimui?	
2.	Kaip manote, su kokiomis grėsmėmis gali susidurti vaikas mediacijos proceso metu? Gal Jūs išvelgiate kokias kitas grėsmes šeimos ginčų sprendime mediacijos būdu?	
3.	Kaip manote, ar praktikuojantys mediatoriai įtraukia vaikus į mediaciją? Jeigu taip, tai kaip jie tai daro? Jei ne, kodėl to nedaro?	
4.	Kokie turėtų būti keliami reikalavimai šeimos mediatoriui?	
5.	Kaip manote, savanoriška ar privaloma mediacija labiau užtikrina vaiko interesus? Kodėl?	
6.	Kaip manote, teisminė ar neteisminė mediacija labiau užtikrintų vaiko interesus? Kodėl?	
7.	Pateikite siūlymą (-us), kas Jūsų nuomone, padėtų plačiau naudoti šeimos mediaciją?	

3.2. Ekspertų apklausos analizė ir apibendrinimas

Ekspertai atsakydami į klausimą, ar šeimos ginčiuose, kai sprendžiami klausimai susiję su vaikų interesais, turėtų dalyvauti vaikai ir kuris ginčo nagrinėjimo būdas Jų nuomone yra tinkamiausias vaiko interesų užtikrinimui, sutinka, jog taikus ginčo sprendimo būdas, t. y. mediacija, tinkamiausias ir atitinkantis vaikų teisėtus interesus šeimos ginčų nagrinėjimo būdas, tik išsiskyrė nuomonės, dėl vaiko dalyvavimo. Trys ekspertai pasisakė apie tiesioginį vaiko dalyvavimą šeimos ginčų sprendime, tačiau vienas ekspertas kalbėjo konkrečiai apie ginčo nagrinėjimą teisme ir vaiko nuomonės išklausymą tiesiogiai arba per atstovą, o kiti du ekspertai kalbėjo apie mediacijos procesą. Jie išskyrė tokias vaiko dalyvavimo mediacijos procese sąlygas: kai tėvų tarpusavio santykiai yra atkurti ir vaikai gali matyti normaliai bendraujančius tėvus, konflikto stiprumas ir tėvų elgesys su vaiku. Didžioji dalis ekspertų mano, jog vaikas gali dalyvauti šeimos ginčų sprendime, bet netiesiogiai, t. y. neįtraukiant vaiko į ginčą, o vaiko nuomonę, jo požiūrį į sprendžiamas problemas išsiaiškinti psichologų, soc. darbuotojų, vaikų teises atstovaujančių institucijų ar mediatoriaus pagalba (jeigu jis turi reikiamas kompetencijas ir yra tėvų sutikimas). Pokalbis su vaiku turi vykti neformalioje, saugioje vaikui aplinkoje, pvz., specializuotame apklausos kambaryje, bet ne teismo posėdžių salėje, nes tai padeda išvengti kylančio nerimo, įtampos. Tik vienas ekspertas nurodė, jog vaikai būtų kuo mažiau įtraukiami į tėvų tarpusavio ginčus tiek teisme, tiek mediacijoje, tiek skirtingose institucijose (pvz.: pas advokatą, vaiko teisių apsaugos specialistą ir kt.), sprendžiant šeimos ginčus. Jeigu institucija ar vaiko atstovas, kurie siekia apginti vaiko interesus, nusprendžia išklausti vaiko nuomonę, tai svarbiausia yra įvertinti, ar yra naudingas vaiko įtraukimas į ginčų nagrinėjimą, ar vaikas pagal savo asmeninius gebėjimus yra pakankamai brandus dalyvauti dialoge apie jo poreikius ir interesus. Ekspertas, kuris įtraukia vaikus į mediacijos procesą, nurodo kad, kai konfliktas yra stiprus ir gali kilti grėsmė vaiko gerovei, teisminis ginčo sprendimo būdas gali būti tinkamesnis, jeigu tokios grėsmės nėra – mediacija. Analizuojant ekspertų atsakymus buvo pastebėta tokia tendencija, kad daugelis ekspertų kalba apie teisminį ginčų nagrinėjimo būdą, t. y. teisminę mediaciją ar ginčo nagrinėjimą teisme. Vienas ekspertas, kuris praktikuoja vaiko įtraukimą į mediaciją, nurodė, jog vykdant mediaciją šeimos ginčiuose, kuomet ginčo objektas yra vaikas, vaiko nuomonė turi būti išklausta, o tai padaryti gali pats mediatorius, jeigu jis turi reikiamas kompetencijas ir yra tėvų sutikimas.

Tam, kad atskleisti tinkamą vaiko interesų užtikrinimą šeimos mediacijoje, ekspertams buvo pateiktas klausimas dėl vaiko patiriamų ar nepatiriamų grėsmių proceso metu. Ekspertai įvardino tokias grėsmes vaikui: tėvų manipuliavimas vaiku, jo interesais, vaiko nuomonės įtakojimas, tam tikras spaudimas vaikui, gali būti naudojamas, kaip „įrankis“ sprendžiant vienos

ar kitos proceso šalių problemas bei derinant pozicijas, priekaištai ir kaltinimai, vaiko stebėjimas besiginčijančių tėvų, mediatoriaus nesugebėjimas suvaldyti tėvų tarpusavio konflikto dalyvaujant vaikui, vaiko nepasiruošimas išsakyti savo nuomonę, sutuoktinių piktnaudžiavimas proceso vilkinimu, vaikai išgyvena neigiamas emocijas, lojalumo konfliktą (bijo būti išduoti, palikti, įskaudinti vieną iš tėvų), sutrikdomas vaikų saugumo jausmas, didžiausia grėsmė – pats skyrybų procesas.

Lietuvos mediatoriai retai kada traukia vaikus į mediaciją, nes dar nėra pakankamai įgudę spręsti ginčus mediacijos keliu be vaikų. Vaiko dalyvavimas mediacijoje yra visada nepaprastai atsakingas veiksmas, kurį organizuojant reikia ne tik žinoti, kaip tai padaryti, ne tik išmanyti vaikų psichologiją, bet ir būti įsitikinusiam, kad vaiko įtraukimas į mediaciją nepakenks vaikui. Šią, vieno eksperto nuomonę patvirtina kitų mediatorių atsakymai, kadangi daugelis ekspertų negalėjo pateikti savo nuomonės dėl kitų praktikuojančių mediatorių praktikos vaiko įtraukime į mediacijos procesą ir nurodė, jog nepraktikuoja vaiko įtraukimo į mediaciją. Mediatoriai neįtraukia vaiko į mediacijos procesą galimai todėl, kad Lietuvoje nėra tokios praktikos arba stengiantis apsaugoti vaiko psichologinę būseną, atsakomybę už sprendimų priėmimą suteikiant tėvams.

Pateikus ekspertams klausimą dėl reikalavimų šeimos mediatoriui, ekspertai išskyrė tokius reikalavimus: turėti puikias ne tik teises, bet svarbiausia, šeimos psichologines, socialinio darbo žinias, advokatas, dirbantis su šeimos ginčais ne trumpiau nei 5 metus arba šeimos psichologas, gali būti ir kitų profesijų atstovai, jeigu jie išklusė ne mažiau kaip 100 ak. val. psichologijos kursą ir 80 val. šeimos teisės kursą, aukštasis universitetinis išsilavinimas ir ne mažiau kaip 118 val. šeimos mediacijoje, ne mažiau kaip 16 val. teisinių žinių mokymų, gebėjimas bendrauti su žmonėmis, girdėti, ką sako, gebėti matyti kontekstą, turėti neprikaištingą reputaciją, gyvenimiška ir profesinė patirtis, komunikabilumas, kantrybė ir tolerancija. Vadovaujantis daugumos ekspertų nuomone, darytina išvada, kad šeimos mediatorius turi turėti puikias teises ir psichologines žinias.

Ekspertai didesnę privalumą teikia savanoriškai mediacijai užtikrinant vaiko interesus, kadangi esant abipusiam, savanoriškam tėvų norui ginčą spręsti taikiai, pasiekiamas efektyviausias rezultatas, tėvai noriau vykdo šeimos mediacijos procedūras, jaučiasi labiau patenkinti pasiektu susitarimu, dažniau, palyginti su teismo sprendimais, jo laikosi, o privalomą mediaciją mato, pvz., tik įvadiniuose į mediaciją etapuose. Dažnai net ir advokatų paraginti rinktis mediaciją tėvai atvyksta be didelės motyvacijos, vedini patarimų „iš šono“, nepasiryžę ir dažnai nenorintys taikiai spręsti klausimų, kurie susiję su jų vaikų interesais. Tik vienas ekspertas nurodo, jog mediacija privaloma ar savanoriška, neturi jokios reikšmės vaiko interesų užtikrinimui, o yra tik mechanizmas ginčo šalims pradėti mediacijos procesą, o kiti du ekspertai pateikia visiškai priešingą nuomonę, jog privaloma mediacija turi privalumų, kadangi savanoriška mediacija yra ne

visiems suprantamas ir priimtinas taikus ginčo sprendimo būdas, privaloma mediacija reikalinga mediacijos žinomumo sklaidai. Kiti ekspertai pateikia kontrargumentus privalomai mediacijai - šalys gali dalyvauti mediacijoje todėl, kad reikia, kad nemokama, bet neturėti tikrųjų ketinimų spręsti ginčo, didelė tikimybė, kad privaloma mediacija gali pavirsti tik dar vienu formalumu, bet ne galimybe klausimą spręsti iš esmės.

Ekspertų nuomonė dėl teisminės ir neteisminės mediacijos yra panaši, jog nėra skirtumo, kokia mediacija būtų taikoma, kadangi abu mediacijos stiliai turi vienodus šansus duoti savo rezultate susitarimus, kuriais bus patenkinti vaiko interesai, tuo pačiu nurodo, jog kiekvienas stilius turi savus privalumus ir trūkumus. Teisminės mediacijos trūkumai: advokatų nenoras bendradarbiauti ir tai, kad mediacijos metu pasiekti susitarimai advokatų priimami labai skeptiškai, šalims sakoma, kad teisme jos gali laimėti daugiau. Kiti ekspertai išskiria teisminės mediacijos privalumus: teismo procesinio dokumento - taikos sutarties, sudarytos mediacijos metu, tvirtinimas, tikslu patikrinti, ar tikrai mediacijos keliu pasiektas susitarimas vaiko interesų nepažeidžia, yra naudinga ir priimtinesnė, kai tėvai nesutaria dėl vaiko išlaikymo ir gyvenamosios vietos klausimų, kuomet teismas prisiima atsakomybę pagal galiojančius teisės aktus nuspręsti, kas yra saugiausia vaiko interesams. Vienas iš ekspertų, šeimos ginčiuose, kurie liečia vaiko interesus, rekomenduoja iš pradžių teisminę mediaciją, o kai teisminė mediacija nepavyksta (yra neveiksminga), neteisminę mediaciją (šeimos mediaciją). Keletas ekspertų nurodo privalumus neteisminei mediacijai: tėvai greičiau ir efektyviau išspręstų kilusį ginčą dar nepradėjus teismo proceso, o tai užtikrintų vaiko emocinį stabilumą (vaiko neįtraukiant į teisminį procesą ir pan.), mažiau nukentėtų šeimos tarpusavio santykiai, neteisminė mediacija yra labiau tinkama, kai ginčas yra pradiniam etape, todėl yra daugiau galimybių susitarti, mažiau pykčio, išleistų lėšų advokatams, šeimos mediacija mažiau kenkia tarpusavio santykiams, padeda asmenims nustatyti tikrąsias ginčo priežastis, leidžia tėvams jaustis, kad vertinami objektyviai ir teisingai, nepažeidžiant jų orumo.

Didžioji dalis ekspertų sutinka, jog šeimos mediacijos plėtrai Lietuvoje turi didelę įtaką jos viešinimas visuomenei, pvz.: pateikiant daugiau teigiamų žinių apie šeimos mediaciją ir jos sėkmingas istorijas, mediacijos pritaikomumą, naudą, apie tėvų tarpusavio konfliktų žalą vaikams, suteikiant motyvaciją ginčus spręsti taikiai, advokatų darbas mediacijos viešime savo klientams, kadangi advokatai yra arčiausiai ginčo šalių, prieinamumas kiekvienam suinteresuotam asmeniui, teisinės visuomenės narių mediacijos principo suvokimas. Kita šeimos mediacijos plėtros galimybė yra tarpinstitucinis bendradarbiavimas - teisėjai, advokatai, vaiko teisių apsaugos skyrių specialistai, pedagogai, policijos atstovai, socialinių paslaugų teikėjai. Dar vienas ekspertas pateikė tokią šeimos mediacijos plėtros galimybę, t. y. privalomosios mediacijos įvedimas tam tikrų kategorijų ginčiuose. Plačiau naudoti šeimos mediaciją padėtų mediatorių finansinio atlygio

paskyrimas, nes darbas neatlygintinai, sąlygoja žemesnę vidinę motyvaciją siekti takaus rezultato, skatinti, kad žmonės negrįžtų į teismą.

Išanalizavus visų tyrimo ekspertų atsakymus į pateiktus klausimus, galima daryti atitinkamas **išvadas**:

Mediacija yra tinkama vaiko interesų užtikrinimui ir vaikas turi joje dalyvauti netiesiogiai, t. y. neįtraukiant vaiko į ginčo nagrinėjimą, vaiko nuomonę, jo požiūrį į sprendžiamas problemas išsiaiškinant psichologų, soc. darbuotojų, vaikų teises atstovaujančių institucijų ar mediatoriaus pagalba.

Buvo atskleistos tokios grėsmės vaikui: tėvų manipuliavimas vaiku, jo interesais, vaiko nuomonės įtakojimas, tam tikras spaudimas vaikui, gali būti naudojamas, kaip „įrankis“ sprendžiant vienos ar kitos proceso šalių problemas bei derinant pozicijas, priekaištai ir kaltinimai, vaiko stebėjimas besiginčijančių tėvų, mediatoriaus nesugebėjimas suvaldyti tėvų tarpusavio konflikto dalyvaujant vaikui, vaiko nepasiruošimas išsakyti savo nuomonę, sutuoktinių piktnaudžiavimas proceso vilkinimu, vaikai išgyvena neigiamas emocijas, lojalumo konfliktą (bijo būti išduoti, palikti, įskaudinti vieną iš tėvų), sutrikdomas vaikų saugumo jausmas, didžiausia grėsmė - pats skyrybų procesas.

Šeimos mediatorius turi turėti puikias teisines ir psichologines žinias.

Ekspertai didesnę privalumą teikia savanoriškai mediacijai užtikrinant vaiko interesus, privalomą mediaciją mato, tik įvadiniuose ir mediaciją etapuose.

Ir neteisminė, ir teisminė mediacija turi vienodus šansus duoti savo rezultate susitarimus, kuriais bus patenkinti vaiko interesai.

Šeimos mediacijos plėtrai Lietuvoje turi didelę įtaką jos viešinimas visuomenei, privalomosios mediacijos įvedimas tam tikrų kategorijų ginčiuose, tarpinstitucinis bendradarbiavimas, mediatorių darbo apmokėjimas.

IŠVADOS

Apibendrinus pateiktos teorinės dalies ir empirinio tyrimo duomenis, yra prieita šių išvadų:

1. Vaikas yra autonomiškas individas, tačiau vaiko (dėl jo kaip visuomeninių santykių subjekto specifiškumo) interesų užtikrinimas priklauso nuo kitų asmenų, pirmiausia jo tėvų.
2. Vaiko interesai apibrėžiami per jo teisių prizmę, iš esmės nebūdingi suaugusiems bei pasižymi kaita. Vaiko interesai yra neatsiejami nuo jo vystymosi fizine, emocine ir protine prasmėmis.
3. Šeimos mediacija yra alternatyvus šeimos ginčų sprendimo būdas, skatinantis šalis (tėvus) bei mediatorių gilintis į vaiko poreikius, mažinantis psichologinę žalą vaikui dėl išgyvenamos šeimos krizės. Tai kompleksinė, specializuota ir profesionali paslauga šeimai, formuojanti šalių (tėvų) požiūrį į vaiko interesų užtikrinimo svarbą, eliminuojanti šalių (tėvų) priešišumą, atkurianti jų tarpusavio emocinį ryšį bei sutelkianti jų pastangas bendram tikslui – įsijausti į vaiko išgyvenimus, nustatyti bei užtikrinti vaiko interesus.
4. Vaikas yra dinamiškas, besiformuojantis individas. Jo priklausomybė nuo brandos, tėvų valdžios įgyvendinimo, tėvų sąmoningumo ir atsakomybės suvokimo jo atžvilgiu savaime riboja galimybę vaikui dalyvauti, t. y. reikšti savo nuomonę, pasirinkti priimtina elgesio modelį, šeimos ginčų sprendime, atitinkamai ginti savo interesus.
5. Formalus teisminis procesas, teisės normų taikymo prioritetas tikslu atkurti teisinę taiką, teismo, mediatoriaus nepasirengimas dirbti su vaiku, nepakankamas įsijautimas į jo poreikius sukelia vaikui neigiamus psichologinius išgyvenimus.
6. Tėvų solidarumas dėl mediacijos proceso iniciavimo, vaiko dalyvavimo mediacijoje užtikrinimas, šalių (tėvų) pozicijų nukreipimas į vaiko poreikius, išgyvenimus, mediatoriaus kompetencija ir kitų specialistų įtraukimas į procesą yra efektyvūs vaiko interesų užtikrinimo būdai.
7. Šeimos ginčų specifika įpareigoja mediatorių būti tvirtų moralinių įsitikinimų, empatiška ir savikritiška asmenybe. Šeimos mediatorius turi būti šeimos mediacijos ekspertas, turėti ne tik teisinį pasirengimą, bet ir komunikacijos kompetenciją, išmanyti šeimos konfliktų, vaiko psichologijos elementus. Mediatoriaus asmeninės savybės, tinkamas pasirengimas, darbo kokybė, specialios žinios, aukšto lygio kompetencija, nuolatinis profesinio, emocinio ir socialinio intelekto ugdymas yra vaiko interesų užtikrinimo pagrindas šeimos mediacijoje.
8. Vaikų interesų užtikrinimo galimybės mediacijoje ir šio proceso sėkmė yra neatsiejama nuo šalių (tėvų) bei mediatoriaus sąmoningumo, pasirengimo bendrauti su vaiku,

mediatoriaus gebėjimo sukurti jo ir vaiko pasitikėjimo ryšį. Nors mediacija pasižymi lankstumu ir dispozityvumu, ne visais atvejais yra tinkama užtikrinti vaiko interesus sprendžiant šeimos ginčus.

9. Tėvų savanoriškumo, solidarumo stoka, mediatoriaus nekompetencija, vaiko priverstinis įtraukimas į bet kokią procesą neatsižvelgus į jo nuomonę, ar vaiko įtraukimas neįvertinus jo emocinės brandos ir pažinimo gebėjimų sukuria vaikui emocines ir socialines problemas.

10. Šeimos mediacija, t. y. aukštos kvalifikacijos šeimos mediatoriaus dalyvavimas, tėvų požiūrio transformacija į vaiko perspektyvą, šeimos mediatorių motyvacinės sistemos sukūrimas, sprendžiant šeimos ginčus, kurioje auga vaikas, yra veiksmingas procesas užtikrinant vaiko interesus.

PASIŪLYMAI

Apibendrinus teorinės dalies ir atliktos ekspertų apklausos rezultatus, autorius siūlo šias rekomendacijas:

1. Įstatymų leidėjui, Teisingumo bei Socialinės apsaugos ir darbo ministerijoms formuoti socialinę politiką nustatant privalomą šeimos mediacijos proceso inicijavimą ginčiuose, susijusiuose su vaikų interesais.

2. Įstatyminiu lygmeniu, t. y. Civilinio proceso kodeksu, Civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo, Advokatūros, Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymais įpareigoti teisinę, socialinę pagalbą ir paslaugas teikiančius subjektus, teismus informuoti šalis apie būtinybę pasinaudoti šeimos mediacijos paslaugomis siekiant užtikrinti vaiko interesus.

3. Nustatyti griežtus reikalavimus asmenims, norintiems tapti šeimos mediatoriais, t. y. pakeisti Lietuvos Respublikos civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatymo Nr. X-1702 pakeitimo įstatymo projektą:

Papildyti Įstatymo projektą 6¹ straipsniu.

„6¹ straipsnis. Specialieji reikalavimai šeimos mediatoriams.

1. Asmenys, pageidaujantys teikti šeimos mediacijos paslaugas, turi atitikti šiuos specialiuosius reikalavimus:

- 1) turėti psichologinį – teisinį išsilavinimą;
- 2) būti išklause ne trumpesnius kaip 40 valandų mokymus šeimos mediacijos tema;
- 3) turėti šeimos mediatoriui privalomų jo veikloje specialiųjų gebėjimų visumą.“

2. Asmenų, pageidaujančių teikti šeimos mediacijos paslaugas, specialiųjų reikalavimų atitikties vertinimui *mutatis mutandis* taikomos šio Įstatymo nuostatos.“

Pakeisti projekto 8 straipsnio 1 ir 2 dalis ir jas išdėstyti taip:

„8 straipsnis. Mediatorių kvalifikacijos kėlimas.

1. Mediatoriai, įrašyti į Lietuvos Respublikos mediatorių sąrašą, turi nuolat kelti kvalifikaciją, o mediatoriai, teikiantys šeimos mediacijos paslaugas, turi ne rečiau kaip kas dvejus metus kelti kvalifikaciją.

2. Mediatorius privalo kas penkerius metus pateikti Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnybai kvalifikacijos kėlimą įrodančius dokumentus, o mediatoriai, teikiantys šeimos mediacijos paslaugas, kvalifikacijos kėlimą įrodančius dokumentus privalo teikti kas dvejus metus.“

4. Įstatyminiu lygmeniu nustatyti šeimos mediatoriaus priesaikos, sustiprinančios psichologinį poveikį mediatoriaus elgesiui, priėmimo tvarką.

5. Skatinti nacionalinių ir užsienio mediatorius vienijančių institucijų bendradarbiavimą dalinantis gerąja praktika šeimos mediacijos populiarinimo, paslaugų teikimo kokybės ir vaiko interesų užtikrinimo srityse.

LITERATŪRA

Monografijos ir straipsnių rinkiniai

1. Birnbaum, Rachel, Ph. D., RSW. "The voice of the child in separation/divorce mediation and other alternative dispute resolution processes: a literature review", represented by the Minister of Justice and Attorney General of Canada, 2009, p. 1-84.
2. Kaminskienė, Natalija ir kt., *Mediacija: vadovėlis*. Vilnius, 2013
3. Mattl, C. and Prokop-Zischka, A. "Mediation in Austria, in: Global trends in mediation." N.Alexander, Cologne: Otto Schmidt Verlag, 2003, p. 6.
4. Sagatys, Gediminas. *Vaiko teisė į šeimos ryšius*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2006.
5. Tidikis Rimantas, *Socialinių mokslų tyrimų metodologija*, Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2003 m.
6. *Vaikų teisės. Nuostatų įgyvendinimas*. Vilnius: 2002.

Straipsniai iš knygų, mokslo darbų rinkinių ir konferencijų medžiagos

7. „Lietuvos Respublikos vaiko teisių kontrolierius. Vaiko teisių apsaugos skyrių veiklos trūkumų, nustatytų vaiko teisių apsaugos kontrolierių įstaigoje atliekamų tyrimų metu, apžvalga.“ 2015-11-18, Nr. 5-68, 30 psl.
8. Europos Tarybos Ministrų komiteto gairės dėl vaiko interesus atitinkančio teisingumo.“ 2010 m.
9. UNICEF (Jungtinių Tautų vaikų fondas). *Jungtinių tautų Vaiko teisių konvencijos įgyvendinimo vadovas*, 2002.

Moksliniai straipsniai

10. Dervinytė–Bongarzoni, Asta, Gutauskienė, Nomeda. "Vaiko psichologinės gerovės užtikrinimo sunkumai konfliktiškų šeimų bylose." *Sveikatos mokslai*, 2014, 24 tomas, Nr. 1, p. : 42-49.
11. Herman, S.P. "Special issues in child custody evaluations." *Journal of the American Academy of child and Adolescent Psychiatry*“, 1972.
12. Jonynienė, Živilė V. "Vaiko teisių įgyvendinimo Lietuvoje aktualijos." *Acta Paedagogica Vilnensia*, 2005, 15, p. 129-142.

13. Juškaitė – Vizbarienė, Jomilė. “Ar mediatoriui kyla civilinė atsakomybė už ydingą vadovavimą mediacijos procesui?.” *Teisės apžvalga*, Nr. 1 (11), 2014, p. 99-138.
14. Kabašinskaitė, Dalė. “Vaikystės sociologija, vaikų teisės ir vaikų politika.” *Filosofija, sociologija*. 2002. Nr. 3, p. 43-49.
15. Kairienė, Brigita. “Vaiko interesų įgyvendinimas santuokos nutraukimo proceso metu.” *Mokslo darbai, Socialinis darbas*, 2010 m, Nr. 9(1), p. 99-106.
16. Kairienė, Brigita. “Vaiko teisinis statusas: įgyvendinimo problemos.” *Socialinių mokslų studijos*, 2012,4(4),p. 1443-1455.
17. Kairienė, Brigita. “Vaiko teisių įgyvendinimo ypatumai šeimoje.” *Socialinis darbas* (2007)Nr. 6(2), p. 43-50.
18. Kaminskienė, Natalija. “Alternatyvus ginčų sprendimas.” *Jurisprudencija*, Mokslo darbai 2006, 9(87); p. 84-91.
19. Kaminskienė, Natalija. “Civilinių ir komercinių ginčų alternatyvus sprendimas.” *Jurisprudencija*, 2005, t. 69(61); p. 74-80.
20. Kaminskienė, Natalija. “Privaloma mediacija: galimybės ir iššūkiai.” *Jurisprudencija* (2013) 20(2), p. 683-705.
21. Kiršienė, Julija. “Trimatė teisininko profesijos krizės problema.” *Jurisprudencija* 2015, 22(2) :191-205.
22. Kliujeva, N.V. “Mediacija v situaciji konflikta miežtu suprugami, imiejuščiami niesovieršonalietnich dietiej.” *Sierija filosofija, psichologija, pedagogika* (2016), T.26, ip.2, p.
23. Kolesnikova, Vasiljevna. “Mediacija kak sposob dosudebnovo uriegolirovanija sporov v siemiejnych pravootnošienijach v Rosiskoj Fereraciji i za rubežom.” *Pravo: sovriemienije tiendenciiji: materijaly III Meždunarod. Nauč. Konf. – Krasnodar: Novacija*, 2016, p. 1-3.
24. Lakis, Juozas. “Konfliktų valdymas viešajame sektoriuje: teisės ir organizacinės problemos.” *Jurisprudencija*, 2002, t. 33(25), p. 15-29.
25. Lakis, Juozas. “Taikinamojo tarpininkavimo Lietuvos viešajame sektoriuje būtinybė.” *Viešoji politika ir administravimas*, 2010, Nr. 34, p. 61-70.
26. Lakis, Juozas. “Taikinamosios veiklos idėjos, patyrimas ir plėtotės perspektyvos.” *Jurisprudencija*, 2001, t.21(13);171-182.
27. Milašius, Tadas. “Mediacija kaip alternatyvus ginčų sprendimo būdas.” *Teisė* 2007, p. 43-58.
28. Petrauskas, Feliksas. “ Alternatyvaus ginčų nagrinėjimo raida, teisinė padėtis ir reglamentavimas.” *Jurisprudencija* 2011, 18(2), p. 631-658.

29. Sagatys, Gediminas. Vaiko teisė į šeimos ryšius: Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos įgyvendinimas Lietuvoje. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2006.

30. Sondaitė, Jolanta, Čechavičienė, Aušra. “Teisėjų, dalyvavusių ir nedalyvavusiųjų mediacijos apmokymo programose, požiūris į mediaciją.“ *Socialinis darbas*, 2008 m., Nr. 7(2), p. 102-108.

31. Sondaitė, Jolanta. “Šeimos mediacija: užsienio šalių patirtis.“ *Socialinis darbas* (2006) Nr. 5(2):24, p. 24-28.

32. Stripeikienė, Janina. “Vaiko, kaip savarankiško teisės subjekto, problema.“ *Jurisprudencija*, 2003, t.42(34);12-17.

33. Zaksaitė, Salomėja ir Garalevičius, Zigmas. “Teisminės ir neteisminės šeimos ginčų mediacijos galimybės.“ *Teisės problemos* (2009) Nr. 4 (66):72, p. 70-108.

Elektroniniai leidiniai

34. „Europos mediatorių elgesio kodeksas.“ Žiūrėta 2017 vasario 7 d.,
<http://www.tm.lt/dok/Europos-mediatoriu-elgesio-kodeksas-LT.pdf>

35. „Įspūdžiai iš Islandijos: įkvepiantis požiūris į vaiko teises ir lygiavertės tėvystės kultūra.“ Šeimos santykių institutas, gruodžio 15, 2014.
<http://www.ssinstitut.lt/apsaugokvaikyste/index.php?mact=News,cntnt01,detail,0&cntnt01articleid=2&cntnt01returnid=26>

36. „Jungtinių tautų vaiko teisių konvencija 1989 lapkričio 20 d.“ TAR.<https://www.e-tar.lt/portal/legalAct.html?documentId=TAR.48A4910C899F>

37. „Komisijos ataskaita Europos Parlamentui, Tarybai ir Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui dėl Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 2008/52/EB dėl tam tikrų mediacijos civilinėse ir komercinėse bylose aspektų taikymo.“ Žiūrėta 2017 vasario 6 d.,
<http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:BqBHIwyhg9kJ:www.ipex.eu/IPEXL-WEB/dossier/files/download/082dbcc556d888fb0156dbc089f5055b.do+&cd=14&hl=lt&ct=clnk&gl=lt>

38. „Lietuvos Aukščiausiojo teismo Senato 2002 m. birželio 21 d. nutarimas Nr. 35.“ LAT. žiūrėta 2016 liepos 11 d.,
http://www2.lat.lt/lat_web_test/4_tpbuletiniai/senos/nutartis.aspx?id=26320

39. „Lietuvos Respublikos civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. Civilinis kodeksas.“ Žiūrėta 2017 vasario 20 d.<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.107687/iWbNZgHGuj>

40. „Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. Civilinio proceso kodeksas.“ Žiūrėta 2017 vasario 20 d., <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.2E7C18F61454/LdHBgHfrhz>

41. „Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2015 m. rugsėjo 17 d., įsakymas dėl taikinamojo tarpininkavimo (mediacijos) sistemos plėtros koncepcijos patvirtinimo Nr. 1R-268.“ TAR, <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalActPrint?documentId=b84a2a305d3b11e589fcd6fa118e11c>

42. „Lietuvos statistikos departamentas.“ Žiūrėta 2016 lapkričio 25 d. <http://osp.stat.gov.lt/web/guest/statistiniu-rodikliu-analize?portletFormName=visualization&hash=8f3e50d8-db3e-4a0f-88f5-c94c88558eb7>

43. „LR Civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatymas.“ Žiūrėta 2017 vasario 21 d. <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.27B041C4CCDE/AtWuZPRSlb>

44. „Recommendation Nr. R (89) 1“, 1998.“ Council of Europe Committee of ministers. Žiūrėta 2017 vasario 23 d. , <https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=1153972&SecMode=1&DocId=450792&Usage=2>

45. „Septynioliktosios Lietuvos Respublikos Vyriausybės programa, patvirtinta Lietuvos Respublikos Seimo 2016 m. gruodžio 13 d. nutarimu Nr. XIII-82 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos.“ <https://eseimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/886c7282c12811e682539852a4b72dd4?positionInSearchResults=0&searchModelUUID=6c155dc7-bff2-4360-b513-63857e93c1db>

46. „Tarpininkavimas valstybėse narėse - Anglija ir Velsas.“ Žiūrėta 2017 vasario 7 d. https://e-justice.europa.eu/content_mediation_in_member_states-64-ew-maximizeMS-lt.do?member=1

47. „Vaiko interesus atitinkantis teisingumas. Specialistų patirtis ir nuomonės.“ Europos Sąjungos Pagrindinių teisių agentūra, p. 1. Žiūrėta 2017 vasario 20 d. http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-2015-child-friendly-justice-professionals-summary_lt.pdf

48. „Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba prie socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, rekomendacija dėl vaiko teisių apsaugos skyrių teismui teikiamų išvadų“ 2012 metų birželio 18d. http://www.vaikoteises.lt/lt/informacija_skyriams/metodines_rekomendacijos/

49. Hans – Dieter Will Dr. ir kt. „Mediacijos vadovas socialiniams pedagogams.“ 2015, p. 42. Žiūrėta 2017 vasario 7 d. <http://www.ppi.lt/dokumentai/Mediacija%20LT%20-%202003-2.pdf>

50. Lietuvos Respublikos civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatymo Nr. X – 1702 pakeitimo įstatymo, Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 65, 80, 87, 93, 135, 142, 147, 177, 189, 225 ir 231 straipsnių pakeitimo ir kodekso papildymo 2311 ir 2312 straipsniais įstatymo ir Lietuvos Respublikos valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymo Nr. VIII-1591 2, 6, 7, 9, 11, 14, 15, 23 straipsnių ir šeštojo skirsnio pakeitimo įstatymų projektų aiškinamasis raštas.“ Žiūrėta 2017 vasario 24 d., <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/68d77510224411e684adf059272c7587>

51. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas.“ Žiūrėta 2017 vasario 20 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.26397>

52. Paužaitė, Guoda. “Teisme – diskusija apie vaiko nuomonės išklausymą šeimos bylose.“ Lietuvos teismai, teismų sistemos naujienos. 2015 gruodžio 11 d. <http://www.teismai.lt/lt/naujienos/teismu-sistemos-naujienos/teisme-diskusija-apie-vaiko-nuomones-isklausyma-seimos-bylose/3038>

53. Safuanov, F.S. ir kt. “Zarubeznaja praktika učastija specialistov- psichologov i psichiatrov v sudiebnich sporach o dietiach.“ Žiūrėta 2016 lapkričio 18., <http://www.center-bereg.ru/d938.html>

54. Vaiko poreikių vertinimas. Bendra Lietuvos Respublikos, Europos ekonominės erdvės ir Norvegijos finansinių mechanizmų parama pagal subsidijų schemą „Nevyriausybinių organizacijų sektoriaus stiprinimas Lietuvoje“, Žiūrėta 2017 balandžio 8 d., <https://mail.google.com/mail/u/0/#inbox/15b349c91bf02301?projector=1>

55. Winestone, Jennifer. “Best interests and little voices: child participation in the family mediation dialogue.“ Žiūrėta 2015 gruodžio 3 d., <http://www.mediate.com/articles/WinestoneJ3.cfm>

56. Ташевский, Сергей. “Большой диалог о семейной медиации.“ Žiūrėta 2016 lapkričio 18., <http://vogazeta.ru/ivo/info/14517.html>

ANOTACIJA

Magistro baigiamajame darbe visapusiškai išnagrinėta vaiko interesų ir šeimos mediacijos sampratos, aptartas vaiko teisių turinys, vaiko ir mediatoriaus vaidmens šeimos mediacijoje specifika, identifikuota vaiko interesų užtikrinimo problematika bei pateikti pasiūlymai dėl šeimos ginčų sprendimo būdų užtikrinant vaiko interesus.

Magistro darbą sudaro įvadas, trys skyriai su poskyriais, išvados ir pasiūlymai. Pirmajame skyriuje trumpai apžvelgiami vaiko interesai, jų turinys ir turinio nustatymo problemos. Antrajame skyriuje aptariamas šeimos mediacijos būdingiausi bruožai ir taikymas užsienio valstybėse, taikymo ypatumai įgyvendinant vaiko interesus, vaiko dalyvavimas mediacijoje, mediatorių kompetencija ir teisminės ir neteisminės mediacijos taikymo galimybės Lietuvoje. Trečiajame skyriuje siekiama išsiaiškinti Lietuvos ekspertų nuomonę dėl vaiko dalyvavimo šeimos mediacijoje, to dalyvavimo tikslingumo, siekiama išsiaiškinti pagrindines grėsmes vaikui užtikrinant jo interesus, reikalavimus mediatoriui, kuris dirba su šeimomis, koks mediacijos stilius yra tinkamiausias užtikrinant vaiko interesus ir ar šeimos mediacija yra veiksmingas procesas užtikrinant vaiko interesus.

Darbo išvados ir pasiūlymai suformuoti remiantis pirmame - trečiame skyriuose atlikta analize.

Pagrindinės sąvokos: vaiko interesai, geriausi vaiko interesai, mediacija, šeimos mediacija, komediacija, mediatorius.

ANNOTATION

Master's thesis comprehensively explores the concepts of the interests of the child and family mediation, discusses the content of children rights, specifics of the role of the child and family mediator in the mediation, identifies the problems of security of the child's interests and provides the suggestions for family dispute resolution while ensuring the child's interests.

The Master's thesis consists of an introduction, three chapters with subdivisions, conclusions and recommendations. The first section provides a brief overview of the child's interests, their content and content determination issues. The second chapter discusses the most characteristic features of family mediation and its application in foreign countries, peculiarities of its application while implementing the interests of the child, the child's participation in mediation, competence of mediators and judicial and non-judicial application of mediation in Lithuania. The third chapter aims to clarify the opinion of the Lithuanian experts on the child's participation in family mediation, the expediency of the participation, and aims to identify the key threats to the child's best interests, requirements for the mediator, what style of mediation is the best to ensure the interests of the child and whether family mediation is an effective process of ensuring the child's best interests.

Provided conclusions and recommendations are based on the analysis carried out in the first - third chapters.

Key words: child's interests, the best interests of the child, mediation, family mediation, co-mediation, mediator.

SANTRAUKA

Vaiko interesų užtikrinimas šeimos mediacijoje

Vaiko teisių pripažinimą, kaip vieną iš svarbiausių vertybių, liudija valstybių susitarimai tiek tarptautinėje, tiek regioninėje politikoje. Lietuvos įstatymų leidėjas vaiko interesus, kaip visuotinai pripažįstamą ir nepaneigiamą vertybę, patvirtino 1992 metais Lietuvai pasirašius ir 1995 metais ratifikavus Jungtinių tautų 1989 metų vaiko teisių konvenciją. Vis dėlto, siekiamybė, kad imantis bet kokių vaiką liečiančių veiksmų, nesvarbu, ar tai darytų valstybinės ar privačios įstaigos, užsiimančios socialiniu aprūpinimu, teismai, administracijos ar įstatymų leidimo organai, svarbiausia - vaiko interesai, de facto neatspindi vaiko interesų įgyvendinimo tiek formalioje, tiek neformalioje praktikoje bei sukelia neigiamas pasekmes vaikui. Mokslinėje literatūroje galima rasti nuomonę, kad valstybių įsipareigojimas užtikrinti vaiko interesus yra tik deklaratyvus pobūdžio, o konfliktiškų, komplikuočių šeimos bylų metu nepakankamai atsižvelgiama į vaiko interesus ir tai sukelia daug vaiko psichologinių problemų. Tirti ir analizuoti vaiko interesų užtikrinimo problematiką aktualu ne tik dėl praktinio pritaikomumo aspektų, psichologinių vaikui žalą darančių faktorių, bet ir dėl tiriamos situacijos, turinčios tiesioginį poveikį vaikui, t. y. šeimos ginčų, santuokos nutraukimo dažnumo ir kt. priežasčių.

Šio darbo tikslas yra išanalizavus įvairių užsienio valstybių patirtį vaiko interesų užtikrinimo šeimos mediacijoje klausimu, išsiaiškinti, kokios šio proceso pritaikymo galimybės Lietuvoje ir išskirti sąlygas, kurioms esant vaiko interesų užtikrinimas vyktų tinkama linkme ir nesukeltų neigiamų pasekmių tiek ginčo šalims, šeimos nariams, tiek pačiam vaikui. Minėtam tikslui pasiekti analizuojama pažangių užsienio valstybių patirtis vaiko interesų užtikrinimo šeimos mediacijoje tema bei atlikta ekspertų apklausa. Apibendrinus teorines įžvalgas bei empirinės dalies rezultatus, pateikiamos išvados ir pasiūlymai, dėl tinkamo vaiko interesų užtikrinimo šeimos mediacijoje ir vaiko dalyvavimo ginče tikslingumo. Vadovaujantis šiuo magistro baigiamuoju darbu galima toliau plėtoti vaiko interesų užtikrinimo šeimos mediacijoje galimybes Lietuvoje.

SUMMARY

Ensurance of child interests in family mediation

Rights of the child are recognized as one of the most important values testified by the agreements among states within the framework of international and regional policy. Lithuanian legislator has endorsed children interests as universally recognized and undeniable value by signing the United Nations Convention on the Rights of the Child of 1989 in 1992 and ratifying it in 1995. However, the aspiration that by taking any actions concerning children, whether undertaken by public or private institutions engaged in social welfare, courts, administrative authorities or legislative bodies, the most important - the child's interests, de facto does not reflect the implementation of the best interests of the child both in formal and informal practice and leads to negative consequences for the child. In the scientific literature the opinion can be found that the state's commitment to ensure the interests of the child is merely declaratory in nature, and in conflicting, complicated family cases the interests of the child are addressed insufficiently, and this causes a lot of children's psychological problems. Research and analysis of the protection of the child's best interests is important not only because of its practical applicability aspects or psychological child-damaging factors but also because of the test situation that has a direct impact on a child, i.e. family disputes, divorce frequency, etc. reasons.

The aim of the work is having analyzed a variety of foreign countries' experience in the sphere of the protection of the child's interests in family mediation, to find out what are the process customization possibilities in Lithuania and identify the conditions under which the child's interests are carried out in the right direction, without adverse consequences for both parties to the dispute, family members and the child himself (herself). To achieve the aforementioned objective, both analysis of the experience of advanced foreign countries to ensure the child's interests in the sphere of family mediation and expert survey have been conducted. Summarizing the theoretical insights and empirical research results, conclusions and recommendations on expediency to ensure the proper interests of the child in family mediation and participation in the dispute are presented. According to this master's thesis, the possibilities of security of the child's best interests in family mediation can continue to be developed in Lithuania.

PRIEDAI

Priedas Nr. 1

KLAUSIMYNAS EKSPERTAMS

ANKETA (1)

Laba diena,

Jums rašo Mykolo Romerio universiteto magistrantūros studijų studentė, Erika Šutjevienė. Šiuo metu rašau magistrinį darbą „Vaiko interesų užtikrinimas šeimos mediacijoje“ tema. Kadangi Jūs esate mediacijos srities specialistas (-ė), turintis (-i) mokslinių ir (ar) praktinių žinių apie šeimos mediaciją, šiam darbui yra labai svarbi Jūsų nepriklausoma nuomonė.

Maloniai prašau Jūsų, skirti laiko ir atsakyti į žemiau pateiktus 7 atvirus klausimus apie vaiko interesų užtikrinimą šeimos mediacijoje.

1. Kaip manote, ar šeimos ginčiuose, kai sprendžiami klausimai susiję su vaikų interesais, turėtų dalyvauti vaikai? Jeigu taip, tai kuris ginčo nagrinėjimo būdas Jūsų nuomone yra tinkamiausias vaiko interesų užtikrinimui?
2. Kaip manote, su kokiomis grėsmėmis gali susidurti vaikas mediacijos proceso metu? Gal Jūs įžvelgiate kokias kitas grėsmes šeimos ginčų sprendime mediacijos būdu?
3. Kaip manote, ar praktikuojantys mediatoriai įtraukia vaikus į mediaciją? Jeigu taip, tai kaip jie tai daro? Jei ne, kodėl to nedaro?
4. Kokie turėtų būti keliama reikalavimai šeimos mediatoriui?
5. Kaip manote, savanoriška ar privaloma mediacija labiau užtikrina vaiko interesus? Kodėl?
6. Kaip manote, teisminė ar neteisminė mediacija labiau užtikrintų vaiko interesus? Kodėl?
7. Pateikite siūlymą (-us), kas Jūsų nuomone, padėtų plačiau naudoti šeimos mediaciją?

Dėkoju už skirtą laiką ir nekantriai laikiu Jūsų atsakymų.

Pagarbiai

Erika Šutjevienė

Priedas Nr. 2

Ekspertų apklausos anketa

	KLAUSIMAI	ATSAKYMAI
1.	Kaip manote, ar šeimos ginčiuose, kai sprendžiami klausimai susiję su vaikų interesais, turėtų dalyvauti vaikai? Jeigu taip, tai kuris ginčo nagrinėjimo būdas Jūsų nuomone yra tinkamiausias vaiko interesų užtikrinimui?	
2.	Kaip manote, su kokiomis grėsmėmis gali susidurti vaikas mediacijos proceso metu? Gal Jūs išvelgiate kokias kitas grėsmes šeimos ginčų sprendime mediacijos būdu?	
3.	Kaip manote, ar praktikuojantys mediatoriai įtraukia vaikus į mediaciją? Jeigu taip, tai kaip jie tai daro? Jei ne, kodėl to nedaro?	
4.	Kokie turėtų būti keliami reikalavimai šeimos mediatoriui?	
5.	Kaip manote, savanoriška ar privaloma mediacija labiau užtikrina vaiko interesus? Kodėl?	
6.	Kaip manote, teisminė ar neteisminė mediacija labiau užtikrintų vaiko interesus? Kodėl?	
7.	Pateikite siūlymą (-us), kas Jūsų nuomone, padėtų plačiau naudoti šeimos mediaciją?	

Priedas Nr. 3

Eksperto Nr. 1 atsakymai į anketos klausimus

	KLAUSIMAI	ATSAKYMAI
1.	Kaip manote, ar šeimos ginčiuose, kai sprendžiami klausimai susiję su vaikų interesais, turėtų dalyvauti vaikai? Jeigu taip, tai kuris ginčo nagrinėjimo būdas Jūsų nuomone yra tinkamiausias vaiko interesų užtikrinimui?	Teisės aktai numato privalomą vaiko nuomonės išsiaiškinimą. Koks būdas tinkamiausias? Priklauso, nuo konflikto stiprumo ir tėvų elgesio su vaiku. Tuo atveju, jeigu konfliktas stiprus ir gali kilti grėsmė vaiko gerovei, teisminis ginčo sprendimo būdas gali būti tinkamesnis, jeigu tokios grėsmės nėra – mediacija. Vykstant mediacijai šeimos ginčiuose, kuomet ginčo objektas yra vaikas, manau vaiko nuomonė turi būti išklausyta. Tai gali padaryti pats mediatorius, jeigu jis turi reikiamas kompetencijas ir yra tėvų sutikimas.
2.	Kaip manote, su kokiomis grėsmėmis gali susidurti vaikas mediacijos proceso metu? Gal Jūs išvelgiate kokias kitas grėsmes šeimos ginčų sprendime mediacijos būdu?	Tėvų manipuliavimas vaiku, vaiko nuomonės įtakojimas, jeigu vaiko nuomonė jiems nepatogi, tam tikras spaudimas vaikui, priekaištai ir kaltinimai. Mediatorius turi įvertinti galimas grėsmes ir šiuo atveju imtis priemonių, kad nebūtų pakenkta vaikui. Jeigu vaiko nuomonės nėra įmanoma išklausti pačiam,

		pasitelkti kompetentingo psichologo pagalbą.
3.	Kaip manote, ar praktikuojantys mediatoriai įtraukia vaikus į mediaciją? Jeigu taip, tai kaip jie tai daro? Jei ne, kodėl to nedaro?	Negaliu atsakyti dėl kitų mediatorių praktikos. Aš esu du kartus įtraukusi, abu kartai buvo veiksmingi, nes tėvai išgirdo ir atsižvelgė į vaiko nuomonę. Manau sudarant taikos sutartį turi būti punktas dėl vaiko nuomonės ir interesų užtikrinimo.
4.	Kokie turėtų būti keliami reikalavimai šeimos mediatoriui?	Turėti puikias ne tik teises, bet svarbiausiai šeimos psichologines, socialinio darbo žinias. Šeimos mediacijoje svarbu suprasti porą siejančius jausmus, santykius, konflikto stiprumą, tai padės vesti mediacijos procesą.
5.	Kaip manote, savanoriška ar privaloma mediacija labiau užtikrina vaiko interesus? Kodėl?	Manau, kad įvadinis susitikimas gali būti privalomas, tačiau sekantys etapai savanoriški, nes esant priverstiniam šalys nėra motyvuotos dalyvauti, jos gali būti suinteresuotos laukti kada pasibaigs mediacija ir pereiti į teisminį ginčo nagrinėjimą. Manau, kad klausimai susiję su vaiko gerove turi būti sprendžiami operatyviai, neatidėliojant.
6.	Kaip manote, teisminė ar neteisminė mediacija labiau užtikrintų vaiko interesus? Kodėl?	Manau, kad abi mediacijos turi savus privalumus ir

		trūkumus. Teisminėje mediacijoje susiduriu su advokatų nenoru bendradarbiauti, kartais mediacijos metu pasiekti susitarimai advokatų priimami labai skeptiškai, šalims sakoma, kad teisme gali laimėti daugiau. Neteisminės mediacijos atveju, dažnai poros dalyvauja, kai dar ginčas yra pradiniam etape, todėl yra daugiau galimybių susitarti, mažiau pykčio, išleistų lėšų advokatams.
7.	Pateikite siūlymą (-us), kas Jūsų nuomone, padėtų plačiau naudoti šeimos mediaciją?	Be abejo, pirmas etapas – smarkus viešinimas, kitų valstybių patirtis rodo, kad nesant viešinimui, arba esant labai minimaliai informacijai apie mediacijos svarbą, ginčo šalys skeptiškai žiūri į mediacijos privalumus. Manau, kad apie tai reiktų kalbėti labai paprasta, „žmonėms suprantama“ kalba.

Priedas Nr. 4

Eksperto Nr. 2 atsakymai į anketos klausimus

	KLAUSIMAI	ATSAKYMAI
1.	Kaip manote, ar šeimos ginčiuose, kai sprendžiami klausimai susiję su vaikų interesais, turėtų dalyvauti vaikai? Jeigu taip, tai kuris ginčo nagrinėjimo būdas Jūsų nuomone yra tinkamiausias vaiko interesų užtikrinimui?	Manau, kad taip, jeigu vaikas pagal savo asmeninius gebėjimus yra pakankamai brandus dalyvauti dialoge apie jo poreikius interesus. Tai nereiškia, kad reikia traukti vaiką į patį ginčą, jo procesą, teismus ar net mediacijas. Dalyvavimas turėtų būti netiesioginis, siekiant daugiau sužinoti vaiko nuomonę, pageidavimus, bet ne įtraukti jį tiesiogiai į ginčo nagrinėjimą, pvz., psichologo, soc. darbuotojo ar mediatoriaus pokalbis su vaiku neformalioje aplinkoje apie atitinkamą situaciją, vaiko požiūrį, jo lūkesčius.
2.	Kaip manote, su kokiomis grėsmėmis gali susidurti vaikas mediacijos proceso metu? Gal Jūs išvelgiate kokias kitas grėsmes šeimos ginčų sprendime mediacijos būdu?	Nemanau, kad vaikui reikia matyti tą įtampą, tuos nesutarimus, kurie yra išliejami mediacijos metu tėvų.
3.	Kaip manote, ar praktikuojantys mediatoriai įtraukia vaikus į mediaciją? Jeigu taip, tai kaip jie tai daro? Jei ne, kodėl to nedaro?	Pasaulyje be abejo kad taip, ne visi ir ne visada, priklausomai nuo to, kiek naudos duos ginčo išsprendimui vaiko įtraukimas į mediaciją vienokia ar kitokia forma.

		Apie Lietuvos praktiką man sudėtinga sakyti, nes manau, kad Lietuvos mediatoriai retai kada traukia vaikus į mediaciją (bet kuria forma), nes dar nėra pakankamai įgudę spręsti ginčus mediacijos keliu be vaikų. O vaiko dalyvavimas mediacijoje yra visada nepaprastai atsakingas veiksmas, kurį organizuojant reikia ne tik žinoti, kaip tai padaryti, ne tik išmanyti vaikų psichologiją, bet ir būti įsitikinusi, kad vaiko įtraukimas į mediaciją nepakenks vaikui.
4.	Kokie turėtų būti keliami reikalavimai šeimos mediatoriui?	Be bendrųjų, keliamų visiems mediatoriams – šeimos ir vaikų psichologijos žinių turėjimas.
5.	Kaip manote, savanoriška ar privaloma mediacija labiau užtikrina vaiko interesus? Kodėl?	Nemanau, kad tai tiesiogiai susijęs dalykas. Vaiko interesai bus užtikrinti tada, kai nepriklausomai nuo ginčo sprendimo formos (derybų, mediacijos, teismo proceso), prioritetas bus suteiktas vaiko interesams ir tėvai vėliau savo susitarimų laikysis. O ar privaloma, ar neprivaloma mediacija – tai tik mechanizmas patekimo į mediaciją. Manau, kad tai, kad tėvai ryžtasi mediacijai jau

		padidina šansus, kad vaiko interesai bus užtikrinti labiau, negu jeigu ginčai bus sprendžiami bloguoju.
6.	Kaip manote, teisminė ar neteisminė mediacija labiau užtikrintų vaiko interesus? Kodėl?	Kadangi vis tik tai mediatorius yra atsakingas už tai, kad susitarimas tarp šalių, pasiektas mediacijos keliu neprieštarautų imperatyvioms teisės normoms, jame nebūtų jėgos disbalanso, nebūtų pažeisti trečiųjų asmenų (įskaitant vaikus) interesai, manyčiau, kad ir neteisminė, ir teisminė mediacija turi vienodus šansus duoti savo rezultate susitarimus, kuriais bus patenkinti vaiko interesai. Tačiau teisminėje mediacijoje egzistuoja papildomas mechanizmas patikrinti, ar tikrai mediacijos keliu pasiektas susitarimas vaiko interesų nepažeidžia – tai teismo procesinio dokumento pvz., taikos sutarties, sudarytos mediacijos metu.
7.	Pateikite siūlymą (-us), kas Jūsų nuomone, padėtų plačiau naudoti šeimos mediaciją?	Banalu, bet pirmiausia teigiamų žinių apie šeimos mediaciją ir jos sėkmingas istorijas sklaida, antra – privaloma mediacija (kas jau yra bandoma įvesti).

Priedas Nr. 5

Eksperto Nr. 3 atsakymai į anketos klausimus

	KLAUSIMAI	ATSAKYMAI
1.	Kaip manote, ar šeimos ginčiuose, kai sprendžiami klausimai susiję su vaikų interesais, turėtų dalyvauti vaikai? Jeigu taip, tai kuris ginčo nagrinėjimo būdas Jūsų nuomone yra tinkamiausias vaiko interesų užtikrinimui?	Mediacija šeimos ginčiuose tinkamai veikia vaikų interesus. Todėl kylant klausimų, susijusių su nepilnamečių vaikų interesais, galėtų dalyvauti ir jie. Bet tik tuo atveju, kai tėvų tarpusavio santykiai yra atkurti ir vaikai galėtų matyti normaliai bendraujančius tėvus. Gali vaikai dalyvauti ir individualiuose susitikimuose, atskirai nuo tėvų.
2.	Kaip manote, su kokiomis grėsmėmis gali susidurti vaikas mediacijos proceso metu? Gal Jūs išvelgiate kokias kitas grėsmes šeimos ginčų sprendime mediacijos būdu?	Vaikai su grėsmėmis jokiomis nesusiduria. Vaikams didžiausia grėsmė yra skyrybų procesas, kuriame jie tiesiogiai arba netiesiogiai dalyvauja dėl netinkamo tėvų elgesio. Todėl mediacija yra pagalba vaikams, nes tėvai sugeba ir išmoksta normaliai spręsti problemas, nemanipuliuojant vaiku ir jo interesais.
3.	Kaip manote, ar praktikuojantys mediatoriai įtraukia vaikus į mediaciją? Jeigu taip, tai kaip jie tai daro? Jei ne, kodėl to nedaro?	Negaliu atsakyti, nes nežinau kaip kiti mediatoriai vykdo mediacijos procesą.
4.	Kokie turėtų būti keliami reikalavimai šeimos mediatoriui?	Mano nuomone tai turėtų būti advokatas, dirbantis su šeimos ginčais ne trumpiau nei 5

		metus arba šeimos psichologas. Taip pat gali būti ir kitų profesijų atstovai, jeigu jie išklause ne mažiau kaip 100 ak. val. psichologijos kursą ir 80 val. šeimos teisės kursą. Tokiu atveju būtų esminės žinios įgytos.
5.	Kaip manote, savanoriška ar privaloma mediacija labiau užtikrina vaiko interesus? Kodėl?	Jeigu mediacija yra savanoriškai (tikrai savanoriška) tai labiau atitiktų vaiko interesus, nes jau tėvų požiūris rodo, kad jie linkę konfliktus spręsti kitais būdais. Tuo atveju, jeigu privaloma – sunku pasakyti. Nes šalys ten gali eiti tik todėl kad reikia, todėl kad nemokama, bet neturėti tikrųjų ketinimų spręsti ginčo.
6.	Kaip manote, teisminė ar neteisminė mediacija labiau užtikrintų vaiko interesus? Kodėl?	Čia matyt toks pats kaip ir 5 klausimas, nes neteisminė yra savanoriška, o teisminė artimiausiu metu taps privaloma.
7.	Pateikite siūlymą (-us), kas Jūsų nuomone, padėtų plačiau naudoti šeimos mediaciją?	Žmonių švietimas apie mediaciją, teisinės visuomenės narų mediacijos principo suvokimas.

Priedas Nr. 6

Eksperto Nr. 4 atsakymai į anketos klausimus

	KLAUSIMAI	ATSAKYMAI
1.	Kaip manote, ar šeimos ginčiuose, kai sprendžiami klausimai susiję su vaikų interesais, turėtų dalyvauti vaikai? Jeigu taip, tai kuris ginčo nagrinėjimo būdas Jūsų nuomone yra tinkamiausias vaiko interesų užtikrinimui?	Tai priklauso nuo kiekvieno individualaus atvejo. Siektina, kad vaikai būtų kuo mažiau įtraukiami į tėvų tarpusavio ginčus tiek teisme, tiek mediacijoje, tiek skirtingose institucijose (pvz.: pas advokatą, vaiko teisių apsaugos specialistą ir kt.), sprendžiant šeimos ginčus. Ar įtraukti ir kaip įtraukti vaiką, nagrinėjant ginčą, sprendžia kiekvienos institucijos specialistas atskirai. Svarbiausia, kad būtų įvertinama, kiek yra naudingas vaiko įtraukimas į ginčų nagrinėjimą ir kaip apsaugoti vaiko interesus.
2.	Kaip manote, su kokiomis grėsmėmis gali susidurti vaikas mediacijos proceso metu? Gal Jūs išvelgiate kokias kitas grėsmes šeimos ginčų sprendime mediacijos būdu?	Didžiausia grėsmė vaikui mediacijos procesu metu - stebėti tėvų ginčus, t. y. mediatoriaus nesugebėjimas suvaldyti tėvų tarpusavio konflikto, dalyvaujant / stebint vaikui. Kita grėsmė – paties vaiko nepasiruošimas išsakyti savo nuomonę/ požiūrį apie dabartinę situaciją ir kaip tai jį

		paveikė/ veikia skyrybos/atsiskyrimas.
3.	Kaip manote, ar praktikuojantys mediatoriai įtraukia vaikus į mediaciją? Jeigu taip, tai kaip jie tai daro? Jei ne, kodėl to nedaro?	Ar teisminiai mediatoriai įtraukia vaikus į mediaciją – negaliu atsakyti. Šeimos mediacijoje mediatoriai kartais kviečia vaikus dalyvauti mediacijoje, kai įvertina, kad vaikų dalyvavimas gali padėti tėvams pamatyti vaiko poreikius ir išgirsti, kad vaikui svarbūs abu tėvai ir jis nori bendrauti su abiem tėvais. Ar įtraukti vaiką ir kaip jis gali dalyvauti mediacijos procese, sprendžia mediatorius, pasitardamas su tėvais. Dažniausiai vaikai kviečiami į trečią/ketvirtą šeimos mediacijos susitikimą (įvertinus tėvų konfliktiškumo lygmenį, numatant kaip vaiko dalyvavimas gali pagelbėti tėvams ieškant sprendimo, kai yra žinoma, kad šeimoje nėra buvę smurtinių atvejų).
4.	Kokie turėtų būti keliami reikalavimai šeimos mediatoriui?	Pagrindiniai reikalavimai yra šie: aukštasis universitetinis išsilavinimas ne mažiau kaip 118 val. šeimos mediacijos mokymų ne mažiau kaip 16 val. teisinių žinių mokymų.

5.	Kaip manote, savanoriška ar privaloma mediacija labiau užtikrina vaiko interesus? Kodėl?	Vienareikšmiško atsakymo nėra. Kiekvienas mediacijos atvejis yra individualus. Vienais atvejais, savanoriška mediacija yra priimtinesnė, nes abi pusės yra motyvuotos apsaugoti vaiko interesus. Kitais atvejais, tik institucijų įsikišimas (privaloma mediacija) padeda užtikrinti vaiko prigimtinę teisę išsaugoti ryšį su abiem tėvais. Mokslinėje literatūroje ir užsienio praktikoje vyrauja nuomonė, kad dėl šeimos mediacijos savanoriškumo principo (tai nėra priverstinė priemonė) tėvai noriau vykdo šeimos mediacijos procedūras, jaučiasi labiau patenkinti pasiektu susitarimu, dažniau, palyginti su teismo sprendimais, jo laikosi.
6.	Kaip manote, teisminė ar neteisminė mediacija labiau užtikrintų vaiko interesus? Kodėl?	Vienareikšmiško atsakymo nėra. Teisminė mediacija yra naudinga ir priimtinesnė, kai tėvai nesutaria dėl vaiko išlaikymo ir gyvenamosios vietos klausimų, kuomet teismas prisiima atsakomybę pagal galiojančius teisės aktus nuspręsti, kas yra saugiausia vaiko interesams. Tačiau dažnai išgyvenamas skyrybų / atsiskyrimo stresas trukdo

		tėvams racionaliai spręsti ginčus ir konfliktus, sukelia neigiamas pasekmes jų vaikams. Šiuo atveju gali padėti neteisminė mediacija (šeimos mediacija), kuri galėtų padėti konfliktuojančioms šalims, mažinant emocinę įtampą, derėtis tarpusavyje ir atrasti abiem pusėms priimtinus ginčo sprendimus. Šeimos mediacija mažiau kenkia tarpusavio santykiams, padeda asmenims nustatyti tikrąsias ginčo priežastis, leidžia tėvams jaustis, kad vertinami objektyviai ir teisingai, nepažeidžiant jų orumo. Jei tėvai pajėgūs susitarti tarpusavyje ir jų susitarimas atitinka vaiko poreikius ir nepažeidžia jo teisių į ryšį su abiem tėvais (skyrybų / atsiskyrimo atveju), tuomet teismas patvirtina šį susitarimą ir papildomos pagalbos šeimai nerekomenduoja. Kai tėvai nepajėgūs susitarti, tuomet pagalbos metodai turi būti taikomi atsižvelgiant į tėvų pajėgumą rūpintis vaiko poreikiais ir tarpusavio konfliktų stiprumą bei skyrybų konfliktiškumo lygmenį. Šie
--	--	---

		veiksniai lemia galimybes taikyti tinkamas prevencijos ir intervencijos priemones. Iš pradžių rekomenduojama teisminė mediacija. Kai teisminė mediacija nepavyksta (yra neveiksminga), rekomenduojama neteisminė mediacija (šeimos mediacija).
7.	Pateikite siūlymą (-us), kas Jūsų nuomone, padėtų plačiau naudoti šeimos mediaciją?	Populiarinti šeimos mediaciją galėtų padėti: · Visuomenės švietimas apie tėvų tarpusavio konfliktų žalą vaikams · Tarpinstitucinis bendradarbiavimas – „kalbėjimas viena kalba“ (teisėjai, advokatai, vaiko teisių apsaugos skyrių specialistai, pedagogai, policijos atstovai, socialinių paslaugų teikėjai).

Priedas Nr. 7

Eksperto Nr. 5 atsakymai į klausimus

	KLAUSIMAI	ATSAKYMAI
1.	Kaip manote, ar šeimos ginčiuose, kai sprendžiami klausimai susiję su vaikų interesais, turėtų dalyvauti vaikai? Jeigu taip, tai kuris ginčo nagrinėjimo būdas Jūsų nuomone yra tinkamiausias vaiko interesų užtikrinimui?	Taip – išklausoma nuomonė. Priklauso nuo aplinkybių ir situacijos, kiekvienas gali būti geriausias tuo atveju.
2.	Kaip manote, su kokiomis grėsmėmis gali susidurti vaikas mediacijos proceso metu? Gal Jūs išvelgiate kokias kitas grėsmes šeimos ginčų sprendime mediacijos būdu?	Kad tėvai gali neįvertinti paties vaiko požiūrio. Ar vaikas dalyvauja susitikimuose – individualu, priklauso nuo to, kas dirba. Nepraktikuoju vaikų dalyvavimo susitikime.
3.	Kaip manote, ar praktikuojantys mediatoriai įtraukia vaikus į mediaciją? Jeigu taip, tai kaip jie tai daro? Jei ne, kodėl to nedaro?	Kai kurie taip, kai kurie ne. Nepraktikuoju. Nemanau, kad tai reikalinga – tėvai yra savo privataus gyvenimo ekspertai, jeigu sugeba susitarti – viskas veikia, jeigu nesugeba susitarti, blogai bet kuriuo atveju ir tokias situacijas nagrinėja teismas ginčo tvarka. Jeigu sugeba susitarti, bet kažkas neveikia, grįžta toliau kalbėtis arba kažkuris skundžiasi institucijoms ir tuomet mėgina „taisyti“ klausimus, kurie neveikia.
4.	Kokie turėtų būti keliami reikalavimai šeimos mediatoriui?	Gebėjimas bendrauti su žmonėmis, girdėti, ką sako, gebėti matyti kontekstą. Bendrieji mediacijos principai

		pagal mediatorių elgesio kodeksą.
5.	Kaip manote, savanoriška ar privaloma mediacija labiau užtikrina vaiko interesus? Kodėl?	Ir ta ir ta. Skirtingais atvejais, skirtingi priėjimai gali suveikti. Privalomas susitikimas dėl mediacijos galimybių įvertinimo teigiamas dalykas šiame konkrečiame mediacijos plėtros etape (kaip žinomumo apie tokią galimybę sklaida). Vėliau, abejoju, nes savanoriškumas yra vienas iš esminių mediacijos principų. Be to, yra didelė tikimybė, kad privaloma mediacija gali pavirsti tik dar vienu formalumu, bet ne galimybe klausimą spręsti iš esmės, kokia ir yra mediacijos paskirtis.
6.	Kaip manote, teisminė ar neteisminė mediacija labiau užtikrintų vaiko interesus? Kodėl?	Nedarau skirtumo ir apskritai nesuprantu tokio skirstymo.
7.	Pateikite siūlymą (-us), kas Jūsų nuomone, padėtų plačiau naudoti šeimos mediaciją?	Mano supratimu, šios problemos yra „einamosios“ Lietuvoje: 1. Lietuvos žmonių požiūris į ginčų sprendimą, motyvacija ginčus spręsti taikiai (stoka), ir ginčo sprendimo mentalitetas (gana primityvus). Žmonės pernelyg tikisi, kad viską už juos padarys kiti, neva nusimeta nuo savęs atsakomybę, kai

		kreipiasi į teismą ir tuomet užsispyrę įrodinėja kažkam kažką. Kalba apie tai, kad žmonės neturi valios priimti atsakomybę už savo sprendimus (daug lengviau kaltinti kad kažkas kažko nepadarė ir visi blogi), neturi valios priimti sprendimus patys, tikisi, kad kažkas tai padarys geriau. 2. Tarpinstitucinio bendradarbiavimo stoka; 3. Advokatų neįtraukimas – dabar teismai labai stengiasi, viešina dirba, bet tol kol nebus pradėta dirbti su advokatais, kurie stovi arčiausiai kliento, nebus rasta būdų, kaip advokatus motyvuoti pasiūlyti klientams ar bent paaiškinti klientui kas ta mediacija, tol viskas priklauso tik nuo atskirų konkrečių advokatų susivokimo (pavieniai atvejai). Teisėjas ar kitas gali kuo puikiausiai paaiškinti, pasiūlyti mediaciją ir dėti pastangas, kad šalys rinktųsi mediaciją, bet jeigu advokatas, kurio klientas visiškai klauso ir pasitiki (tam yra advokatas), nežinos kas ta mediacija, turės neteisingą įsivaizdavimą, kas
--	--	--

		ta mediaciją, klientas aišku klausys advokato, kuris sakys, kad geriau nesirinkti mediacijos. Darbas su advokatais (specifinė grupė, laisvos profesijos žmonės dirbantys individualiai ir savarankiškai sprendžiantys bei vertinantys), jų įtraukimas – čia matau labai daug erdvės mediacijos plėtrai, žinomumui efektyvumui didinti.
--	--	---

Priedas Nr. 8

Eksperto Nr.6 atsakymai į klausimus

	KLAUSIMAI	ATSAKYMAI
1.	Kaip manote, ar šeimos ginčiuose, kai sprendžiami klausimai susiję su vaikų interesais, turėtų dalyvauti vaikai? Jeigu taip, tai kuris ginčo nagrinėjimo būdas Jūsų nuomone yra tinkamiausias vaiko interesų užtikrinimui?	Visais atvejais, kai sprendžiami klausimai susiję su vaikų teisėtais interesais, būtina atsižvelgti į vaikų, galinčių bei gebančių (atsižvelgiant į vaiko amžių bei raidos ypatumus) išsakyti savo norus nuomonę. Todėl manyčiau, kad vaikai turėtų tiesiogiai ar per atstovą dalyvauti ginčo sprendime. Taikus ginčo sprendimo būdas geriausiai atitinka vaikų teisėtus interesus.
2.	Kaip manote, su kokiomis grėsmėmis gali susidurti vaikas mediacijos proceso metu? Gal Jūs išvelgiate kokias kitas grėsmes šeimos ginčų sprendime mediacijos būdu?	Vaikas mediacijos metu gali būti naudojamas, kaip „įrankis“ sprendžiant vienos ar kitos proceso šalių problemas bei derinant pozicijas. Todėl įtraukiant vaiką į mediacijos procesą būtina, kad jo teisės ir teisėtus interesus atstovautų nešališkas atstovas pvz.: vaiko teisių apsaugos skyriaus specialistas arba psichologas.
3.	Kaip manote, ar praktikuojantys mediatoriai įtraukia vaikus į mediaciją? Jeigu taip, tai kaip jie tai daro? Jei ne, kodėl to nedaro?	Kiek man yra žinoma, mediatoriai neįtraukia vaiko į mediacijos procesą. Galimai taip daroma todėl, nes

		Lietuvoje nėra tokios praktikos.
4.	Kokie turėtų būti keliami reikalavimai šeimos mediatoriui?	Mediatorius privalo turėti teisinių bei psichologinių žinių, gebėti bendrauti su žmonėmis, turėti nepriekaištingą reputaciją.
5.	Kaip manote, savanoriška ar privaloma mediacija labiau užtikrina vaiko interesus? Kodėl?	Vaiko teisėtus interesus geriausiai užtikrintų savanoriška mediacija.
6.	Kaip manote, teisminė ar neteisminė mediacija labiau užtikrintų vaiko interesus? Kodėl?	Nėra skirtumo, kokia mediacija būtų taikoma. Svarbiausia, kad mediaciją vykdančys mediatoriai būtų nuolat šioje srityje dirbantys kvalifikuoti specialistai.
7.	Pateikite siūlymą (-us), kas Jūsų nuomone, padėtų plačiau naudoti šeimos mediaciją?	Informacijos apie mediaciją viešinimas bei prieinamumas kiekvienam suinteresuotam asmeniui padėtų plačiau naudoti šeimos mediaciją.

Priedas Nr. 9

Eksperto Nr. 7 atsakymai į klausimus

	KLAUSIMAI	ATSAKYMAI
1.	Kaip manote, ar šeimos ginčiuose, kai sprendžiami klausimai susiję su vaikų interesais, turėtų dalyvauti vaikai? Jeigu taip, tai kuris ginčo nagrinėjimo būdas Jūsų nuomone yra tinkamiausias vaiko interesų užtikrinimui?	Teismo mediatorius būtinai turi išsiaiškinti vaiko nuomonę visais jo interesus liečiančiais klausimais, kai dėl amžiaus tai įmanoma, tačiau tiesioginis vaiko dalyvavimas teisminės mediacijos procese, sprendžiant šeimos ginčus, mano manymu, netikslingas. Vaiko nuomonę, jo požiūrį į sprendžiamas problemas galima išsiaiškinti psichologų ar vaikų teises atstovaujančių institucijų pagalba.
2.	Kaip manote, su kokiomis grėsmėmis gali susidurti vaikas mediacijos proceso metu? Gal Jūs išvelgiate kokias kitas grėsmes šeimos ginčų sprendime mediacijos būdu?	Grėsmės tapačios kaip ir teisminiame procese. Svarbiausia yra sumažinti vaiko patiriamą stresą, kurį jis neišvengiamai patiria dėl tėvų ginčo, o dalyvavimas mediacijos procese vaikui sukeltų papildomas neigiamas emocijas. Dažnai pasitaiko kad sutuoktiniai santuokos nutraukimo bylose nepaiso vaikų interesų, prašydami perduoti bylą mediacijai piktnaudžiauja – tiesiog vilkina teisminį procesą.

3.	Kaip manote, ar praktikuojantys mediatoriai įtraukia vaikus į mediaciją? Jeigu taip, tai kaip jie tai daro? Jei ne, kodėl to nedaro?	Manau, kad tiesiogiai vaikai į mediacijos procesą neįtraukiami, o priešastis nurodžiau atsakymuose į pirmą ir antrą klausimus.
4.	Kokie turėtų būti keliama reikalavimai šeimos mediatoriui?	Išsilavinimas, gyvenimiška ir profesinė patirtis, komunikabilumas, kantrybė ir tolerancija.
5.	Kaip manote, savanoriška ar privaloma mediacija labiau užtikrina vaiko interesus? Kodėl?	Manau, privaloma, nes savanoriškos mediacijos atveju ne visiems suprantamas ir priimtinas taikus ginčo sprendimo būdas. Kartais asmenys jos nepasirenka vien dėl nežinojimo, o taikus ginčo sprendimo būdas visais atvejais yra geresnis savo pasekmėmis tiek ginčo šalims, tiek ir jų vaikams.
6.	Kaip manote, teisminė ar neteisminė mediacija labiau užtikrintų vaiko interesus? Kodėl?	Nematau skirtumo.
7.	Pateikite siūlymą (-us), kas Jūsų nuomone, padėtų plačiau naudoti šeimos mediaciją?	Visuomenės švietimas.

Priedas Nr. 10

Eksperto Nr.8 atsakymai į klausimus

	KLAUSIMAI	ATSAKYMAI
1.	Kaip manote, ar šeimos ginčiuose, kai sprendžiami klausimai susiję su vaikų interesais, turėtų dalyvauti vaikai? Jeigu taip, tai kuris ginčo nagrinėjimo būdas Jūsų nuomone yra tinkamiausias vaiko interesų užtikrinimui?	Manau, kad sprendžiant ginčus, kurie susiję su vaikais, jie tiesiogiai neturėtų dalyvauti teisiniame procese. Dažnai civilinėse bylose, kai kyla ginčų dėl nepilnamečių vaikų gyvenamosios vietos, bendravimo tvarkos su tėvais nustatymo bei kitais su vaiku susijusiais klausimais, vaikas yra apklausiamas netiesiogiai. Teisėjui išklausyti vaiko nuomonę padeda teismo psichologas, kuris teikia rekomendacijas teismui dėl vaiko nuomonės, psichologinės būsenos. Į vaiko nuomonę būtina atsižvelgti pagal jo amžių, socialinę brandą. Vaikui, kuris sugeba suformuluoti savo pažiūras, turi būti suteikiama teisė laisvai jas reikšti visais su tuo susijusiais klausimais. Vaikas apklausiamas jam saugioje aplinkoje - specializuotame apklausos kambaryje, ne teismo posėdžių salėje. Tai padeda

		išvengti kylančio nerimo, įtamos.
2.	Kaip manote, su kokiomis grėsmėmis gali susidurti vaikas mediacijos proceso metu? Gal Jūs įžvelgiate kokias kitas grėsmes šeimos ginčų sprendime mediacijos būdu?	Mano praktikoje nėra buvę atvejų, kada matytume poreikį įtraukti vaiką į mediacijos procesą. Dalyvaudamas tėvų konflikte, vaikas susidurtų su neigiamomis emocijomis, stipria tėvų konfrontacija, požiūrių skirtingumu.
3.	Kaip manote, ar praktikuojantys mediatoriai įtraukia vaikus į mediaciją? Jeigu taip, tai kaip jie tai daro? Jei ne, kodėl to nedaro?	Bendraujant su kolegomis nesu girdėjusi, kad būtų kilęs poreikis įtraukti vaikus į mediaciją, nors tokia galimybė egzistuoja. Esminė priežastis – stengtis apsaugoti vaiko psichologinę būseną, atsakomybę už sprendimų priėmimą suteikiant tėvams.
4.	Kokie turėtų būti keliami reikalavimai šeimos mediatoriui?	Šeimos mediacijoje yra labai svarbios emocijos, kurios dažniausiai valdo konfliktą, už jų dažniausiai slypi žmonių asmeniniai interesai, vertybės, jausmai, kurie skatina kovoti ar imtis veiksmų. Šeimos mediacijoje yra svarbios psichologinės žinios, kurios reikalingos norint suvokti šeimos dinamiką, jos vidinius procesus, taip pat teisinis pasirengimas, ypač tada, kai kalbama apie išlaikymo dydžio nustatymą, kitus teisinius niuansus. Manau, kad

		geriausias ir efektyviausias rezultatas sprendžiant tokius atvejus, pasiekiamas, kai šeimos mediacijoje dalyvauja tiek teisininkas, tiek psichologas kartu.
5.	Kaip manote, savanoriška ar privaloma mediacija labiau užtikrina vaiko interesus? Kodėl?	Reikėtų paminėti, kad pagrindinis vaidmuo sprendžiant su vaikais susijusius klausimus tenka tėvams. Natūralu, kad esant abipusiam, savanoriškam tėvų norui ginčą spręsti taikiai, pasiekiamas efektyviausias rezultatas. Dažnai net ir advokatų paraginti rinktis mediaciją tėvai atvyksta be didelės motyvacijos, vedini patarimų „iš šono“, nepasiryžę ir dažnai nenorintys taikiai spręsti klausimų, kurie susiję su jų vaikų interesais. Darbinė praktika rodo, kad tais atvejais, kai tėvai patys susitaria dėl su vaiku susijusių klausimų, yra didesnė tikimybė, kad šių susitarimų bus laikomasi labiau, nei tų nurodymų, kuriuos priima teismas. Pagrindiniu šeimos mediacijos tikslu tampa – tėvams, netikintiems, kad yra įmanoma rasti bendrą sprendimą, padėti jį surasti.

6.	Kaip manote, teisminė ar neteisminė mediacija labiau užtikrintų vaiko interesus? Kodėl?	Dirbant su šeimomis, šiuo metu Lietuvoje, vykdoma tik teisminė mediacija. Viena iš siekiamybių - mediacija neteisminiame lygmenyje. Vaiko interesus labiau atitiktų tai, jog tėvai kuo greičiau ir efektyviau išspręstų kilusį ginčą dar nepradėjus teismo proceso. Tokiu būdu būtų užtikrinamas vaiko emocinis stabilumas (vaiko neįtraukiant į teisminį procesą ir pan.), mažiau nukentėtų šeimos tarpusavio santykiai. Dažnai pasitaiko atvejų, kada į teismą atvykę tėvai konfliktuodami tiesiogiai įtraukia savo atžalas. Vaikai išgyvena neigiamas emocijas, lojalumo konfliktą, kada bijo „išduoti“, palikti, įskaudinti kitą iš tėvų, yra sutrikdomas jų saugumo jausmas.
7.	Pateikite siūlymą (-us), kas Jūsų nuomone, padėtų plačiau naudoti šeimos mediaciją?	Iš savo darbinės praktikos pastebėjau, kad mažai į teismą atvykstančių žmonių žino patį mediacijos apibrėžimą, jos ypatumus. Visų pirma reikėtų skleisti informaciją visuomenei apie mediacijos pritaikomumą, naudą. Šiai sričiai trūksta finansavimo. Mediatoriai dalyvauja šeimos bylose negaudami finansinio

		atlygio, tai sąlygoja žemesnę vidinę motyvaciją siekti taikaus rezultato, skatinti, kad žmonės negrįžtų į teismą.
--	--	---

PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ

2017 - -
Vilnius

Aš, Mykolo Romerio universiteto (toliau – Universitetas),

(fakulteto / instituto, programos pavadinimas)

Studentas (-ė) _____,
(vardas, pavardė)

patvirtinu, kad šis rašto darbas / bakalauro / magistro baigiamasis darbas

„_____“
_____“:

1. Yra atliktas savarankiškai ir sąžiningai;
2. Nebuvo pristatytas ir gintas kitoje mokslo įstaigoje Lietuvoje ar užsienyje;
3. Yra parašytas remiantis akademinio rašymo principais ir susipažinus su rašto darbų metodiniais nurodymais.

Man žinoma, kad už sąžiningos konkurencijos principo pažeidimą – plagijavimą studentas gali būti šalinamas iš Universiteto kaip už akademinės etikos pažeidimą.

(parašas)

(vardas, pavardė)